

บทที่ 5

ผลการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัยแนวทางการพัฒนาการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนของชุมชนนี้เป็น โครงการย่อยในชุด โครงการการบริหารองค์กรชาวบ้านและการจัดการความรู้แบบบูรณาการของชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองอย่าง ยั่งยืน สำหรับการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ประเมินสถานภาพด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากร จิตใจ และ สังคม หรือ TERMS พัฒนาตัวชี้วัดการพัฒนาการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนของชุมชน ศึกษาแนวทางการ พัฒนาการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน และศึกษาปัญหา เงื่อนไข และการแก้ไขปัญหาในการพัฒนาการ พึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน

เนื่องการศึกษาวิจัยนี้เป็นการศึกษาชุมชนที่แตกต่างกันทั้ง 4 ชุมชนดังนั้นการรายงานการวิจัยจึง แบ่งตามชุมชน โดยแต่ละชุมชนประกอบด้วยการประเมินสถานภาพของชุมชนก่อนปฏิบัติชุมชนทดลองและ ชุมชนควบคุม การพัฒนากิจกรรมของแต่ละชุมชนเพื่อการขับเคลื่อนการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนของชุมชน การประเมินหลังการปฏิบัติการ ตลอดจนศึกษาแนวทางการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนและศึกษาปัญหา เงื่อนไข และการแก้ไขปัญหาในการพัฒนาการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน แต่ละชุมชน เพื่อนำไปสรุปรวมการ วิจัยแนวทางการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนของชุมชนต่อไป

ผลการศึกษาแบ่งเป็นชุมชนตามลำดับดังนี้

- 1.บ้านวังยาว ตำบลเที่ยงแท้ อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท
- 2.บ้านห้วยหินคำ บ้านป่าผาก และบ้านห้วยขนุน ตำบลวังยาว อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี
3. บ้านท่างาม ตำบลท่างาม อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี
- 4.บ้านเทพนา ตำบลบ้านไร่ อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ

ผลการศึกษามีรายละเอียดดังนี้

เรื่องที่ 5.1

ผลการศึกษาวิจัย บ้านวังยาว ตำบลเที่ยงแท้ อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท

บ้านวังยาว ตำบลเที่ยงแท้ อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท เป็นหมู่บ้านที่อยู่ในพื้นที่ราบลุ่มภาคกลาง อยู่ใกล้กับเขื่อนชัยนาทที่กั้นแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักของประเทศไทย ทำให้ชุมชนแห่งนี้ อยู่ในเขตพื้นที่ชลประทาน มีความอุดมสมบูรณ์พอสมควร ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพทำการเกษตร โดยเฉพาะการทำนาถือเป็นอาชีพหลักส่วนใหญ่ของชาวบ้านแห่งนี้ จุดเด่นของชุมชนแห่งนี้ที่เห็นได้ชัดเจน คือความเข้มแข็งของผู้นำซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านและเป็นกำนันของพื้นที่แห่งนี้ โดยจากการสังเกตจะพบได้ว่าเป็นผู้นำที่ได้รับการยอมรับจากทางราชการ เห็นได้จากการรับรางวัลจากทางราชการหลายครั้ง ตลอดจนการยอมรับจากคนในชุมชน ซึ่งได้รับฟังจากสมาชิกในชุมชน

ในส่วนของจุดด้อยของชุมชน เนื่องจากสมาชิกในชุมชนเป็นคนที่มิถุมิถุในพื้นที มาตั้งแต่เกิดมีการสืบทอดมรดกในที่ดินและภูมิปัญญามาดั้งเดิม ในอดีตที่ดินในพื้นที่นี้มีต้นตาลจำนวนมาก ชาวบ้านส่วนหนึ่งจึงมีอาชีพในการขึ้นต้นตาลเก็บลูกตาล และทำผลิตภัณฑ์จากตาล แต่หลังจากการทำชลประทานมีการโค่นล้มตัดต้นตาลลงเป็นจำนวนมาก ทำให้วิถีชีวิตและอาชีพการทำตาลลดลงไปในที่สุด

1. การประเมินสถานภาพของชุมชน

การประเมินสถานภาพของชุมชนในปัจจุบัน โดยประเมินเป็นแต่ละชุมชนซึ่งประเมินด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากร จิตใจ และสังคม ในปัจจุบันของชุมชน โดยประเมินสภาพของชุมชนจากการเก็บรวบรวมข้อมูลของชุมชน โดยใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และประเด็นการสนทนากลุ่ม และจัดเวทีชุมชน ชุมชนปฏิบัติการ ทั้งก่อนเริ่มดำเนินโครงการและหลังดำเนินโครงการ ส่วนชุมชนควบคุมมีการเก็บรวบรวมข้อมูลตามแบบสอบถามทั้งก่อนและหลังดำเนินงานโครงการ ซึ่งผลการดำเนินงานเป็นและดังนี้

1.1 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

ข้อมูลพื้นฐาน บ้านวังยาว อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท ประกอบด้วยชุมชนปฏิบัติการได้แก่ บ้านวังยาว ตำบลเที่ยงแท้ จำนวน 55 ราย และชุมชนควบคุมได้แก่ บ้านแขก จำนวน 55 ราย ซึ่งเป็นหมู่บ้านใกล้เคียงกับบ้านวังยาว ตำบลเที่ยงแท้ อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนประกอบของชุมชนปฏิบัติการและชุมชนควบคุม รายละเอียดในผนวก 1 ตารางที่ 1 พบว่า ชาวบ้านที่ศึกษาส่วนมากเป็นเพศหญิง อายุ 50 ปีขึ้นไป ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 มีประถมศึกษาปีที่ 6 หรือ 7 บ้างเล็กน้อย ส่วนใหญ่สมรสแล้ว และอยู่ในบ้านที่อยู่อาศัยมานานกว่า 30 ปี จำนวนสมาชิกในครอบครัวชุมชน

ปฏิบัติการส่วนมาก มีสมาชิกในครอบครัว 4-6 คน รองลงมา 1-3 คน ส่วนชุมชนควบคุมมีสมาชิกส่วนมาก 1-3 คน ส่วนผู้มีรายได้ส่วนมาก มี 1-3 คนทั้งสองบ้าน

อาชีพที่ทำรายได้หลักคือการทำนาทั้งสองบ้าน อาชีพเสริม ชุมชนปฏิบัติการจะเป็นการรับจ้าง ส่วนชุมชนควบคุมเป็นการปลูกไม้ผล พื้นที่ถือครองส่วนมากมี 1-5 ไร่ ทั้งสองบ้าน และเป็นพื้นที่ทำการเกษตร 1-5 ไร่ เช่นกัน บ้างครอบครัวไม่มีพื้นที่ทำการเกษตร ส่วนที่อยู่อาศัยจำนวน 1 ไร่เป็นส่วนมาก ซึ่งก็เป็นเช่นเดียวกับพื้นที่ประกอบอาชีพ ส่วนมากไม่มีการเช่าที่ดิน

การเป็นสมาชิกองค์กรส่วนมากเป็นสมาชิกองค์กรต่างๆ ที่มากที่สุดได้แก่ลูกค้า ธ.ก.ส. กลุ่มเกษตรกร และสหกรณ์การเกษตร ส่วนมากมิได้เป็นผู้นำกลุ่มทั้งสองบ้าน

1.2 ข้อมูลด้านด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากร จิตใจและสังคม

ชุมชนบ้านวังยาว ตำบลเที่ยงแท้ อำเภอสรรคบุรี มีข้อมูลทางด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากรจิตใจ และสังคมของชุมชน จากการประเมินโดยคนในชุมชนเองและจากการเข้าร่วมทำวิจัยตลอดระยะเวลาทั้งหมดผลการศึกษามีดังนี้

1.2.1 ด้านเทคโนโลยี (Technology)

ชุมชนบ้านวังยาว ตำบลเที่ยงแท้ อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท เป็นชุมชนที่ถือได้ว่าอยู่ใกล้เมือง และใกล้ความเจริญ มีผู้นำเข้มแข็งพึ่งพาเทคโนโลยี และมีการใช้เทคโนโลยีในการประกอบอาชีพด้านต่างๆ

เทคโนโลยีการปรับปรุงดิน ชุมชนบ้านวังยาวได้รับการสนับสนุนจากกรมพัฒนาที่ดิน ในการฝึกอบรมอาสาสมัครเป็นหมอดินประจำหมู่บ้าน ซึ่งผ่านการฝึกอบรมแล้วจะมีหน้าที่ในการตรวจสภาพของดินในหมู่บ้าน เพื่อการปรับปรุงพัฒนาดินของชุมชนต่อไป ปัจจุบันมีการหมักฟางข้าวเพื่อเป็นปุ๋ยพืชสดและยังเป็นการทำลายวัชพืชด้วย

เทคโนโลยีการทำปุ๋ยชีวภาพ ชุมชนบ้านวังยาวได้รับการฝึกอบรมจากเจ้าหน้าที่ในการทำปุ๋ยหมักชีวภาพเพื่อใช้ในการเพาะปลูกปรับปรุงดินและลดอัตราการใช้ปุ๋ยเคมีของชุมชน

เทคโนโลยีการทำโรงสีข้าวชุมชน ชุมชนบ้านวังยาวได้จัดตั้งกลุ่มโรงสีข้าวชุมชนและมีการบริหารจัดการโรงสีในรูปแบบคณะกรรมการ โดยเครื่องสีข้าวตั้งอยู่ที่ชุมชนประจำหมู่บ้าน

เทคโนโลยีการใช้เครื่องจักรในการทำนา เนื่องจากชุมชนบ้านวังยาว เกษตรกรส่วนใหญ่ทำนาเป็นอาชีพหลัก และเป็นผู้สูงอายุ จึงมีการจ้างแรงงานทำนาเป็นหลัก โดยมีการใช้เครื่องจักรกลช่วยในการทำนาตลอดฤดูกาล

เทคโนโลยีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของชุมชน ชุมชนมีการเรียนรู้ที่จะผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของชุมชนเพื่อใช้เป็นเมล็ดพันธุ์ข้าวของชุมชน ตั้งแต่กระบวนการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์จนถึงการเตรียมดิน การดูแลรักษา และการเก็บเกี่ยว

เทคโนโลยีการการปลูกข้าวของชุมชนบ้านวังยาว ซึ่งปัจจัยทางเทคโนโลยีที่สำคัญที่ชุมชนเลือกใช้ ทั้งเทคโนโลยีพื้นบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น และเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาหรือเทคโนโลยีสมัยใหม่ชุมชนปฏิบัติการ

บ้านวังยาว ตำบลเที่ยงแท้ส่วนใหญ่ทำนาเป็นหลักเพราะพื้นที่อยู่ในเขตชลประทาน มีทั้งที่ทำนาโดยทั่วไป และการทำเมล็ดพันธุ์ การทำนาโดยทั่วไปส่วนใหญ่จะใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่หรือเพื่อการพัฒนาเกือบทั้งหมด แต่ปัจจุบันมีการผสมผสานเทคโนโลยีพื้นบ้านขึ้นมาขึ้น ในด้านการปักดำข้าวแทนการเผาเช่นในอดีต เพราะนอกจากจะได้ปุ๋ยแล้วยังประหยัดด้วยและยังสามารถทำลายวัชพืชได้ด้วย และการกำจัดศัตรูข้าว เช่นหอยเชอร์รี่ เป็นต้น

ส่วนการทำแปลงเมล็ดพันธุ์ข้าวนั้น ส่วนใหญ่จะใช้เทคโนโลยีพื้นบ้านมากกว่าตั้งแต่การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ กระบวนการเตรียมพื้นที่ การปลูก การดูแลรักษา จนถึงการเก็บเกี่ยว เพราะเป็นการดำเนินการต้องใช้ความละเอียดอ่อนมากจึงจะสามารถได้เมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพซึ่งต้นทุนก็จะสูงด้วย แต่ราคาที่จำหน่ายได้ก็จะสูงไปด้วย รายละเอียดใน ตารางที่ 1

1.2.2 ด้านเศรษฐกิจ (Economics)

จากการศึกษาในเวทีชุมชน พบว่าชุมชนบ้านวังยาว ตำบลเที่ยงแท้ อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังมีพื้นฐานทางเศรษฐกิจที่ไม่ดีนัก เนื่องจากอาชีพหลักส่วนใหญ่ เป็นอาชีพทางเกษตรกรรมที่ประสบกับปัญหาน้ำท่วมพื้นที่เกษตรกรรม การจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรยังได้ราคาที่ไม่ดีนัก และยังมีปัญหาเกี่ยวกับหนี้สินที่กู้ยืมมาในรูปเงินสดเพื่อการลงทุนในการทำเกษตรและการใช้จ่ายในครัวเรือนรวมถึงการกู้ยืมในรูปของปัจจัยการผลิตอื่นๆ

ปัญหาที่พบที่ทำให้ค่าใช้จ่ายในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมสูงขึ้น คือ การขาดแรงงานในการผลิตเนื่องจากชุมชนแห่งนี้ มีผู้สูงอายุและเด็กเป็นจำนวนมาก บุตรหลานวัยทำงาน เมื่อได้รับการศึกษาและจบจากการศึกษาจะไปทำงานในเมืองใหญ่ไม่ได้ทำอาชีพทางการเกษตร ทำให้ชาวบ้านจำเป็นต้องจ้างแรงงานทั้งในรูปของแรงงานคนและการใช้เครื่องจักรกลซึ่งเมื่อน้ำมันมีราคาสูงขึ้นทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้นด้วย ประกอบกับอยู่ในเขตชลประทานมีน้ำติดตลอดปี จึงมีการทำนาตลอดปี ไม่มีการพักดินจึงต้องมีการใช้ปุ๋ยเคมีเพิ่มขึ้นอีกด้วย จึงนับเป็นต้นเหตุที่ทำให้ภาวะทางเศรษฐกิจของชาวบ้านในชุมชนแห่งนี้ยังไม่ดีเท่าที่ควร

ทั้งนี้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลของชุมชนปฏิบัติการและบ้านทั้งก่อนและหลังดำเนินงานมีสรุปผลด้านรายได้รายจ่าย ทรัพย์สิน หนี้สินและการออมของชุมชนเป็นดังรายละเอียดใน ตารางที่ 3, 4 และ 5

จากข้อมูลด้านเศรษฐกิจของชุมชนปฏิบัติการและชุมชนควบคุมในด้านรายได้จากอาชีพหลัก รายได้จากอาชีพรอง ค่าใช้จ่ายจากอาชีพหลัก และ ค่าใช้จ่ายจากอาชีพรอง รายได้อื่น และ ค่าใช้จ่ายอื่น ตลอดจนทรัพย์สินหนี้สินและการออมของชุมชน สรุปผลดังนี้

ทั้งสองบ้านมีรายได้เฉลี่ยสูงกว่าค่าใช้จ่ายเฉลี่ยโดยที่ชุมชนควบคุมรายได้เฉลี่ยสูงกว่า ในขณะที่ชุมชนปฏิบัติการมีรายได้ที่ไม่เป็นตัวเงินมากกว่า ค่าใช้จ่ายอื่นที่สำคัญของชุมชนปฏิบัติการ ได้แก่ ค่าใช้จ่ายจากการบริโภค ค่าเล่าเรียนลูก และค่าใช้จ่ายอุปโภค ส่วนชุมชนควบคุมค่าใช้จ่ายอื่นที่สำคัญ ได้แก่ ค่าเล่าเรียนของลูก ค่าใช้จ่ายบริโภคและอุปโภค ตามลำดับ

สำหรับสินทรัพย์ของครอบครัวทั้งสองบ้านส่วนมากจะเป็นที่ดินและบ้าน เครื่องใช้ในบ้านและอุปกรณ์ทำการเกษตร

ส่วนหนี้สิน มีหนี้สินทั้งสองบ้าน ชุมชนปฏิบัติการมีหนี้สินน้อยกว่า ส่วนมากเป็นหนี้กองทุนหมู่บ้าน และ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร หนี้สินส่วนมากใช้เพื่อใช้จ่ายในการเกษตรและใช้ในครัวเรือน ส่วนเงินออมนั้นชุมชนปฏิบัติการมีเงินอมน้อยกว่าชุมชนควบคุม

ทั้งนี้เมื่อประเมินข้อมูลด้านเศรษฐกิจของชุมชนในช่วงหลังส่วนใหญ่มีการเปลี่ยนแปลงเล็กน้อยเนื่องจากช่วงเวลาการเก็บรวบรวมข้อมูลก่อนและหลังห่างกัน ไม่มากซึ่งสรุปได้ดังนี้ สำหรับรายละเอียดในตารางที่ 5

สำหรับข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจของชุมชนชุมชนปฏิบัติการ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงเนื่องจากระยะเวลาการเก็บรวบรวมข้อมูลไม่ต่างกันมากนักและอาชีพหลักของชุมชนมาจากการทำนาอย่างเดียวการเปลี่ยนแปลงจึงมีไม่มาก

ในขณะที่ชุมชนควบคุมมีการเปลี่ยนแปลงบ้างเล็กน้อยเพราะอาชีพรองของชุมชนต่างกัน สำหรับอาชีพหลักไม่เปลี่ยนแปลง รายได้จากอาชีพรองเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นเล็กน้อย แต่ค่าเฉลี่ยรวมกับลดลง ส่วนรายได้อื่นเพิ่มขึ้น เฉลี่ยเพิ่มขึ้นเล็กน้อย ซึ่งรายได้รวมเฉลี่ยเพิ่มขึ้นเล็กน้อย

สำหรับค่าใช้จ่ายจากอาชีพหลักไม่เปลี่ยนแปลงแต่ค่าใช้จ่ายจากอาชีพรองเฉลี่ยลดลง และค่าใช้จ่ายอื่นเฉลี่ยลดลงเล็กน้อย โดยรวมแล้วค่าใช้จ่ายรวมลดลงเล็กน้อย

สำหรับรายการอื่นด้านทรัพย์สิน หนี้สิน การออมไม่เปลี่ยนแปลงทั้งสองบ้าน

1.2.3 ด้านทรัพยากร (resources)

ดิน มีความอุดมสมบูรณ์ปานกลาง ชาวบ้านในชุมชนใช้ประโยชน์จากพื้นดินเต็มที่ ทั้งการทำนา การปลูกไม้ผล การปลูกผัก ไม่มีระยะการพักฟื้นดิน จึงจำเป็นต้องใช้ปุ๋ยเคมีและปุ๋ยชีวภาพในการปรับปรุงดินที่มีปริมาณเพิ่มขึ้น ปัจจุบันเริ่มให้ความสำคัญกับการพักดินเพื่อการบำรุงดินและกำจัดวัชพืช

น้ำ ชุมชนบ้านวังยาว อำเภอเทิงแท้ จังหวัดชัยนาท อยู่ใกล้เขื่อนชัยนาท และอยู่ในพื้นที่ชลประทาน จึงทำให้มีปริมาณน้ำที่เพียงพอต่อการทำการเกษตรกรรม ประกอบกับในชุมชนมีแม่น้ำ

น้อยที่เป็นลำน้ำแยกมาจากแม่น้ำเจ้าพระยา ไหลผ่านกลางชุมชน จึงทำให้ชุมชนแห่งนี้มีแหล่งน้ำที่เพียงพอทั้งในสวน น้ำซับ น้ำบาดาล เพื่อใช้ในการอุปโภค บริโภค ของชุมชน สำหรับการบริหารจัดการของชุมชน มีการจัดตั้ง “หมอน้ำ” เป็นกลุ่มจำนวน 3 คน เพื่อดูแลคุณภาพของน้ำในชุมชน

ป่า ชุมชนบ้านวังยาวเป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีการตั้งหลักปักฐานมานานหลายรุ่น พื้นที่ป่าไม้ที่เป็นป่าสงวนแห่งชาติ จึงไม่มีภายในชุมชน มีเพียงต้นไม้ที่ปลูกตามหัวไร่ปลายนาที่อยู่ในที่ดินกรรมสิทธิ์ที่เจ้าของนำมาแปรรูปใช้ประโยชน์ของตนเองเท่านั้น

อากาศ ชุมชนบ้านวังยาวยังไม่มีปัญหาทางด้านอากาศที่รุนแรง ที่ปรากฏในปัจจุบันเป็นเพียงการเผาขยะและการเผาตอซังข้าวในแปลงนาที่ทำให้เกิดมลภาวะทางอากาศเป็นครั้งคราวเท่านั้น

สภาพแวดล้อม ปัญหาทางด้านสภาพแวดล้อมของชุมชนบ้านวังยาวที่เป็นปัญหาสำคัญ คือ ปัญหาขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นในชุมชน ปัจจุบันยังไม่มีจัดการที่เป็นระบบ มีการกำจัดโดยการฝังและการเผา ทำให้เกิดปัญหาสภาพแวดล้อมทั่วไป

ปัจจัยทรัพยากรอื่นๆ ชุมชนบ้านวังยาวมีการเลี้ยงปลาในกระชังในแม่น้ำน้อย จึงทำให้มีปัญหาคุณภาพของน้ำในแม่น้ำน้อย

1.2.4 ด้านจิตใจ(Mind or Merit)

ชุมชนบ้านวังยาว ตำบลเที่ยงแท้ อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท มีค่านิยมที่ดีของชุมชน โดยมุ่งเน้นการพึ่งพาตนเอง การพึ่งพากันภายในชุมชนกันเอง การช่วยกันดูแลผู้สูงอายุ มีสวัสดิการผู้สูงอายุ การบวชทดแทนคุณบิดามารดา ซึ่งถือเป็นคุณธรรมด้านจิตใจที่ดีงาม

จากการประเมินด้านจิตใจของสมาชิกในชุมชนบ้านวังยาว ตำบลเที่ยงแท้ อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาทซึ่งเป็นชุมชนปฏิบัติการรายละเอียดในตารางที่ 6 และชุมชนควบคุมรายละเอียดในตารางที่ 7 ในช่วงแรกประเด็นทางด้านจิตใจของชุมชนที่สำคัญมีดังนี้

ชุมชนปฏิบัติการ ประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดได้แก่ ความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของชุมชนและภูมิใจที่เป็นคนในชุมชนนี้ ที่รองลงมาคือ การที่รู้ว่าตนเองและทุกคนในชุมชนมีหน้าที่ที่จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ การทำงานร่วมกันของสมาชิกชุมชนยึดหลักความโปร่งใส ตรงไปตรงมา ตรวจสอบได้ ลดลงตามลำดับ และประเด็นที่ชุมชนเห็นความสำคัญที่เท่าๆกัน ได้แก่ การยึดหลัก “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน”ไม่พึ่งพาปัจจัยภายนอก ไม่เป็นภาระของใคร/ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มี มีการประกอบอาชีพที่มีผลต่อความเข้มแข็งหรืออ่อนแอของชุมชน การได้รับการยอมรับชมเชยในความรู้ความสามารถเป็นสิ่งจำเป็นที่ทำให้มีกำลังใจในการทำงานและดำเนินชีวิต และสมาชิกในชุมชนมีการถ่ายทอด/แลกเปลี่ยนข่าวสาร ความรู้

ส่วนประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดได้แก่ การมีความคิดริเริ่มเรื่องใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว/ชุมชน การกล้าแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างจากกลุ่มหรือสมาชิกในชุมชน และ มีการให้คำปรึกษากับเพื่อนบ้าน

สำหรับชุมชนควบคุม ประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดได้แก่ความรู้สึกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชนและภูมิใจที่เป็นคนในชุมชนนี้ ที่รองลงมาคือ การยึดหลัก “คนเป็นที่พึ่งแห่งตน”ไม่พึ่งพาปัจจัยภายนอก ไม่เป็นภาระของใคร/ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มี การทำงานร่วมกันของสมาชิกชุมชนยึดหลักความโปร่งใส ตรงไปตรงมา ตรวจสอบได้ และ ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆของชุมชนมีการยึดกฎ/กติกา/ระเบียบของชุมชนลดลงมาตามลำดับ

ส่วนประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดได้แก่ การมีความคิดริเริ่มเรื่องใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว/ชุมชน การกล้าแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างจากกลุ่มหรือสมาชิกในชุมชน และ มีการต่อรองก่อนที่จะยอมรับหรือปฏิเสธถ้ามีสิ่งใหม่ที่มีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของตนเองหรือชุมชน

การเปรียบเทียบจิตใจของคนในชุมชนชุมชนปฏิบัติการและชุมชนควบคุมก่อนและหลังการดำเนินการตามโครงการ รายละเอียดในตารางที่ 8

เปรียบเทียบการประเมินด้านจิตใจหลังการปฏิบัติการในชุมชนปฏิบัติการมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นเล็กน้อย ค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้นได้แก่

- 1) การมีความคิดริเริ่มเรื่องใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว/ชุมชน
- 2) มีการหาข้อมูล ข่าวสารเพิ่มเติมเพื่อประกอบการตัดสินใจแก้ปัญหาเมื่อเกิดปัญหา
- 3) การกล้าแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างจากกลุ่มหรือสมาชิกในชุมชน และ
- 4) มีการให้คำปรึกษากับเพื่อนบ้าน การให้ช่วยเหลือเพื่อนบ้านที่ประสบปัญหา

ส่วนการเปลี่ยนแปลงที่ลดลงก็มีเช่นกันได้แก่

(1) การรู้ปัญหา รู้สาเหตุและหาทางแก้ปัญหาของตนเองได้

(2) การได้รับการยกย่องชมเชยในความรู้ ความสามารถเป็นสิ่งจำเป็นที่ทำให้มีกำลังใจในการทำงานและดำเนินชีวิตสมาชิกในชุมชน

(3) มีการถ่ายทอด/แลกเปลี่ยน ข่าวสาร ความรู้

สำหรับชุมชนควบคุมมีการเปลี่ยนแปลงทั้งที่เพิ่มขึ้นและลดลงหลายประเด็นมากกว่าโดยค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้นเล็กน้อย

1.2.5 ด้านสังคม(Social)

ประเพณีที่ดีของชุมชน ชุมชนบ้านวังยาวมีประเพณีที่สำคัญของชุมชน คือ

ประเพณีสงกรานต์ เป็นประเพณีที่สำคัญในชุมชน ถือเป็นประเพณีที่ใหญ่ที่สุดของชุมชน ลูกหลานที่เดินทางไปทำงานต่างถิ่นจะเดินทางกลับมารดน้ำดำหัวบิดามารดา ผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือ ตลอดจนการสงฆ์พระพุทธรูปและพระภิกษุสงฆ์ โดยที่วัดตั้งอยู่ในชุมชนนั้นๆ

ประเพณีเทศกาลเข้าพรรษา ออกพรรษา ซึ่งเป็นงานบุญประจำปีของชุมชน ชาวบ้านในชุมชนจะเข้าวัดทำบุญตามประเพณีของชุมชน

งานฉลองหลวงพ่อบาน เป็นพระภิกษุที่ชุมชนเคารพนับถือมานานดั้งเดิมว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่พึ่งทางจิตใจ ปัจจุบันหลวงพ่อบานมรณภาพหลายปีแล้ว โดยชาวบ้านในชุมชนจะมีการจัดงานฉลองหลวงพ่อบานในเดือน 7 ของทุกปี

ประเพณีการเล่นกลองรำมะนา กลองรำมะนาเป็นเครื่องดนตรีพื้นบ้านที่เป็นที่นิยมของชาวบ้านในภาคกลาง ชาวบ้านชุมชนบ้านวังยาวมีความผูกพันกับการละเล่นรำมะนา มีการร้อง เล่น และรำ ตามเทศกาลงานรื่นเริงต่างๆ ของชุมชน

การอนุรักษ์ประเพณีและค่านิยม ชุมชนบ้านวังยาว มีการอนุรักษ์ประเพณีและค่านิยมที่ดีของชุมชน โดยการถ่ายทอดสู่ลูกหลานเยาวชนในชุมชนจากรุ่นสู่รุ่นโดยการปฏิบัติตนเป็นตัวอย่าง แต่ในชุมชนอาจมีปัญหาการถ่ายทอดเนื่องจากการที่ลูกหลานเดินทางไปทำงานต่างถิ่น จึงทำให้การถ่ายทอดไม่ต่อเนื่อง

การสื่อสารในชุมชน ชุมชนบ้านวังยาวมีการสื่อสารระหว่างบุคคลแบบการบอกกล่าวจากบุคคลหนึ่งสู่บุคคลหนึ่ง โดยข่าวสารมักเริ่มจากผู้นำชุมชนมีช่องทางผ่านทางหอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน การใช้สถานีวิทยุชุมชนซึ่งตั้งอยู่ที่วัดมีกลุ่มเยาวชนและพระภิกษุเป็นผู้ดูแลวิทยุชุมชนแห่งนี้ นอกจากนั้นการสื่อสารยังผ่านคณะกรรมการหมู่บ้านทั้ง 15 คน และการประชุมชาวบ้านในชุมชนทั้งหมด

การมีส่วนร่วมในชุมชน ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมกับการดำเนินการภายในหมู่บ้าน ผ่านทางการประชุมของหมู่บ้านที่ผู้นำเป็นผู้เชิญประชุม

การรับข่าวสารและนวัตกรรม ชุมชนได้รับข่าวสารจากโทรทัศน์ วิทยุชุมชน หอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน สำหรับการยอมรับนวัตกรรมของชุมชน ส่วนใหญ่จะปฏิบัติตามผู้นำชุมชน โดยมีการประเมินคุณค่าก่อนการยอมรับนวัตกรรมใหม่เข้าสู่ชุมชน การติดต่อกับชุมชนภายนอกชุมชนจะมีสมาชิกจากชุมชนอื่นเข้ามาดูงานในชุมชน และสมาชิกที่เป็นแกนนำของชุมชนเดินทางไปดูงานในชุมชนอื่นๆ

2. แนวทางการพัฒนาการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน

การดำเนินการ โครงการวิจัยชุดโครงการและโครงการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนนั้นเมื่อประเมินสถานภาพด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากร ใจและสังคมของชุมชนทั้งก่อนและหลังการดำเนิน

โครงการแล้วตลอดจนการพัฒนาตัวชี้วัดการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืนนั้น แนวทางในการพัฒนาการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนของแต่ละชุมชน ได้ดำเนินกิจกรรม และเวทีชุมชนเพื่อการพัฒนาเพื่อนำมาสู่การพัฒนาองค์ประกอบ TERMS เพื่อการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน ดังต่อไปนี้

บ้านวังยาว ตำบลเที่ยงแท้เป็นชุมชนที่การทำนาเป็นอาชีพหลักอยู่ในเขตชลประทาน มีการผลิตเมล็ดข้าวพันธุ์ของชุมชนและมีการดำเนินการของกลุ่มอยู่หลายกิจกรรมด้วยกัน แนวทางการพัฒนา กิจกรรม และเวทีชุมชน ได้ดำเนินการร่วมกันทุกโครงการดังนี้

2.1 แนวทางการพัฒนา

ชุมชนบ้านวังยาวได้กำหนดแนวทางการพัฒนาไว้ 5 ด้านคือ

- 1) การผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน
- 2) การปรับปรุงบำรุงดินเพื่อลดต้นทุนการผลิต
- 3) การจัดการศัตรูพืชโดยชีววิธี
- 4) การพัฒนาแนวเศรษฐกิจพอเพียง
- 5) การพัฒนากลุ่มและเครือข่าย

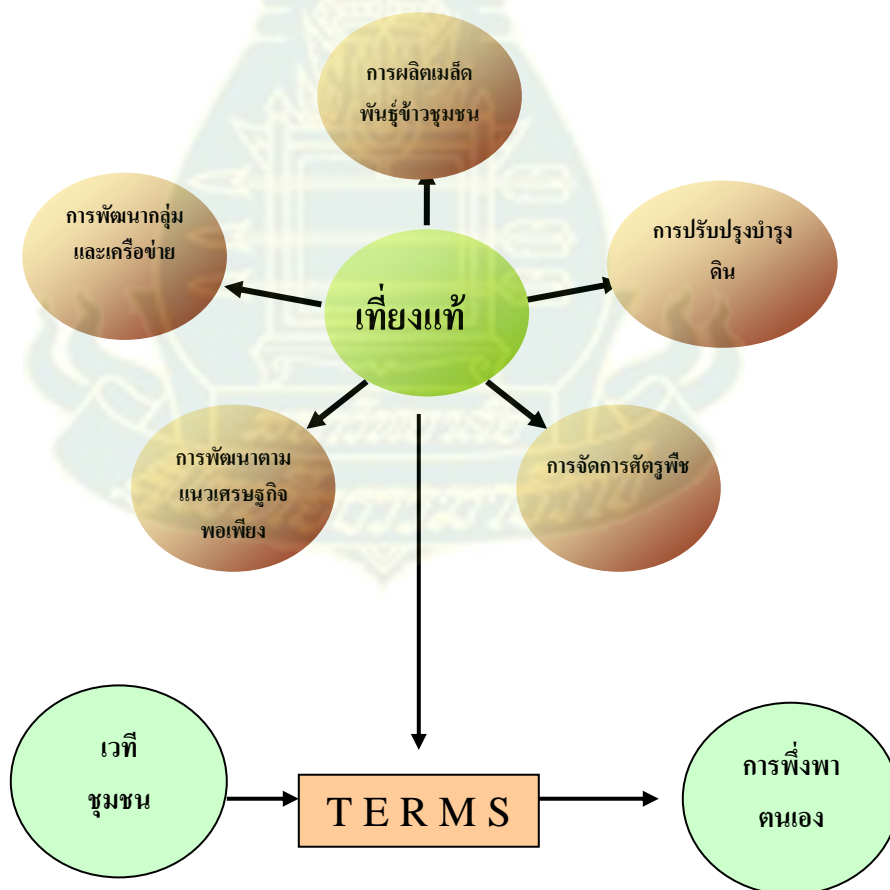
2.2 กิจกรรมและเวทีชุมชน

ที่	วันที่/เดือน/ปี	กิจกรรมหรือเวที
1	19 เม.ย. 50	เก็บข้อมูลเบื้องต้นของชุมชน
2	2 พ.ค. 50	เก็บข้อมูลชุมชนเพิ่มเติม
3	26 มิ.ย. 50	ดูงานเศรษฐกิจพอเพียงบ้านลุงทองเหมาะ แจ่มแจ้ง จังหวัดสุพรรณบุรี
4	20 ก.ค. 50	เวทีติดตามความก้าวหน้าและวางแผน
5	25 ก.ค. 50	สรุปสิ่งที่ได้จากการไปดูงานบ้านลุงทองเหมาะ ร่วมกันกำหนดรูปแบบศูนย์ข้าวที่ดี
6	10 ส.ค. 50	เวทีติดตามความก้าวหน้าและสรุปบทเรียนเบื้องต้น
7	19 ก.ย. 50	อบรมความรู้เรื่องข้าวแก่ชุมชน
8	3 ต.ค. 50	วางแผนส่งเสริมการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวโดยชุมชน
9	10 ต.ค. 50	เวทีติดตามผลการดำเนินงานเรื่อง <ul style="list-style-type: none"> ● ผู้ทดสอบการใช้น้ำหมักชีวภาพ ● สรุปการเก็บข้อมูลต้นทุนรายละเอียดค่าใช้จ่ายในการทำแปลงพันธุ์ ● การกำหนดมาตรฐานข้าวพันธุ์ ● สรุปผลการทำแปลงพันธุ์ ● บรรยายวิธีการทำจุลินทรีย์หน่อกล้วยและวางแผนทำแปลงทดสอบ

ที่	วันที่/เดือน/ปี	กิจกรรมหรือเวที
การใช้จุลินทรีย์		
10	22 พ.ย. 50	ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของหมู่ชุมชนควบคุม
11	14 ธ.ค. 50	เวทีติดตามความก้าวหน้าและสรุปผล
12	11 ก.พ. 51	เวทีติดตามความก้าวหน้าและสรุปผล
13	27 ก.พ. 51	เวทีเครือข่ายและสรุปผลงานวิจัยของชุมชน
14	29 มี.ค. 51	สรุปผลการทดสอบการใช้จุลินทรีย์ในนาข้าว และเตรียมการเก็บข้อมูล
15	28 เม.ย. 51	สรุปวิเคราะห์ข้อมูลผลการทดสอบจุลินทรีย์ สรุปผลการวิเคราะห์ดินในนาข้าวให้แก่สมาชิกในชุมชน

2.3 สรุปกิจกรรมพัฒนา

สรุปภาพรวมกิจกรรมการพัฒนาบ้านวังยาวได้ดังภาพ

ภาพที่ 16 กิจกรรมการพัฒนาบ้านวังยาว ตำบลเที่ยงแท้ อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท

จากภาพการดำเนินงานวิจัยพัฒนากิจกรรมของชุมชนไปพร้อมกับการจัดเวทีชุมชนในชุมชน ปฏิบัติการเพื่อการขับเคลื่อนให้ชุมชนมีการพัฒนาทั้ง 5 องค์ประกอบของ TERMS เพื่อนำไปสู่การเป็นชุมชน ที่พึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนต่อไป ซึ่งแต่ละกิจกรรมจะผสมผสานการพัฒนาทั้งทางด้านเทคโนโลยี ด้าน เศรษฐกิจ ด้านทรัพยากร ด้านจิตใจ และด้านสังคมของชุมชน แนวทางการพัฒนาแต่ละด้านของชุมชน โดยสรุปดังนี้

ด้านเทคโนโลยี ชุมชนได้เรียนรู้ที่จะใช้ภูมิปัญญาเดิมของคนในชุมชนและพัฒนาภูมิปัญญา สมัยใหม่มาปรับใช้ในการทำการเกษตรเพิ่มมากขึ้นพิจารณาได้จากการ การเรียนรู้ที่จะพัฒนาแปลงเมล็ดพันธุ์ ข้าวของชุมชนและขยายไปสู่เพื่อนบ้านมากยิ่งขึ้นเนื่องจากการทำแปลงเมล็ดพันธุ์ข้าวต้องใช้ความ ละเอียดอ่อนในการดูแลรักษาตั้งแต่เริ่มแรกจนถึงการเก็บเกี่ยวและการดูแลรักษา พัฒนาที่จะปรับปรุงดิน ควบคู่กันไปด้วยเพื่อการลดต้นทุน รวมถึงการจัดการศัตรูพืชโดยชีววิธี การทำฮอร์โมนจากหมักกล้วย และ ยังมีกิจกรรมโรงสีข้าวของชุมชนด้วย ซึ่งนอกจากจะเป็นการประหยัดต้นทุนค่าใช้จ่ายแล้ว ยังเป็นการนำ ทรัพยากรในชุมชนมาใช้ประโยชน์มากยิ่งขึ้น และเสริมด้านจิตใจให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ร่วมกัน

ด้านเศรษฐกิจ จากการประเมินข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจของชุมชน ด้านรายได้ ค่าใช้จ่ายในการ ผลิต การบริโภค หนี้สิน และการออมของคนในชุมชน แม้ว่าข้อมูลเชิงปริมาณไม่เปลี่ยนแปลง เนื่องจาก ระยะเวลาการเก็บรวบรวมข้อมูลก่อน และหลังปฏิบัติการมีระยะเวลาห่างกันไม่มากนัก และด้วยบริบทของ ชุมชนที่ทำนาเป็นอาชีพหลักตลอดทั้งปี และชุมชนได้เรียนรู้กิจกรรมอื่นๆที่จะช่วยในการพัฒนาการผลิตให้ดีขึ้นและพยายามที่จะลดต้นทุนการผลิต และได้เรียนรู้การพัฒนาตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงร่วมกันและจะ นำมาใช้ในชุมชน รวมถึงการพัฒนาเมล็ดพันธุ์ข้าวของชุมชนเพื่อลดการจัดหาจากภายนอกชุมชน และพัฒนา กลุ่มและเครือข่ายเพื่อการรวมพลังของชุมชนมากขึ้นอาจจะทำให้เศรษฐกิจของชุมชนจะไม่ต้องพึ่งพา ภายนอกมากนักในอนาคต

ด้านทรัพยากร ดิน น้ำ และสภาพแวดล้อมโดยทั่วไปของชุมชนยังอยู่ในสภาพที่เอื้อต่อการ ดำเนินชีวิตของชุมชน และจากการพัฒนาเทคโนโลยีต่างๆที่ใช้ภูมิปัญญาของชุมชนลดการใช้ทรัพยากรจาก ภายนอกชุมชน และใช้ทรัพยากรของชุมชนอย่างมีคุณค่ามากขึ้น และการเรียนรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจ พอเพียงก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะทำให้ชุมชนใช้ทรัพยากรของชุมชนอย่างมีคุณค่าและไม่ทำลาย สิ่งแวดล้อมของชุมชน

ด้านจิตใจ การประเมินด้านจิตใจของชุมชนซึ่งเป็นค่านิยมที่ดีของชุมชนซึ่งเน้นการพึ่งพาตนเอง ของชุมชนตามตัวชี้วัดทั้งหมดแม้ว่าก่อนและหลังการประเมินจะมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นไม่มากนัก แต่ ประเด็นที่ชุมชนมีมากที่สุดได้แก่ ความรู้สึกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชนและภูมิใจที่เป็นคนในชุมชนนี้ และ การรู้ว่าตนเองและทุกคนในชุมชนมีหน้าที่ที่จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งเป็นจุดเด่น

ที่จะทำให้ชุมชนจะสามารถพัฒนาต่อไปอย่างยั่งยืน นอกจากนั้นประเด็นอื่นๆส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง มีน้อยใกล้เคียงปานกลางอยู่ 4 ประเด็น ได้แก่ การมีความคิดริเริ่มเรื่องใหม่ๆที่เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว/ชุมชน การกล้าแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างจากกลุ่มหรือสมาชิกในชุมชน มีการให้คำปรึกษากับเพื่อนบ้านและ มีการต่อรองก่อนที่จะยอมรับหรือปฏิเสธถ้ามีสิ่งใหม่ที่มีผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิตของตัวเองหรือชุมชน ซึ่งจะเป็นลักษณะทั่วไปของคนในชุมชน

ด้านสังคม ชุมชนยังมีประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน มีค่านิยมของชุมชน การอนุรักษ์ประเพณีค่านิยม นอกจากนั้นในชุมชนยังมีการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมอยู่เนืองๆ มีการติดต่อสื่อสารที่สะดวก และยังมีระบบสังคมที่เอื้อต่อการพัฒนา กลุ่มและเครือข่าย

3. สรุปผลการศึกษาวิจัย

ผลการศึกษาประกอบด้วย การประเมินสภาพทั่วไปของชุมชน แต่ละชุมชน ตัวชี้วัดการพึ่งพาตนเองของชุมชน แนวทางการพัฒนาการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน และปัญหาเงื่อนไขและการแก้ไขปัญหาในการพัฒนาการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน ดังนี้

3.1 การประเมินสภาพทั่วไปของชุมชน

ชุมชนที่ศึกษาประกอบด้วยชุมชนปฏิบัติการ ได้แก่ บ้านวังยาว ตำบลเที่ยงแท้ อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท ชุมชนห้วยหินดำ ป่าผากและห้วยขยูน ตำบลวังยาว อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี ชุมชนบ้านท่างาม ตำบลท่างาม อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี และ ชุมชนบ้านเทพพนา ตำบลบ้านไร่ อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ และบ้านควบคุมตำบลละหมุ่มบ้าน ผลการศึกษาในแต่ละบ้านโดยเฉพาะชุมชนปฏิบัติการ เป็นดังต่อไปนี้

บ้านวังยาว ตำบลเที่ยงแท้ อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท เป็นชุมชนในภาคกลาง อยู่ในพื้นที่ราบลุ่มอยู่ใกล้กับเขื่อนชัยนาท อยู่ในเขตชลประทานมีความอุดมสมบูรณ์พอสมควร ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพทำการเกษตรโดยเฉพาะทำนาซึ่งปีหนึ่งอาจจะทำได้หลายรอบ

กลุ่มที่ศึกษาประกอบด้วยชุมชนปฏิบัติการได้แก่บ้านวังยาว จำนวน 55 ราย และบ้านควบคุมได้แก่ บ้านแขกและบ้านโคกหม้อ จำนวน 55 รายเช่นกัน จากข้อมูลการศึกษา เป็นเพศหญิง ร้อยละ 60 อายุส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 41-50 ปี และ 51- 60 ปีในจำนวนที่ใกล้เคียงกัน ส่วนใหญ่จบการศึกษาประถมศึกษาปีที่ 4 และสมรสแล้ว รวมถึงอยู่ในชุมชนนี้มากกว่า 30 ปี สมาชิกในครอบครัว 4-6 คน จำนวนผู้มีรายได้ 1-3 คนเป็นส่วนมาก รายได้ของครอบครัวจากการปลูกข้าว อาชีพเสริมมีบ้างแต่ที่มากที่สุดได้แก่รับจ้าง พื้นที่ถือครอง 1-5 ไร่ เป็นจำนวนที่มากที่สุด และใช้ทำการเกษตร และประกอบอาชีพด้วย ส่วนใหญ่เป็นที่ดินของตนเองมีการเช่าน้อย และส่วนใหญ่เป็นสมาชิกองค์กรต่างๆในชุมชน ที่มากที่สุดได้แก่ เป็นลูกค้าธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร กลุ่มเกษตรกร และกลุ่มอาชีพ มีจำนวนหนึ่งเป็นผู้นำชุมชน

ส่วนบ้านควบคุมจากข้อมูลที่ศึกษา เป็นเพศหญิง ร้อยละ 69 อายุส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 41- 50 ปี และ 51-60 ปีในจำนวนที่ใกล้เคียงกัน ส่วนใหญ่จบการศึกษาประถมศึกษาปีที่ 4 และสมรสแล้ว ส่วนใหญ่อยู่ในชุมชนนี้มากกว่า 30 ปี สมาชิกในครอบครัว 1-3 คน จำนวนผู้มีรายได้ 1-3 คนเป็นส่วนมากรายได้ของครอบครัวจากการปลูกข้าว อาชีพเสริมมีบ้างแต่ที่มากที่สุดได้แก่การปลูกไม้ผล พื้นที่ถือครอง 1-5 ไร่เป็นจำนวนที่มากที่สุด และใช้ทำการเกษตร และประกอบอาชีพด้วย ส่วนใหญ่เป็นที่ดินของตนเองมีการเช่าน้อย และส่วนใหญ่เป็นสมาชิกองค์กรต่างๆในชุมชน ที่มากที่สุดได้แก่เป็นลูกค้า ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ และกองทุนหมู่บ้าน มีจำนวนหนึ่งเป็นผู้นำชุมชน

สำหรับการประเมินทางด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากร จิตใจ และสังคม ของชุมชนชุมชนปฏิบัติการ เป็น ดังนี้

ตารางที่ 1 การประเมินทางด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากร จิตใจ และสังคม ของชุมชนบ้านวังยาว อำเภอสรรคบุรี จังหวัดชัยนาท

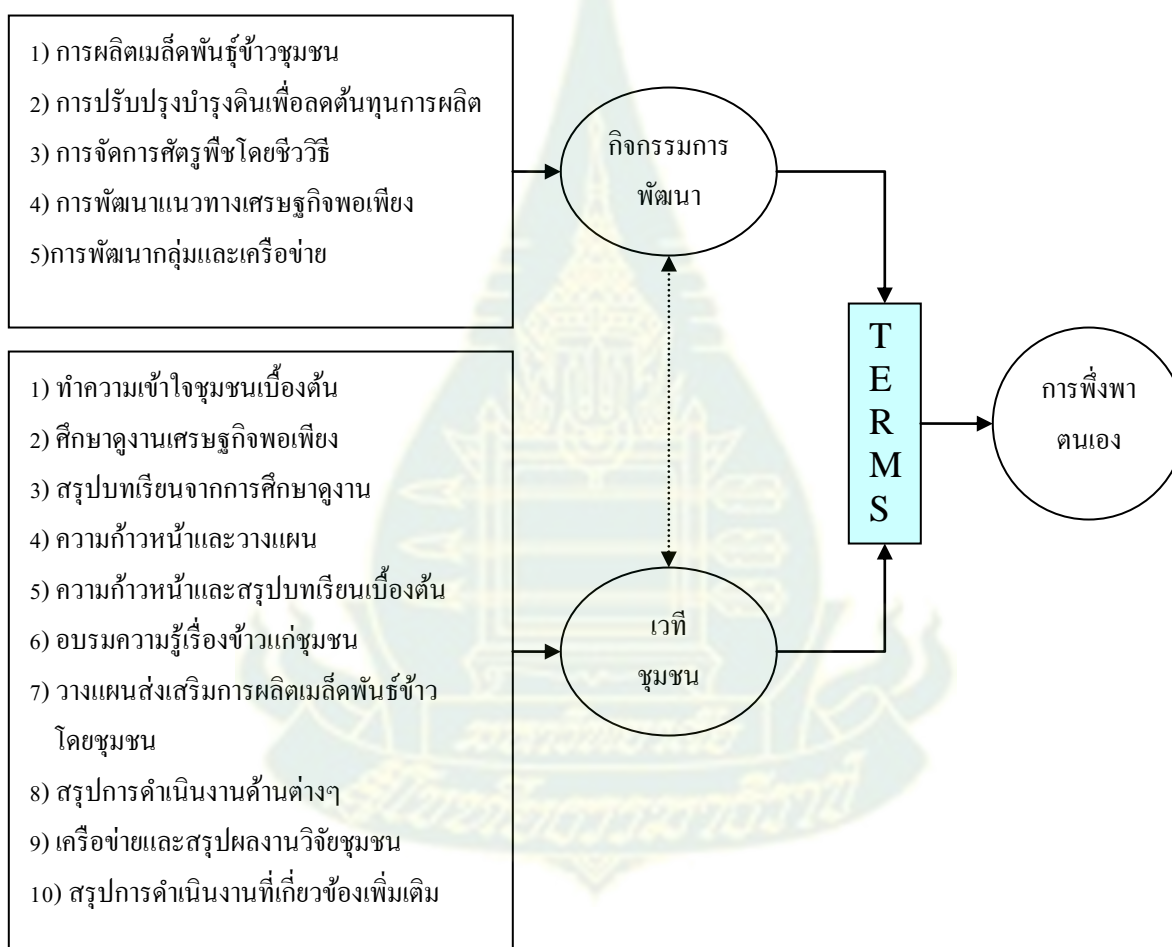
ปัจจัยสำคัญ	ประเด็นหลัก	รายละเอียด
ด้านเทคโนโลยี	การปรับปรุงดิน	- การฝึกอบรมหมอดินประจำหมู่บ้าน - การตรวจสภาพดินในหมู่บ้าน เพื่อการปรับปรุงพัฒนาดินในชุมชน - หมักฟางเพื่อทำปุ๋ยพืชสด และทำลาชวัชพืช
	การทำปุ๋ยชีวภาพ	- ได้รับการอบรมในการทำปุ๋ยหมักชีวภาพเพื่อใช้ในการเพาะปลูก และปรับปรุงดิน ลดอัตราการใช้ปุ๋ยเคมี - อบรมการทำจุลินทรีย์จากหน่อกล้วยและทดสอบการใช้
	ทำโรงสีข้าวชุมชน	- ตั้งกลุ่มโรงสีข้าวชุมชน - การบริหารโดยคณะกรรมการ - เครื่องสีข้าวตั้งอยู่ประจำในชุมชน
	การใช้เครื่องจักรในการทำนา	- ใช้เครื่องจักรในการเตรียมดิน และเก็บเกี่ยว
	การผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของชุมชน	- การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ - การเตรียมดิน - การดูแลรักษา และการเก็บเกี่ยว - การเก็บรักษา
รายได้จากอาชีพหลัก	รายได้จากอาชีพหลัก	- การปลูกข้าว เฉลี่ยปีละ 174,947 บาท - เฉลี่ยรวมปีละ 444,437 บาท
	รายได้จากอาชีพรอง	- รับจ้าง ปลูกผัก และค้าขาย - เฉลี่ยรวม ปีละ 120,866 บาท
	รายได้อื่นๆ	- จากการรับบริการ และ การค้าขาย ลูกส่งมาให้

ปัจจัยสำคัญ	ประเด็นหลัก	รายละเอียด
ด้านเศรษฐกิจ		- เฉลี่ยรวม ปีละ 104,660 บาท
	รายได้รวมทั้งหมด	เฉลี่ยรวมปีละ 669,873 บาท
	ค่าใช้จ่ายจากอาชีพหลัก	- จากการปลูกข้าวเฉลี่ยปีละ 71,115 บาท - เฉลี่ยรวมปีละ 275,115 บาท
	ค่าใช้จ่ายจากอาชีพรอง	- เฉลี่ยรวม 116,650 บาท
	ค่าใช้จ่ายอื่นๆ	- จากการบริโภค ค่าเล่าเรียนลูก และ ซ่อมแซมอุปกรณ์มากที่สุด - เฉลี่ยรวม 115,150 บาท
	ค่าใช้จ่ายรวมทั้งหมด	เฉลี่ย 504,915 บาท
	สินทรัพย์และหนี้สิน	- สินทรัพย์ส่วนมากเป็นที่ดินและบ้าน และอุปกรณ์ประกอบอาชีพ - มีหนี้สินร้อยละ 76.4 เป็นหนี้สินที่ใช้ในการเกษตร มากที่สุด รองลงมาเป็น ใช้จ่ายในครัวเรือน
	การออม	- มีเงินออมร้อยละ 40. ผাগกับธนาคาร และ ธ.ก.ส. ตามลำดับ
ด้านทรัพยากร	ดิน	- มีความอุดมสมบูรณ์ปานกลาง ใช้ประโยชน์จากการทำนาอย่างเต็มที่ - ให้ความสำคัญกับการหมักดินและปรับปรุงดินและกำจัดวัชพืชโดยวิธีธรรมชาติ
	น้ำ	- อยู่ใกล้เขื่อน พื้นที่ชลประทาน ปริมาณน้ำเพียงพอต่อการเกษตร - มีการจัดการน้ำ โดยจัดตั้งหมอน้ำของชุมชนเพื่อดูแลคุณภาพของน้ำในชุมชน
	ป่า	- ไม่มีป่า เป็นเพียงต้นไม้หัวไร่ปลายนาเท่านั้น
	อากาศ	- ไม่มีปัญหาที่รุนแรง แต่มีการเผาขยะและเผาตอซังข้าว เริ่มที่จะลดการเผาตอซังโดยวิธีธรรมชาติ
	สภาพแวดล้อมอื่นๆ	- ขยะมูลฝอยในชุมชน การเลี้ยงปลาในแม่น้ำน้อยทำให้มีผลกระทบต่อคุณภาพน้ำในแม่น้ำน้อย
ด้านจิตใจ	การประเมินโดยชุมชนในประเด็นค่านิยมที่ดีของชุมชน โดยเน้นการพึ่งพาตนเองของชุมชน	- โดยเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์ปานกลางข้างไปทางมาก(เฉลี่ย 2.156) - ที่มากที่สุดได้แก่ ความรู้สึกที่ตนเองเป็นเจ้าของชุมชนและภูมิใจที่เป็นคนในชุมชน การรู้ว่าตนเองและทุกคนในชุมชนมีหน้าที่ที่จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ - ที่น้อยที่สุด ได้แก่ การมีความคิดริเริ่มเรื่องใหม่ๆที่เป็น

ปัจจัยสำคัญ	ประเด็นหลัก	รายละเอียด
		ประโยชน์ต่อครอบครัว/ชุมชน และการกล้าแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างจากกลุ่มหรือสมาชิกในชุมชน
	การเปรียบเทียบ	- ก่อนและหลังการปฏิบัติการมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นเล็กน้อย(ค่าเฉลี่ย 2.156 เป็น 2.160) ใกล้เคียงกับบ้านควบคุม
ด้านสังคม	การมีประเพณีวัฒนธรรมอันดีงาม ได้แก่ ประเพณีที่ดีของชุมชน	- สงกรานต์ประเพณีใหญ่ที่ลูกหลานกลับมารดน้ำดำหัวพ่อแม่ และสงกรานต์ - เข้าพรรษา และออกพรรษา - งานฉลองหลวงพ่อบาน(มรณภาพ 700ปีกว่า) จัดตอนเดือน 7 ของทุกปี มีความศักดิ์สิทธิ์และเป็นที่ยิ่ง - รำมะนา มีการร้องรำกล้ายล้าตัด ใช้กลองรำมะนา
	ค่านิยมที่ดีของชุมชน	- ชุมชนต้องพึ่งตนเอง - การดูแลผู้สูงอายุ - การบวชทดแทนบุญคุณพ่อแม่
	การอนุรักษ์ประเพณีค่านิยม	- มีปัญหาในด้านการสืบทอดประเพณี-ค่านิยมเพราะลูกหลานไม่ค่อยนิยมกลับบ้านต่อไปอาจจะไม่มีคนสูงอายุ
	การสื่อสารและการมีส่วนร่วมของชุมชน	- สื่อสารระหว่างคนต่อคน ปากต่อปาก - มีการประชุมในชุมชนเป็นประจำทุกเดือน และตามวาระที่สำคัญ - การไหลเวียนของข่าวสารมักจะมาจากผู้นำชุมชนกำนันผู้ใหญ่บ้าน - มีหอกระจายข่าวประจำชุมชน - การใช้วิทยุชุมชน ประสานกับวัด พระ และกลุ่มเยาวชนในโรงเรียน
	ข่าวสารและนวัตกรรม	- การรับข่าวสารและการจัดการสื่อ โทรทัศน์ วิทยุชุมชน และหอกระจายข่าว - การติดต่อกับภายนอกชุมชน การศึกษาดูงานระหว่างชุมชน (ส่วนใหญ่เป็นผู้นำชุมชน) - ชุมชนอื่นมาศึกษาดูงาน
	ระบบสังคม	- องค์กรบริหารส่วนตำบล - กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน - กรรมการกลุ่มต่างๆ - การเสริมหนุนจากส่วนราชการอื่นๆ

3.2 แนวทางการพัฒนาการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน

การดำเนินการ โครงการวิจัยชุดโครงการและโครงการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนจากการศึกษาวิจัยบริบทของชุมชน และการประเมินชุมชนทั้งหมดและการพัฒนาตัวชี้วัดการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืนนั้นแนวทางในการพัฒนา กิจกรรมและเวที่ดำเนินงานต่างๆ ของชุมชนตลอดระยะเวลาการดำเนินงานแต่ละชุมชนมีแนวทางการพัฒนาที่แตกต่างกัน แนวทางการพัฒนาการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน โดยการดำเนินกิจกรรม 5 ด้าน พร้อมกับเวที่ ชุมชน โดยมุ่งเพื่อการพัฒนา TERMS ของคนในชุมชน ได้แก่

ภาพที่ 17 แนวทางการพัฒนาการพึ่งพาตนเองของชุมชนบ้านวังยาว ตำบลเที่ยงแท้ จังหวัดชัยนาท

จากแผนภาพกิจกรรมการพัฒนาและ เวที่ชุมชนเป็นกิจกรรมที่ดำเนินการไปพร้อมกัน เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนปฏิบัติการ โดยมุ่งเพื่อการพัฒนา TERMS ของคนในชุมชน เพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนต่อไป

แนวทางการพัฒนาการพึ่งพาตนเองของชุมชนเน้นกิจกรรมการพัฒนาของชุมชนทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ การผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของชุมชน การปรับปรุงบำรุงดิน เพื่อลดต้นทุนการผลิต การจัดการศัตรูพืชโดยชีววิธี การพัฒนาแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพัฒนากลุ่มและเครือข่าย โดยอาศัยเวทีการดำเนินงานร่วมกันของชุมชนอย่างต่อเนื่องเพื่อการพัฒนา TERMS ของชุมชน ผลการศึกษาแต่ละด้าน ดังนี้

ด้านเทคโนโลยี ชุมชนได้เรียนรู้ที่จะใช้ภูมิปัญญาเดิมของคนในชุมชนและพัฒนาภูมิปัญญาสมัยใหม่มาปรับใช้ในการทำการเกษตรเพิ่มมากขึ้นพิจารณาได้จาก การเรียนรู้ที่จะพัฒนาแปลงเมล็ดพันธุ์ข้าวของชุมชนและขยายไปสู่เพื่อนบ้านมากยิ่งขึ้นเนื่องจากการทำแปลงเมล็ดพันธุ์ข้าวต้องใช้ความละเอียดอ่อนในการดูแลรักษาตั้งแต่เริ่มแรกจนถึงการเก็บเกี่ยวและการดูแลรักษา

ชุมชนพัฒนาที่จะปรับปรุงดินควบคู่กันไปด้วยเพื่อการลดต้นทุน รวมถึงการจัดการศัตรูพืชโดยชีววิธี การทำฮอร์โมนจากหน่อกล้วย และยังมีกิจกรรมโรงสีข้าวของชุมชนด้วย ซึ่งนอกจากจะเป็นการประหยัดต้นทุนค่าใช้จ่ายแล้ว ยังเป็นการนำทรัพยากรในชุมชนมาใช้ประโยชน์มากยิ่งขึ้น และเสริมด้านจิตใจให้คนในชุมชนได้เรียนรู้ร่วมกัน

ด้านเศรษฐกิจ จากการประเมินข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจของชุมชน ด้านรายได้ ค่าใช้จ่ายในการผลิต การบริโภค หนี้สิน และการออมของคนในชุมชน แม้ว่าข้อมูลเชิงปริมาณไม่เปลี่ยนแปลง เนื่องจากระยะเวลาการเก็บรวบรวมข้อมูลก่อน และหลังปฏิบัติการมีระยะเวลาไม่ห่างกันมากนัก และด้วยบริบทของชุมชนที่ทำนาเป็นอาชีพหลักตลอดทั้งปี และ

ชุมชนได้เรียนรู้กิจกรรมอื่นๆที่จะช่วยในการพัฒนาการผลิตให้ดีขึ้นและพยายามที่จะลดต้นทุนการผลิต และได้เรียนรู้การพัฒนาตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงร่วมกันและจะนำมาใช้ในชุมชน รวมถึงการพัฒนาเมล็ดพันธุ์ข้าวของชุมชนเพื่อลดการจัดหาจากภายนอกชุมชน และพัฒนากลุ่มและเครือข่ายเพื่อการรวมพลังของชุมชนมากขึ้นอาจจะทำให้เศรษฐกิจของชุมชนไม่ต้องพึ่งพาภายนอกมากนักในอนาคต

ด้านทรัพยากร ดิน น้ำ และสภาพแวดล้อม โดยทั่วไปของชุมชนยังอยู่ในสภาพที่เอื้อต่อการดำเนินชีวิตของชุมชน และจากการพัฒนาเทคโนโลยีต่างๆที่ใช้ภูมิปัญญาของชุมชนลดการใช้ทรัพยากรจากภายนอกชุมชน และใช้ทรัพยากรของชุมชนอย่างมีคุณค่ามากขึ้น และการเรียนรู้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะทำให้ชุมชนใช้ทรัพยากรของชุมชนอย่างมีคุณค่าและไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมของชุมชน

ด้านจิตใจ การประเมินด้านจิตใจของชุมชนซึ่งเป็นค่านิยมที่ดีของชุมชนซึ่งเน้นการพึ่งพาตนเองของชุมชนตามตัวชี้วัดทั้งหมดแม้ว่าก่อนและหลังการประเมินจะมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นไม่มากนัก

ประเด็นที่ชุมชนมีมากที่สุดได้แก่

- ความรู้สึกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชนและภูมิใจที่เป็นคนในชุมชนนี้ และ

- การรู้ว่าตนเองและทุกคนในชุมชนมีหน้าที่ที่จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งเป็นจุดเด่นที่จะทำให้ชุมชนจะสามารถพัฒนาต่อไปอย่างยั่งยืน

นอกจากนั้นประเด็นอื่นๆส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง มีน้อยใกล้เคียงปานกลางอยู่ 4 ประเด็น ได้แก่

- การมีความคิดริเริ่มเรื่องใหม่ๆที่เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว/ชุมชน
- การกล้าแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างจากกลุ่มหรือสมาชิกในชุมชน
- มีการให้คำปรึกษากับเพื่อนบ้าน และ
- มีการต่อรองก่อนที่จะยอมรับหรือปฏิเสธถ้ามีสิ่งใหม่ที่มีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของ

ตัวเองหรือชุมชน

ซึ่งจะเป็นลักษณะทั่วไปของคนในชุมชน

ด้านสังคม ชุมชนยังมีประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน มีค่านิยมของชุมชน การอนุรักษ์ประเพณีค่านิยม นอกจากนั้นในชุมชนยังมีการสื่อสารและการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมอยู่เนืองๆ มีการติดต่อสื่อสารที่สะดวก และยังมีระบบสังคมที่เอื้อต่อการพัฒนากลุ่มและเครือข่าย

4. ปัญหา เงื่อนไขและการแก้ไขปัญหาในการพัฒนาการพึ่งพา ตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน

จากการศึกษาชุมชนชุมชนปฏิบัติการทั้ง 4 บ้าน ซึ่งแต่ละบ้านมีบริบทของชุมชน สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจที่แตกต่างกันการวิเคราะห์ปัญหา เงื่อนไขและการแก้ไขปัญหาในการพัฒนาการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนของชุมชนแต่ละชุมชนจึงนำเสนอเป็นแต่ละชุมชน ดังนี้

บ้านวังยาว ตำบลเที่ยงแท้เป็นชุมชนชาวนาทำนาเป็นอาชีพหลัก อยู่ในเขตชลประทาน ปีหนึ่งจะสามารถปลูกข้าวได้ 2-3 รอบการผลิต มีการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของชุมชน การทำนาเป็นการผสมผสานทั้งเทคโนโลยีสมัยใหม่และภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้าง รายได้พึ่งพาจากการประกอบอาชีพทำนาเป็นหลักและมีอาชีพเสริมบ้าง ค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่เพื่อการผลิตข้าว นอกจากนั้นรายจ่ายสำคัญของชุมชนได้แก่รายจ่ายจากการบริโภค การศึกษาเล่าเรียนของลูก อย่างไรก็ตามชุมชนยังมีการใช้จ่ายเพื่อการกุศล/ทำบุญ จ่ายช่วยเหลืองานเพื่อนบ้าน/ญาติเกือบทุกครอบครัว แม้ว่าส่วนมากจะมีหนี้สินแต่ก็เป็นหนี้สินเพื่อการประกอบอาชีพมากกว่า แต่ก็ตามยังมีเงินออมอยู่บ้าง

ด้านทรัพยากรของชุมชนนั้นดิน น้ำ อากาศ สภาพแวดล้อม และทรัพยากรอื่นยังเอื้อต่อการดำเนินชีวิตของชุมชน สำหรับทางด้านจิต ที่มุ่งเน้นการพึ่งพาตนเองของชุมชน โดยรวมแล้วค่อนข้างปานกลางแต่ก็มีหลายประเด็นที่ค่อนข้างมาก เช่น ความรู้สึกที่ตนเองเป็นเจ้าของชุมชนและภูมิใจที่เป็นคนในชุมชน การรู้ว่าตนเองและทุกคนในชุมชนมีหน้าที่ที่จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ ส่วน

ประเด็นที่ค่อนข้างน้อยได้แก่ การมีความคิดริเริ่มเรื่องใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อครอบครัวและชุมชน และการกล้าแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างจากกลุ่มหรือสมาชิกในชุมชน ในด้านสังคมมีวัฒนธรรมชุมชนที่ดึงมาสืบทอดกันมาหลายอย่างที่จะทำให้ชุมชนเกาะเกี่ยวกันและพึ่งพาตนเองได้

กิจกรรมที่ชุมชนได้พัฒนาร่วมกัน ได้แก่ การผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน การปรับปรุงดินเพื่อลดต้นทุนการผลิต การจัดการศัตรูพืชโดยชีววิธี การพัฒนาแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง และการพัฒนากลุ่มและเครือข่ายซึ่งมีประเด็นปัญหา เงื่อนไข และการแก้ไขในการพัฒนาการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนมีประเด็นที่ควรพิจารณาดังนี้

1) การผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน แม้ว่าชุมชนได้มีการพัฒนาการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของชุมชนมานานแล้วก็ตามแต่ยังมีผลอยู่เพียงไม่กี่ราย ยังไม่เพียงพอกับความต้องการเมล็ดพันธุ์ข้าวของชุมชน เนื่องจากกระบวนการในการผลิตต้องใช้ความละเอียดอ่อนและอดทน จึงจะได้เมล็ดพันธุ์ที่ดีตามที่ต้องการ ซึ่งถ้าทำแล้วไม่ดีก็จะไม่คุ้มค่ากับการลงทุน แม้ว่าจะขายได้ในราคาดีก็ตาม

2) การปรับปรุงดินเพื่อลดต้นทุนการผลิต ชุมชนเริ่มที่จะพัฒนาการปรับปรุงดินเพื่อการลดต้นทุนการผลิต ชาวบ้านต้องใช้ความอดทนและเรียนรู้จริงๆ ว่าสามารถจะได้รับประโยชน์จริงจึงจะยอมรับการพัฒนาการปรับปรุงดินโดยวิธีธรรมชาติ ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ค่อยจะยอมอดทนหรือทำกิจกรรมที่ต้องใช้การดูแลมากๆ เคยชินกับวิธีการเดิม แม้จะพอรู้มาบ้างว่าเป็นประโยชน์แต่ยังไม่มีความชัดเจนที่ชัดเจนที่จะยอมรับได้และเปรียบเทียบกับวิธีการแบบเดิมๆ เพียงแต่มีคำบอกกล่าวกัน ชาวบ้านจึงไม่กล้าเสี่ยงพอ

3) การจัดการศัตรูพืชโดยชีววิธี การจัดการศัตรูพืชโดยชีววิธี ก็เช่นเดียวกัน ชาวบ้านต้องใช้ความอดทน และมีกระบวนการในการดำเนินงานยุ่งยาก แม้จะทราบว่าเป็นวิธีการที่ดี แต่ความสะดวกที่จะใช้ และผลที่จะได้รับยังไม่ค่อยแน่ใจ แต่ก็มีการทดลองใช้บ้างในชุมชน ดังนั้นจะต้องเรียนรู้ร่วมกันต่อไป

4) การพัฒนาแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนได้เรียนรู้การพัฒนาตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งชาวบ้านมีการดำเนินการกันอยู่บ้างแล้ว การได้ไปศึกษาดูงานจริงและสามารถทำได้ ทำให้ชาวบ้านเกิดแนวคิดที่จะพัฒนาการดำเนินงานต่อไป ซึ่งจะต้องมีการพัฒนาด้านสังคมวัฒนธรรม และจิตใจไปพัฒนาของชุมชนต่อไปด้วย และต้องมีการกระตุ้นการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องด้วย

5) การพัฒนากลุ่มและเครือข่าย ในชุมชนมีกลุ่มและเครือข่ายชุมชนหลายชุมชน แต่บางกลุ่มอาจจะมีความซ้ำซ้อนกัน การดำเนินงานของกลุ่มยังไม่เข้มแข็งมากนัก กิจกรรมของกลุ่มยังมีไม่ต่อเนื่องเนื่องจากชาวบ้านส่วนหนึ่งสามารถพึ่งตนเองได้โดยไม่จำเป็นต้องพึ่งพากลุ่มมากนัก กลุ่มควรจะต้องมีกิจกรรมที่ชัดเจนและดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง มีการสร้างกฎกติกาและการดำเนินงานที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

สำหรับแนวทางการแก้ไขในการพัฒนาการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนนั้น คนในชุมชนควรจะต้องมาเรียนรู้ร่วมกันในทุกกิจกรรมและเพื่อความเข้าใจร่วม กำหนดเป้าหมาย และทดลองดำเนินการเพื่อให้เห็นผลที่ชัดเจนเพื่อจะได้ขยายผลการดำเนินงานออกไปกับสมาชิกในชุมชนคนอื่นๆ และจะต้องพัฒนากลุ่มและ

เครือข่ายกลุ่มให้เป็นแกนนำของชุมชนในการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง พัฒนาผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง และกระตุ้นเสริมหนุนด้วยบุคคลภายนอกชุมชน

เรื่องที่ 5.2

ผลการศึกษาวิจัย บ้านห้วยหินดำ บ้านป่าผาก และบ้านห้วยขนุน ตำบลวังยาว อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี

บ้านห้วยหินดำ บ้านป่าผาก และบ้านห้วยขนุน ตำบลวังยาว อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นหมู่บ้านที่อยู่ในพื้นที่ภาคกลาง สมาชิกในชุมชนนี้มีชาวบ้านเชื้อสายไทยและเชื้อสายกระเหรี่ยง อาศัยอยู่ร่วมกัน ชุมชนนี้มีการรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มป่าชุมชน กลุ่มผู้เลี้ยงแพะ กลุ่มทอผ้า กลุ่มผ้าทอ กลุ่มท่องเที่ยว และกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร เป็นต้น

1. การประเมินสถานภาพของชุมชน

การประเมินสถานภาพของชุมชนในปัจจุบันโดยประเมินเป็นแต่ละชุมชนซึ่งประเมินด้าน เทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากร จิตใจ และสังคม ในปัจจุบันของชุมชน โดยประเมินสภาพของชุมชนจากการเก็บรวบรวมข้อมูลของชุมชนโดยใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และประเด็นการสนทนากลุ่ม และจัดเวทีชุมชน ชุมชนปฏิบัติการ ทั้งก่อนเริ่มดำเนินโครงการและหลังดำเนินโครงการ ส่วนชุมชนควบคุมมีการเก็บรวบรวมข้อมูลตามแบบสอบถามทั้งก่อนและหลังดำเนินงาน โครงการ ซึ่งผลการดำเนินงานเป็นและดังนี้

1.1 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

บ้านป่าผาก บ้านห้วยหินดำ และบ้านห้วยขนุน มีสภาพทั่วไปส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบสูงและที่ลาดเชิงเขาอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติพุเตย ประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมเป็นหลักได้แก่ปลูกข้าวโพด อ้อย ผัก และเลี้ยงสัตว์บ้าง มีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติได้แก่อุทยานพุเตย มีกลุ่มอาชีพต่างๆในชุมชนได้แก่ กลุ่มผู้เลี้ยงแพะ กลุ่มเกษตรอินทรีย์ กลุ่มป่าชุมชน กลุ่มแม่บ้าน สำหรับบ้านที่ทำการศึกษได้แก่บ้านป่าผาก บ้านห้วยขนุน และบ้านห้วยหินดำ ตำบลวังยาว อำเภอด่านช้าง เป็นชุมชนปฏิบัติการจำนวน 37 ราย ส่วนชุมชนควบคุมได้แก่บ้าน ละว้าวังควาย ตำบลวังยาว อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี จำนวน 25 ราย รายละเอียดในผนวก 2 ตารางที่ 9 พบว่าชาวบ้านที่ศึกษาส่วนมากเป็นเพศหญิง มากกว่าเพศชาย อายุอยู่ระหว่าง 30-40 และ 41- 50 ปี ในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน ชุมชนปฏิบัติการจบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4

และประถมศึกษาปีที่ 6 หรือ 7 ในจำนวนที่เท่ากัน ส่วนชุมชนควบคุมจบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 จำนวนที่มากกว่า ส่วนใหญ่สมรสแล้ว ส่วนมากอยู่ในบ้านที่อยู่อาศัยมาระหว่าง 21- 30 ปี ส่วนชุมชนควบคุมอาศัยอยู่มาระหว่าง 11- 20 ปี และน้อยลงมามากกว่า จำนวนสมาชิกในครอบครัวชุมชนปฏิบัติการส่วนมากมีสมาชิกในครอบครัว 4-6 คน รองลงมา 1-3 คน เช่นเดียวกับชุมชนควบคุม ส่วนผู้มีรายได้ส่วนมากมี 1-3 คนทั้งสองบ้าน

อาชีพที่ทำรายได้หลักคือการปลูกพืชไร่ทั้งสองบ้าน อาชีพเสริม ชุมชนปฏิบัติการจะเป็นการปลูกข้าวไร่และเป็นการรับจ้าง ส่วนชุมชนควบคุมเป็นการรับจ้างมากกว่า พื้นที่ถือครองส่วนมากมีมากกว่า 30 ไร่ ทั้งสองบ้าน และเป็นพื้นที่ทำการเกษตรก็เช่นกัน บ้างครอบครัวก็ไม่มีพื้นที่ทำการเกษตร ส่วนที่อยู่อาศัยจำนวน 1 ไร่เป็นส่วนมาก ส่วนพื้นที่ประกอบอาชีพมีทั้งระหว่าง 6-10 ไร่ และมากกว่า 30 ไร่ ส่วนมากไม่มีการเช่าที่ดิน

การเป็นสมาชิกองค์กรส่วนมากเป็นสมาชิกองค์กรต่างๆ ซึ่งเป็นทั้ง กลุ่มเกษตรกร กลุ่มแม่บ้าน สหกรณ์การเกษตร และ ลูกค้า ธ.ก.ส. ส่วนมากมีได้เป็นผู้นำกลุ่มทั้งสองบ้านแต่ก็มีจำนวนหนึ่งที่เป็นผู้นำ

1.2 ข้อมูลด้านด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากร จิตใจและสังคม

ชุมชนบ้านป่าผาก บ้านห้วยหินดำ และบ้านห้วยขนุน ตำบลวังยาว อำเภอด่านช้าง มีข้อมูลทางด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากร จิตใจและสังคมของชุมชน จากการประเมินโดยตัวชุมชนเอง และจากการเข้าร่วมทำวิจัยตลอดระยะเวลาทั้งหมดผลการศึกษาวิเคราะห์ ดังนี้

1.2.1 ด้านเทคโนโลยี (Technology)

การเลี้ยงแพะ ชุมชนตำบลวังยาว อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี มีกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงแพะ ที่มีการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเลี้ยงแพะกันภายในกลุ่ม มีการประชุมพูดคุยหารือ แลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน

การทอผ้า ชาวชุมชนตำบลวังยาว อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี ได้จัดตั้งกลุ่มทอผ้าขึ้น หลังจากการได้รับการถ่ายทอดเทคโนโลยีจากเจ้าหน้าที่

การปลูกผักปลอดภัย มีการเรียนรู้การปลูกผักปลอดภัยและทดลองดำเนินการแล้ว โดยใช้สมุนไพรพื้นบ้านผสมผสานการเทคโนโลยีสมัยใหม่

การแปรรูปผลิตภัณฑ์ธรรมชาติ ได้แก่ การทำกล้วยฉาบฟิลิปินส์ การทำมันฉาบ การทำผักทองฉาบ มะขามเชื่อม ขนมหอมม่วง การทำพรมเช็ดเท้า

นอกจากนั้นยังมีการปลูกข้าวไร่ โดยใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านทั้งหมด 6 ราย มันสำปะหลัง งามะละกอ ชะอม ผักทอง อ้อย สับปะรด กล้วยหอม ผักหวาน ไม้ใช้สอย ลำไย และมีการเลี้ยงวัว เลี้ยงไก่ และ

เลี้ยงหมู โดยใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ส่วนการเลี้ยง แพะ มีทั้งใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านและเทคโนโลยีสมัยใหม่ รายละเอียดในตารางที่ 10

1.2.2 ด้านเศรษฐกิจ (Economics)

ชุมชนบ้านป่าผาก บ้านห้วยหินดำ และบ้านห้วยขนุน อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นชุมชนที่อาศัยอยู่ใกล้พื้นที่ป่า อุทยานแห่งชาติ มีสภาพภูมิประเทศที่สวยงาม อากาศสดชื่น เป็นชุมชนเกษตรกรรมที่มีการอนุรักษ์พื้นที่ป่าควบคู่ไปด้วย การเกษตรในชุมชน เช่น การทำนา การทำสวนผลไม้ การปลูกผักปลอดสารพิษ เป็นต้น เนื่องจากปัจจัยการผลิตมีแนวโน้มสูงขึ้น ทำให้สภาพทางเศรษฐกิจโดยทั่วไปจัดอยู่ในระดับที่ไม่ดีนัก แต่ชาวบ้านในชุมชนสามารถอาศัยในชุมชนได้อย่างมีความสุขไม่เดือดร้อนเท่าใดนัก เนื่องจากสามารถพึ่งพาใช้ทรัพยากรธรรมชาติจากป่า ในชุมชนได้ ดังรายละเอียดในตารางที่ 11,12,13 และ 14

จากตารางสรุปจะเห็นได้ว่าชุมชนปฏิบัติการมีรายได้เฉลี่ยสูงกว่าค่าใช้จ่ายเฉลี่ย ในขณะที่ชุมชนควบคุมรายได้เฉลี่ยต่ำกว่าค่าใช้จ่ายเฉลี่ย ชุมชนปฏิบัติการมีรายได้ที่ไม่เป็นตัวแทนค่อนข้างมากในขณะที่ชุมชนควบคุมมีน้อยมาก ค่าใช้จ่ายอื่นที่สำคัญของชุมชนปฏิบัติการได้แก่ค่าใช้จ่ายจากการบริโภค ดอกเบี้ยเงินกู้ ค่าเล่าเรียนลูก และค่าใช้จ่ายอุปโภค ในจำนวนค่อนข้างมาก ส่วนชุมชนควบคุมค่าใช้จ่ายอื่นที่สำคัญได้แก่ ค่าใช้จ่ายบริโภคดอกเบี้ยเงินกู้ ค่าเล่าเรียนของลูก และค่าอุปโภค ตามลำดับ

สำหรับสินทรัพย์ของครอบครัวทั้งสองบ้านส่วนมากจะเป็นที่ดินและบ้าน เครื่องใช้ในบ้านและอุปกรณ์ทำการเกษตร

ส่วนหนี้สิน มีหนี้สินทั้งสองบ้าน ชุมชนปฏิบัติการมีหนี้สินน้อยกว่า ส่วนชุมชนควบคุมมีหนี้สินทั้งหมด ส่วนมากเป็นหนี้กองทุนหมู่บ้าน และ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร หนี้สินส่วนมากใช้เพื่อใช้จ่ายในการเกษตรและใช้ในครัวเรือน ส่วนเงินออมนั้นบ้านปฏิบัติและชุมชนควบคุมมีการออมเงินใกล้เคียงกันชุมชนปฏิบัติการน้อยกว่าชุมชนควบคุมเล็กน้อย ส่วนมากออมกับกลุ่มออมทรัพย์

ทั้งนี้เมื่อประเมินข้อมูลด้านเศรษฐกิจของชุมชนในช่วงหลังส่วนใหญ่มีการเปลี่ยนแปลงเล็กน้อยเนื่องจากช่วยเวลาการเก็บรวบรวมข้อมูลก่อนและหลักห่างกันไม่มาก

เมื่อเปรียบเทียบข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจของชุมชนปฏิบัติการและชุมชนควบคุม รายได้เฉลี่ยเพิ่มขึ้นและค่าใช้จ่ายเฉลี่ยเพิ่มขึ้นทั้งสองบ้านแต่เพิ่มขึ้นเล็กน้อย และชุมชนปฏิบัติการรายได้นั้นมากกว่าค่าใช้จ่ายทั้งก่อนและหลัง ส่วนชุมชนควบคุมรายได้เฉลี่ยน้อยกว่าค่าใช้จ่ายเฉลี่ยทั้ง ก่อนและหลัง

1.2.3 ด้านทรัพยากร (Resources)

ดิน มีความอุดมสมบูรณ์ปานกลาง และยังไม่มียาสาสมัครหมอดินของกรมพัฒนาที่ดิน ในพื้นที่มีการพังทลายของดินสูง เนื่องจากการใช้รถไถปรับที่ดินเพื่อทำการเพาะปลูกโดยไถในที่ลาด

ชั้นปรับหน้าดินจากที่เนินเขาสู่ลำห้วยเพื่อปลูกพืชจำพวกพืชไร่ ข้าวโพด มัน อ้อย ในส่วนการจัดการแก้ไขปัญหาดิน ยังไม่มีรูปแบบการจัดการที่เป็นรูปธรรม

น้ำ มีลำห้วยตะเพินเป็นลำห้วยหลัก โดยมีห้วยผา ห้วยขนุน ห้วยโป่ง ห้วยหินดำ เป็นลำห้วยย่อย น้ำที่ใช้ในชุมชนเป็นน้ำบ่อ น้ำประปาหมู่บ้าน ปัญหาทรัพยากรน้ำของชุมชน คือ ปัญหาลำห้วยตื้นเขินจากการพังทลายของดินและการไถที่ดินเพื่อการเพาะปลูก

ป่า ชุมชนบ้านป่าผาก บ้านห้วยหินดำ และบ้านห้วยขนุน อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นชุมชนที่อยู่ติดกับอุทยานแห่งชาติ และพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าห้วยขนุน ป่ายอดห้วยหินดำ ป่าห้วยยาง ซึ่งมีพื้นที่ประมาณ 12,000 ไร่ สภาพป่าอุดมสมบูรณ์ดี ชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มป่าชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ ซึ่งชาวบ้านได้จัดตั้งกลุ่มนี้ขึ้นก่อนการประกาศขยายเขตอุทยานแห่งชาติ ซึ่งสมาชิกในชุมชนมีแนวความคิดสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนในการให้บริการด้านท่องเที่ยว

อากาศ เนื่องจากชุมชนบ้านป่าผาก บ้านห้วยหินดำ และบ้านห้วยขนุน อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี อยู่ใกล้พื้นที่ป่า ทำให้มีอากาศที่ดีตลอดปี มีกลิ่นไม้ป่าหอม มีภูมิอากาศที่ตรงตามฤดูกาล ปัญหาด้านอากาศของชุมชน คือ ปัญหาการเผาป่าในหน้าแล้ง และการเผาขยะในชุมชน

สิ่งแวดล้อม ปัญหาสภาพแวดล้อมของชุมชนคือ การขาดต้นไม้ใหญ่ในพื้นที่ ปัญหาขยะที่มีปริมาณเพิ่มมากขึ้น

ปัจจัยทรัพยากรอื่นๆ ปัญหาอื่นๆ ที่เกี่ยวกับทรัพยากรคือ การอพยพเข้ามาในชุมชนของบุคคลภายนอกทำให้มีการทำไร่มากขึ้น ขนาดของครอบครัวขยายมากขึ้นมีการใช้ทรัพยากรมากขึ้น มีขยะมากขึ้น และยังขาดการวางระบบเพื่อปกป้องทรัพยากรโดยรวม

1.2.4 ด้านจิตใจ (Mind or Merit)

ชุมชนบ้านป่าผาก บ้านห้วยหินดำ และบ้านห้วยขนุน อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นชุมชนที่อยู่อาศัยร่วมกันอย่างดี มีน้ำใจต่อกัน โดยคู่ได้จากธรรมเนียม “การชวนกินข้าวใหม่” ซึ่งเป็นการเชิญเพื่อนบ้านมาร่วมกินข้าวหลังจากการเก็บเกี่ยวสีข้าวใหม่เสร็จ และ ธรรมเนียม “การหยอดข้าว” ที่ชาวบ้านในชุมชนจะช่วยกันหยอดข้าวในฤดูกาลเพาะปลูก นอกจากนี้ชาวบ้านในชุมชนมีความรู้จักการพอเพียง พออยู่พอกิน การรู้จักธรรมชาติ อนุรักษ์ป่าไม้ สิ่งแวดล้อม ความมีศีลธรรม การเข้าวัดทำบุญทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา

ทั้งนี้การประเมินทางด้านจิตใจของชุมชนปฏิบัติการและชุมชนควบคุมรายละเอียดในตารางที่ 15 และ 16 พบว่า ชุมชนบ้านป่าผาก บ้านห้วยหินดำ และบ้านห้วยขนุน ด่านช้าง และชุมชนควบคุม ด้านจิตใจที่ชุมชนมีค่าเฉลี่ยมากที่สุดได้แก่ ความรู้สึกที่ตนเองเป็นเจ้าของชุมชนและภูมิใจที่เป็นคนในชุมชน รองลงมา คือ ในการทำงานร่วมกันของสมาชิกในชุมชน ยึดหลักความโปร่งใส ตรงไปตรงมา

ตรวจสอบได้ การช่วยเหลือเพื่อนบ้านที่ประสบปัญหาและ มีการหาข้อมูล ข่าวสารเพิ่มเติมเพื่อประกอบการตัดสินใจแก้ปัญหาเมื่อเกิดปัญหาตามลำดับ

ส่วนที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดได้แก่ การมีความคิดริเริ่มเรื่องใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว ชุมชน มีการให้คำปรึกษากับเพื่อนบ้าน และการกล้าแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างจากกลุ่มหรือสมาชิกในชุมชนตามลำดับ

สำหรับชุมชนควบคุมด้านจิตใจที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดได้แก่ ความรู้สึกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชนและภูมิใจที่เป็นคนในชุมชน และในการดำเนินกิจกรรมต่างๆของชุมชนมีการยึดการมีกฎ/กติกา/ระเบียบของชุมชน มีค่าเฉลี่ยเท่ากัน ส่วนที่รองลงมา ในการทำงานร่วมกันของสมาชิกในชุมชน ยึดหลักความโปร่งใส ตรงไปตรงมา ตรวจสอบได้ และ การรู้ว่าตนเองและทุกคนในชุมชนมีหน้าที่ที่จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากัน และมีการประกอบอาชีพที่มีส่วนต่อความเข้มแข็งหรืออ่อนแอของชุมชน

ส่วนที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดได้แก่ การกล้าแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างจากกลุ่มหรือสมาชิกในชุมชน มีการให้คำปรึกษากับเพื่อนบ้าน และการยึดหลัก “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน”(ไม่พึ่งพาปัจจัยภายนอก/ไม่เป็นภาระของใคร/ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มี) ตามลำดับ

ตัวอย่างการเปรียบเทียบประเมินด้านจิตใจของคนชุมชนหลังการดำเนินการตามโครงการ

จากการประเมินค่าเฉลี่ยด้านจิตใจหลังการปฏิบัติการในชุมชนปฏิบัติการพบว่ามีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นเล็กน้อย โดยค่าเฉลี่ยเพิ่มขึ้น ได้แก่

- มีการต่อรองก่อนที่จะยอมรับหรือปฏิเสธถ้ามีสิ่งใหม่ที่มีผลกระทบต่อ การดำเนินชีวิตของตัวเองหรือชุมชน

- การกล้าแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างจากกลุ่มหรือสมาชิกในชุมชน

- มีการให้คำปรึกษากับเพื่อนบ้าน

สำหรับชุมชนควบคุมมีการเปลี่ยนแปลงเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

1.2.5 ด้านสังคม (Social)

ประเพณีที่ดีของชุมชน ชุมชนบ้านวังยาว อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี มีประเพณีที่น่าสนใจ คือ

ประเพณีลอยกระทง เป็นประเพณีที่สำคัญของชุมชน มีการจัดงานในอำเภอ ถือเป็นงานประเพณีที่ใหญ่ของชุมชน

ประเพณีทำบุญข้าวต้ม เป็นประเพณีที่จัดกลางเดือนเมษายน หลังเทศกาลสงกรานต์ เป็นความเชื่อในการสืบชะตา ต่อชะตา

ประเพณีทำบุญข้าวใหม่ บูชาแม่โพสพ กลางเดือนสาม (กุมภาพันธ์)

ประเพณีการผูกข้อมือ รับขวัญ สู่วัย ผู้มาเยี่ยมเยียน

การอนุรักษ์ประเพณีและค่านิยม ชุมชนบ้านวังยาว อำเภอคำชะอี จังหวัดสุพรรณบุรี มีการถ่ายทอดสู่เยาวชนโดยการทำเป็นตัวอย่าง และการจัดงานประเพณี

การสื่อสารในชุมชน มีการสื่อสารหลายรูปแบบ เช่น การสื่อสารโดยคำพูดบอกกล่าว การประชุมตามสถานการณ์ การกระจายข่าวทางหอกระจาย ผ่านทางศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยี เป็นต้น

การมีส่วนร่วมในชุมชน ชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนของชุมชน และมีความตระหนักในการมีส่วนร่วม โดยให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี รวมถึงการช่วยเหลือกิจกรรมสาธารณะส่วนรวมทั่วไป

การรับข่าวสารและนวัตกรรม ชาวบ้านบ้านวังยาว อำเภอคำชะอี จังหวัดสุพรรณบุรี สามารถรับรู้ข่าวสารจากภายนอกชุมชนได้จากระบบโทรทัศน์ซึ่งต้องใช้เสาสูงในการรับสัญญาณ สำหรับบางครอบครัวใช้เป็นระบบรับสัญญาณภาพผ่านจานรับสัญญาณจากดาวเทียม รวมทั้งการฟังข่าวสารจากระบบวิทยุกระจายเสียงตามสถานีต่างๆ

สำหรับการยอมรับนวัตกรรม จะเกิดขึ้น โดยการร่วมกันคิดไตร่ตรอง ประชุมร่วมกัน ในการตัดสินใจรับนวัตกรรม ซึ่งส่วนใหญ่ผ่านมาจากเจ้าหน้าที่ที่ชาวบ้านให้ความเชื่อถือ จึงไม่ค่อยมีปัญหาในการยอมรับนวัตกรรมใหม่ ๆ จากเจ้าหน้าที่

ในส่วนการติดต่อกับภายนอกชุมชน เนื่องจากชุมชนบ้านป่าผาก บ้านห้วยหินคำ และบ้านห้วยขุ่น อำเภอคำชะอี จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นชุมชนที่อยู่ใกล้พื้นที่ป่าที่สมบูรณ์ มีจุดสนใจทางด้านการท่องเที่ยว จึงมีบุคคลจากภายนอกชุมชนเดินทางเข้ามาเรียนรู้ในชุมชน ประกอบกับปัจจุบันการคมนาคมสะดวกจึงมีบุคคลต่างถิ่นอพยพเข้ามาในพื้นที่มากขึ้น ในการเดินทางออกไปยังชุมชนอื่น โดยส่วนมากเป็นการเดินทางไปดูงานในชุมชนที่ประสบความสำเร็จจากการชักชวนของเจ้าหน้าที่ ซึ่งออกค่าใช้จ่ายให้แก่ชาวบ้าน

2. แนวทางการพัฒนาการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน

การดำเนินการ โครงการวิจัยชุดโครงการและโครงการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนนั้นเมื่อประเมินสถานภาพด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากร จิตใจและสังคมของชุมชนทั้งก่อนและหลังการดำเนินโครงการแล้วตลอดจนการพัฒนาตัวชี้วัดการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืนนั้น แนวทางการพัฒนาการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนของแต่ละชุมชน ได้ดำเนินกิจกรรม และเวทีชุมชนเพื่อการพัฒนาเพื่อนำมาสู่การพัฒนาองค์ประกอบ TERMS เพื่อการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน ดังต่อไปนี้

บ้านวังยาว บ้านป่าผากและ บ้านห้วยหินดิน เป็นชุมชนที่อยู่ตามที่ราบเชิงเขาในเขตป่าอุทยานแห่งชาติพุเตย ยังมีสภาพของป่าชุมชน และเป็นชุมชนหลายเชื้อชาติ มีอาชีพหลากหลายและ มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม แนวทางการพัฒนา กิจกรรมและเวทีชุมชน มีดังนี้

2.1 แนวทางการพัฒนา

การพัฒนากลุ่มในตำบลด่านช้างได้กำหนดแนวทางการพัฒนาไว้ 7 ด้านคือ

- 1) การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 2) การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเลี้ยงแพะ
- 3) การจัดการป่าชุมชน
- 4) การพัฒนากลุ่มทอผ้าพื้นเมืองกะเหรี่ยง
- 5) การพัฒนากลุ่มแม่บ้านเกษตรกร
- 6) การผลิตผักอินทรีย์
- 7) การพัฒนากลุ่มและเครือข่าย

2.2 กิจกรรมและเวทีชุมชน

ภายใต้แนวทางการพัฒนาที่กล่าวมาได้มีการดำเนินกิจกรรมและเวทีดังนี้

ที่	วันที่/เดือน/ปี	กิจกรรมหรือเวที
1	22 ก.พ. 50	ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนเกี่ยวกับ <ul style="list-style-type: none"> ● อาชีพ ● ด้านกลุ่ม <ul style="list-style-type: none"> ○ กลุ่มผู้เลี้ยงแพะ ○ กลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ ○ กลุ่มป่าชุมชน ○ กลุ่มแม่บ้าน ● ข้อมูลเบื้องต้นเครือข่ายเศรษฐกิจพอเพียง
2	2 พ.ค. 50	ศึกษาภูมิปัญญาในตำบลวังยาวในเรื่อง <ul style="list-style-type: none"> ● ป่าชุมชน ● หัตถกรรมพื้นบ้าน ● การแปรรูป-กลุ่มแม่บ้าน ● การทำเกษตรอินทรีย์
3	14 มิ.ย. 50	เวทีติดตามผลการดำเนินงานในด้านต่างๆ คือ

ที่	วันที่/เดือน/ปี	กิจกรรมหรือเวที
		<ul style="list-style-type: none"> ● รูปแบบการท่องเที่ยวที่ชุมชนต้องการและวิเคราะห์ศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชน ● เป้าหมายของการท่องเที่ยว ● การวางแผนกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว ● กระบวนการจัดการท่องเที่ยว <p>การอภิปรายเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน โดย รองศาสตราจารย์ ดร.เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ</p>
4	26 มิ.ย. 50	ศึกษาดูงานเศรษฐกิจพอเพียงบ้านลุงทองเหมาะ แจ่มแจ้ง จังหวัดสุพรรณบุรี
5	19 ก.ค. 50	<p>สรุปกิจกรรมที่ทำหลังจากดูงานบ้านลุงทองเหมาะ</p> <ul style="list-style-type: none"> ● การทำเชื้อจุลินทรีย์ ● การขุดบ่อเลี้ยงปลาในครัวเรือน ● การเลี้ยงกบ ● การจัดทำศูนย์เรียนรู้ของชุมชน <p>ติดตามผลการดำเนินงานแต่ละกลุ่ม ได้แก่</p> <p><u>กลุ่มป่าชุมชน</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ● เรื่องการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ธรรมชาติและวัฒนธรรม <p><u>กลุ่มแม่บ้าน</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ● การแปรรูปผลิตภัณฑ์เกษตร <p><u>กลุ่มแพะ</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ● การจัดการเรื่องฟาร์มมาตรฐาน <p><u>กลุ่มผ้าเช็ดเท้า</u></p> <p>สรุปผลการดูงานท่องเที่ยวที่แม่กลอง กลุ่ม Home stay</p> <p>สรุปกิจกรรมที่ดำเนินการต่อไปในอนาคต</p>
6	17 ส.ค.50	<p>สรุปความก้าวหน้าแต่ละกลุ่ม</p> <p><u>กลุ่มแม่บ้าน</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ● น้ำยาอเนกประสงค์ ● กลุ่มทอพรม <p><u>กลุ่มแพะ</u></p>

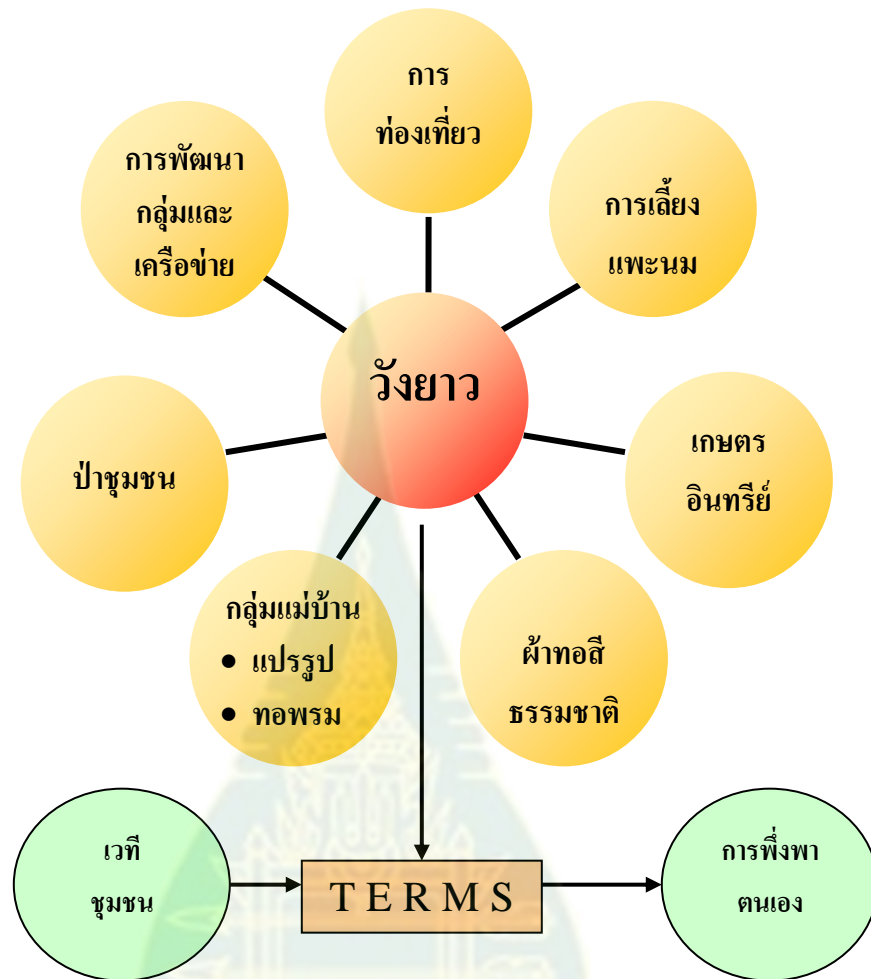
ที่	วันที่/เดือน/ปี	กิจกรรมหรือเวที
		<ul style="list-style-type: none"> ● สมาชิกเปลี่ยนจากเลี้ยงแพะเนื้อมาเป็นแพะนม <p><u>ป่าชุมชน</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ● การเตรียมการทดลองท่องเที่ยว ● ปรับปรุงศูนย์เรียนรู้ <p><u>กลุ่มเกษตรอินทรีย์</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ● การจำหน่ายผลผลิตในตลาดท้องถิ่น ● การปรับปรุงศูนย์เรียนรู้ <p><u>สรุปผลจากการทดลองท่องเที่ยว</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ● ปรับปรุงการบริการ การท่องเที่ยว ● การจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก ● การจัดทำเอกสารประกอบการท่องเที่ยว
7	25 ก.ย. 50	เวทีติดตามผลการดำเนินงานของชุมชน
8	5-6 พ.ย. 50	การทดลองจัดท่องเที่ยวแก่นักท่องเที่ยวจากกรุงเทพฯ และหน่วยงานต่างๆ
9	3 ต.ค.2550	<p>เวทีติดตามผลการดำเนินการ</p> <ul style="list-style-type: none"> ● <u>กลุ่มเลี้ยงแพะ</u> <ul style="list-style-type: none"> ○ จัดการเรื่องฟาร์มมาตรฐาน ○ ฝึกอบรมเลี้ยงแพะ(หลักสูตรท้องถิ่น) ● <u>กลุ่มแม่บ้านแปรรูปผลิตภัณฑ์</u> <ul style="list-style-type: none"> ○ แปรรูปผลิตภัณฑ์เช่น ก๋วยจั๊บฟิลิปปินส์ ทองม้วน มะขามแช่อิ่ม ○ จัดหาหัวเชื้ออเนกประสงค์
10	24 ต.ค. 50	เวทีติดตามความก้าวหน้า การดำเนินงานของชุมชน
11	13 พ.ย. 50	เก็บข้อมูลเพิ่มเติมรายครัวเรือนและภูมิปัญญาชาวบ้าน
12	7 ธ.ค. 50	<p>เวทีติดตามความก้าวหน้าการดำเนินงานของกลุ่มต่างๆ</p> <ul style="list-style-type: none"> ● <u>กลุ่มแพะ</u> <ul style="list-style-type: none"> ○ การส่งแพะเข้าประกวด ○ ออกแบบจัดทำสติ๊กเกอร์ของกลุ่ม ● <u>กลุ่มผัก</u>

ที่	วันที่/เดือน/ปี	กิจกรรมหรือเวที
		<ul style="list-style-type: none"> ○ ปรับปรุงศูนย์เรียนรู้ ○ ออกแบบบรรจุภัณฑ์ ● <u>กลุ่มผ้าทอ</u> <ul style="list-style-type: none"> ○ วางแผนการทำวิจัยภูมิปัญญาและลายผ้าพื้นเมืองโดยนักวิจัยชาวบ้าน ● <u>กลุ่มแม่บ้าน</u> <ul style="list-style-type: none"> ○ ออกร้านในงานประจำอำเภอ ● <u>กลุ่มป่าชุมชน</u> <ul style="list-style-type: none"> ○ เตรียมพร้อมรับนักท่องเที่ยวที่จะมาทดลองท่องเที่ยว
13	5 ก.พ. 51	เวทีติดตามผลการดำเนินงานของชุมชน
14	27 ก.พ. 51	เวทีเครือข่าย 4 บ้านและเสนอผลงานของชาวบ้านที่ มสธ.
15	8-9 มี.ค. 51	ทดลองจัดท่องเที่ยวโดยชุมชนแก่นักศึกษาปริญญาโท มสธ.
16	16-19 มี.ค. 51	วางแผนการวิจัยลายผ้าสีธรรมชาติของสตรีกะเหรี่ยง
17	2-7 เม.ย. 51	เก็บตัวอย่างลายผ้าและเก็บข้อมูลวิจัยลายผ้าโดยนักวิจัยชาวบ้าน
18	9-12 พ.ค. 51	เก็บข้อมูลวิจัยลายผ้าย้อมสีธรรมชาติและสรุปผลเบื้องต้น

2.3 สรุปกิจกรรมพัฒนา

กิจกรรมการพัฒนาด้านต่างๆ ในการดำเนินงานที่ตำบลวังยาว ดังภาพ

ภาพที่ 18 กิจกรรมการพัฒนาบ้านป่าผาก ห้วยหินดำ และห้วยขหนูน ตำบลวิงยาว อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี

จากภาพการดำเนินงานวิจัยพัฒนากิจกรรมของชุมชนไปพร้อมกับการจัดเวทีชุมชนในชุมชน ปฏิบัติการเพื่อการขับเคลื่อนให้ชุมชนมีการพัฒนาทั้ง 5 องค์ประกอบของ TERMS เพื่อนำไปสู่การเป็นชุมชนที่พึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนต่อไป ซึ่งแต่ละกิจกรรมจะผสมผสานการพัฒนาทั้งทางด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากร ด้านจิตใจ และด้านสังคมของชุมชน แนวทางการพัฒนาแต่ละด้านของชุมชนโดยสรุปดังนี้

ด้านเทคโนโลยี เทคโนโลยีที่ชุมชนใช้เป็นการผสมผสานเทคโนโลยีพื้นบ้านและเทคโนโลยีพัฒนาเพื่อการดำเนินชีวิต ซึ่งแต่เดิมนั้นค่อนข้างเน้นเทคโนโลยีพัฒนามากกว่า ปัจจุบันได้ปรับลดลง เน้นใช้ทรัพยากรในชุมชนมากขึ้น เช่น การนำเทคโนโลยีการเลี้ยงแพะทั้งแพะเนื้อและแพะนม การทอผ้า และการปลูกผักปลอดภัย นอกจากนี้ยังมีการเรียนรู้และถ่ายทอดร่วมกัน

ด้านเศรษฐกิจ เศรษฐกิจในชุมชนจากการประกอบอาชีพหลายอย่างที่สำคัญได้แก่พืชไร่นอกจากนั้นมีการเลี้ยงสัตว์ ทำนา และปลูกผัก นอกจากนั้นยังเป็นชุมชนที่อยู่ใกล้กับป่าชุมชน รายได้ของชุมชนมีทั้งที่เป็นตัวเงินและไม่เป็นตัวเงิน รายได้เฉลี่ยของชุมชนสูงกว่าค่าใช้จ่ายเฉลี่ยมาก และเมื่อเปรียบเทียบรายได้และค่าใช้จ่ายเฉลี่ยหลังดำเนินการมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นเล็กน้อย รายได้เฉลี่ยยังสูงกว่าค่าใช้จ่ายเฉลี่ย และส่วนมากมีการออมเงินกับกลุ่มออมทรัพย์เช่นกัน นอกจากนั้นกิจการการท่องเที่ยว การผลิตผักอินทรีย์ การพัฒนากลุ่มต่างๆของชุมชนเพื่อการเพิ่มรายได้และประหยัดค่าใช้จ่ายของคนชุมชนและใช้ทรัพยากรของชุมชนเพื่อเป็นแนวทางในการพึ่งพาตนเองต่อไป

ด้านทรัพยากร ทรัพยากรของชุมชนไม่ว่าจะเป็นดิน น้ำ ป่า อากาศ สิ่งแวดล้อมอื่นๆ และทรัพยากรอื่นของชุมชนค่อนข้างจะอยู่ในสภาพที่ดีอยู่ ยังสามารถใช้ประโยชน์เพื่อเอื้อประโยชน์ของชุมชนและอาจจะมีปัญหาเรื่องน้ำบ้างสำหรับการปลูกพืชผักที่ต้องการน้ำสูง มีป่าชุมชนที่ใช้ประโยชน์ได้และมีระบบการจัดการป่าชุมชน

ด้านจิตใจ การประเมินด้านจิตใจของชุมชนซึ่งเป็นค่านิยมที่ดีของชุมชนซึ่งเน้นการพึ่งพาตนเองของชุมชนตามตัวชี้วัดทั้งหมดแม้ว่าก่อนและหลังการประเมินจะมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นไม่มากนัก แต่ประเด็นที่ชุมชนมีมากที่สุดได้แก่ ความรู้สึกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชนและภูมิใจที่เป็นคนในชุมชนนี้ และในการทำงานร่วมกันของสมาชิกในชุมชน ยึดหลักความโปร่งใสตรงไปตรงมา ตรวจสอบได้ ซึ่งเป็นจุดเด่น ที่จะทำให้ชุมชนจะสามารถพัฒนาต่อไปอย่างยั่งยืน นอกจากนั้นประเด็นส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง มีน้อยใกล้เคียงปานกลางอยู่ 3 ประเด็น ได้แก่ การมีความคิดริเริ่มเรื่องใหม่ๆที่เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว/ชุมชน มีการให้คำปรึกษากับเพื่อนบ้าน และการกล้าแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างจากกลุ่มหรือสมาชิกในชุมชน ซึ่งจะ เป็นลักษณะทั่วไปของคนในชุมชน

ด้านสังคม ชุมชนมีวัฒนธรรมที่ดีงาม ไม่ว่าจะเป็นพิธีลอยกระทง การทำบุญค้ำต้นไม้ การทำบุญข้าวใหม่ ผูกข้อมือ มีความเชื่อของชุมชนที่มีร่วมกัน มีค่านิยมความมีน้ำใจ มีการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีค่านิยมอันดีงาม มีการติดต่อสื่อสารและทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง การเรียนรู้ร่วมกันทั้งในชุมชนและนอกชุมชน และมีระบบสังคมที่เอื้อต่อการดำเนินชีวิต

3.สรุปผลการศึกษาวิจัย

ผลการศึกษาประกอบด้วย การประเมินสภาพทั่วไปของชุมชน แต่ละชุมชน ตัวชี้วัดการพึ่งพาตนเองของชุมชน แนวทางการพัฒนาการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน และปัญหาเงื่อนไขและการแก้ไขปัญหาในการพัฒนาการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน ดังนี้

3.1 การประเมินสภาพทั่วไปของชุมชน

บ้านป่าผาก บ้านห้วยหินดำ และบ้านห้วยขนุน ตำบลวังยาว อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นชุมชนในภาคกลาง สมาชิกในหมู่บ้าน มีเชื้อสายไทยและเชื้อสายกระเหรี่ยงอาศัยอยู่ที่ราบเชิงเขาในเขตป่าสงวนแห่งชาติพิเศษ ชุมชนนี้มีการรวมกลุ่มเป็นกลุ่มป่าชุมชน กลุ่มเลี้ยงแพะ กลุ่มทอผ้า กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร เป็นต้น อาชีพหลักทำพืชไร่ และเลี้ยงสัตว์

กลุ่มที่ศึกษาประกอบด้วยชุมชนปฏิบัติการได้แก่บ้านห้วยหินดำ ป่าผาก และห้วยขนุน จำนวน 37 ราย และบ้านควบคุมได้แก่บ้านละว้าวังควาย ตำบลวังยาว จำนวน 25 ราย จากข้อมูลการศึกษาเป็นเพศหญิง ร้อยละ 62 อายุส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 30-40 ปี และ 41-50 ปีในจำนวนที่ใกล้เคียงกัน ส่วนมากจบการศึกษาประถมศึกษาปีที่ 4 และประถมศึกษาปีที่ 6 หรือ 7 จำนวนพอๆกัน และสมรสแล้ว ส่วนใหญ่อยู่ในชุมชนนี้มากกว่า 30 ปี สมาชิกในครอบครัว 4-6 คน จำนวนผู้มีรายได้ 1-3 คนเป็นส่วนมาก รายได้ของครอบครัวจากการปลูกพืชไร่ อาชีพเสริมมีบ้างแต่ที่มากที่สุดได้แก่รับจ้าง และ ปลูกข้าว รวมถึงมีการปลูกไม้ผล ปลูกผักและเลี้ยงสุกร ในจำนวนที่ใกล้เคียงกัน พื้นที่ถือครองมากกว่า 30 ไร่ เป็นจำนวนที่มากที่สุด รองลงมา 11-15 ไร่ และใช้เป็นพื้นที่ทำการเกษตร และประกอบอาชีพด้วย ส่วนใหญ่เป็นที่ดินของตนเองมีการเช่าน้อย และส่วนใหญ่เป็นสมาชิกองค์กรต่างๆในชุมชน ที่มากที่สุดได้แก่กลุ่มเกษตรกร กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอาชีพ และลูกค้าธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร มีจำนวนหนึ่งเป็นผู้นำชุมชน

ส่วนบ้านควบคุมจากข้อมูลการศึกษา เป็นเพศหญิง ร้อยละ 56.9 อายุส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 30-40 ปี และ 41-50 ปี ในจำนวนที่ใกล้เคียงกัน ส่วนใหญ่จบการศึกษาประถมศึกษาปีที่ 4 และสมรสแล้ว ส่วนใหญ่อยู่ในชุมชนนี้มากกว่า 30 ปี สมาชิกในครอบครัว 4-6 คน จำนวนผู้มีรายได้ 1-3 คนเป็นส่วนมาก รายได้ของครอบครัวจากการปลูกพืชไร่ อาชีพเสริมมีบ้างแต่ที่มากที่สุดได้แก่ รับจ้าง ปลูกข้าว และ การปลูกไม้ผล พื้นที่ถือครองมากกว่า 30 ไร่ เป็นจำนวนที่มากที่สุด และใช้ทำการเกษตร และประกอบอาชีพด้วย ส่วนใหญ่เป็นที่ดินของตนเองมีการเช่าน้อย และส่วนใหญ่เป็นสมาชิกองค์กรต่างๆในชุมชน ที่มากที่สุดได้แก่เป็นลูกค้าธนาคารเพื่อเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และกลุ่มแม่บ้าน มีจำนวนหนึ่งเป็นผู้นำชุมชน

สำหรับการประเมินทางด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากร จิตใจ และสังคม ของชุมชนชุมชนปฏิบัติการ ดังนี้

ตารางที่ 2 การประเมินทางด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากร จิตใจ และสังคม ของชุมชน
บ้านป่าผาก บ้านห้วยหินดำ และบ้านห้วยขุ่น ตำบลวังยาว อำเภอด่านช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี

ปัจจัยสำคัญ	ประเด็นหลัก	รายละเอียด
ด้านเทคโนโลยี	การเลี้ยงแพะ	มีการผสมผสานทั้งการเลี้ยงแบบพื้นบ้านและเลี้ยงแบบพัฒนา
	การทอผ้า	มีการใช้เทคโนโลยีพื้นบ้านของชุมชน ตั้งแต่การย้อม การทอ และการออกแบบลาย
	การปลูกผักปลอดภัย	มีการเรียนรู้การปลูกผักปลอดภัย การใช้สมุนไพรพื้นบ้าน
ด้านเศรษฐกิจ	รายได้จากอาชีพหลัก	- การปลูกพืชไร่ เฉลี่ยปีละ 94,770 บาท - เฉลี่ยรวมปีละ 1,206,603 บาท
	รายได้จากอาชีพรอง	- รับจ้าง ปลูกพืชไร่ และเลี้ยงแพะ - เฉลี่ยรวม ปีละ 71,393 บาท
	รายได้อื่นๆ	- จากการรับบริการ และ การค้าขาย ถูกส่งมาให้ - เฉลี่ยรวม ปีละ 160,992 บาท
	รายได้รวมทั้งหมด	เฉลี่ยรวมปีละ 1,438,988 บาท
ด้านเศรษฐกิจ	ค่าใช้จ่ายจากอาชีพหลัก	- จากการปลูกข้าว เฉลี่ยปีละ 62,208 บาท - เฉลี่ยรวมปีละ 218,958 บาท
	ค่าใช้จ่ายจากอาชีพรอง	- เฉลี่ยรวม 165,746 บาท
	ค่าใช้จ่ายอื่นๆ	- จากการบริโภค ค่าเล่าเรียนลูก และ ดอกเบี้ยเงินกู้ - เฉลี่ยรวม 101,063 บาท
	ค่าใช้จ่ายรวมทั้งหมด	เฉลี่ย 485,767 บาท
	สินทรัพย์และหนี้สิน	- สินทรัพย์ส่วนมากเป็นที่ดินและบ้าน และอุปกรณ์ประกอบอาชีพ - มีหนี้สินร้อยละ 83.8 เป็นหนี้สินที่ใช้ในการเกษตร มากที่สุด รองลงมาเป็นใช้จ่ายในครัวเรือน
การออม	- มีเงินออมร้อยละ 62.2 ผากกับกลุ่มออมทรัพย์	

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ปัจจัยสำคัญ	ประเด็นหลัก	รายละเอียด
ด้านทรัพยากร	ดิน	- มีความอุดมสมบูรณ์ปานกลาง ยังไม่มีหมอดิน - มีการพังทลายของดิน เนื่องจากการไถที่ดินไม่ถูกหลักคือไถตามความลาดชันของดินทำให้ดินถูกชะล้างลงสู่แม่น้ำ - ยังไม่มีการจัดการแก้ไขปัญหาดินที่เป็นรูปธรรม
	น้ำ	- มีลำห้วยตะพัง เป็นลำห้วยหลัก โดยมีห้วยผา ห้วยขนุน ห้วยโป่ง ห้วยหินคำ เป็นลำห้วยย่อย เริ่มต้นเงินขึ้น - น้ำใช้ในหมู่บ้านใช้น้ำบ่อ น้ำประปาหมู่บ้าน
	ป่า	- มีป่าอุทยานแห่งชาติพุเตย ป่าห้วยขนุน ป่าห้วยยอดหินคำ ป่าห้วยยาง มีพื้นที่กว่า 12,000 ไร่ สภาพป่าอุดมสมบูรณ์ดี - มีการจัดตั้งกลุ่มป่าชุมชนเพื่อการอนุรักษ์
	อากาศ	- อากาศดีตลอดปี - อากาศตรงตามฤดูกาล แต่มีการเผาป่าในหน้าแล้งบ้าง
	สภาพแวดล้อมอื่นๆ	- ขยะมูลฝอยในชุมชนมีปริมาณมากขึ้น - ขาดต้นไม้ใหญ่ในพื้นที่ ยกเว้นที่บ้านห้วยหินคำ
	ทรัพยากรอื่นๆ	- มีการอพยพเข้ามาในชุมชนของบุคคลภายนอก - ขยายการทำไร่มากขึ้น ครอบครัวย้ายใช้ทรัพยากรมากขึ้น - ขาดระบบป้องกันทรัพยากรธรรมชาติ
ด้านจิตใจ	การประเมินโดยชุมชนในประเด็นค่านิยมที่ดีของชุมชน โดยเน้นการพึ่งพาตนเองของชุมชน	- โดยเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์ปานกลางข้างไปทางมาก(เฉลี่ย 2.176) - ที่มากที่สุดได้แก่ ความรู้สึกที่ตนเองเป็นเจ้าของชุมชนและภูมิใจที่เป็นคนในชุมชน และ ในการทำงานร่วมกันของสมาชิกในชุมชนยึดหลักความโปร่งใสตรงไปตรงมาตรวจสอบได้ - ที่น้อยที่สุด ได้แก่ การมีความคิดริเริ่มเรื่องใหม่ๆที่เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว/ชุมชน และการกล้าแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างจากกลุ่มหรือสมาชิกในชุมชน
	การเปรียบเทียบ	- ก่อนและหลังการปฏิบัติการมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นเล็กน้อย(ค่าเฉลี่ย 2.176 เป็น 2.181) สูงกว่าบ้านควนคุ่ม

ตารางที่ 2 (ต่อ)

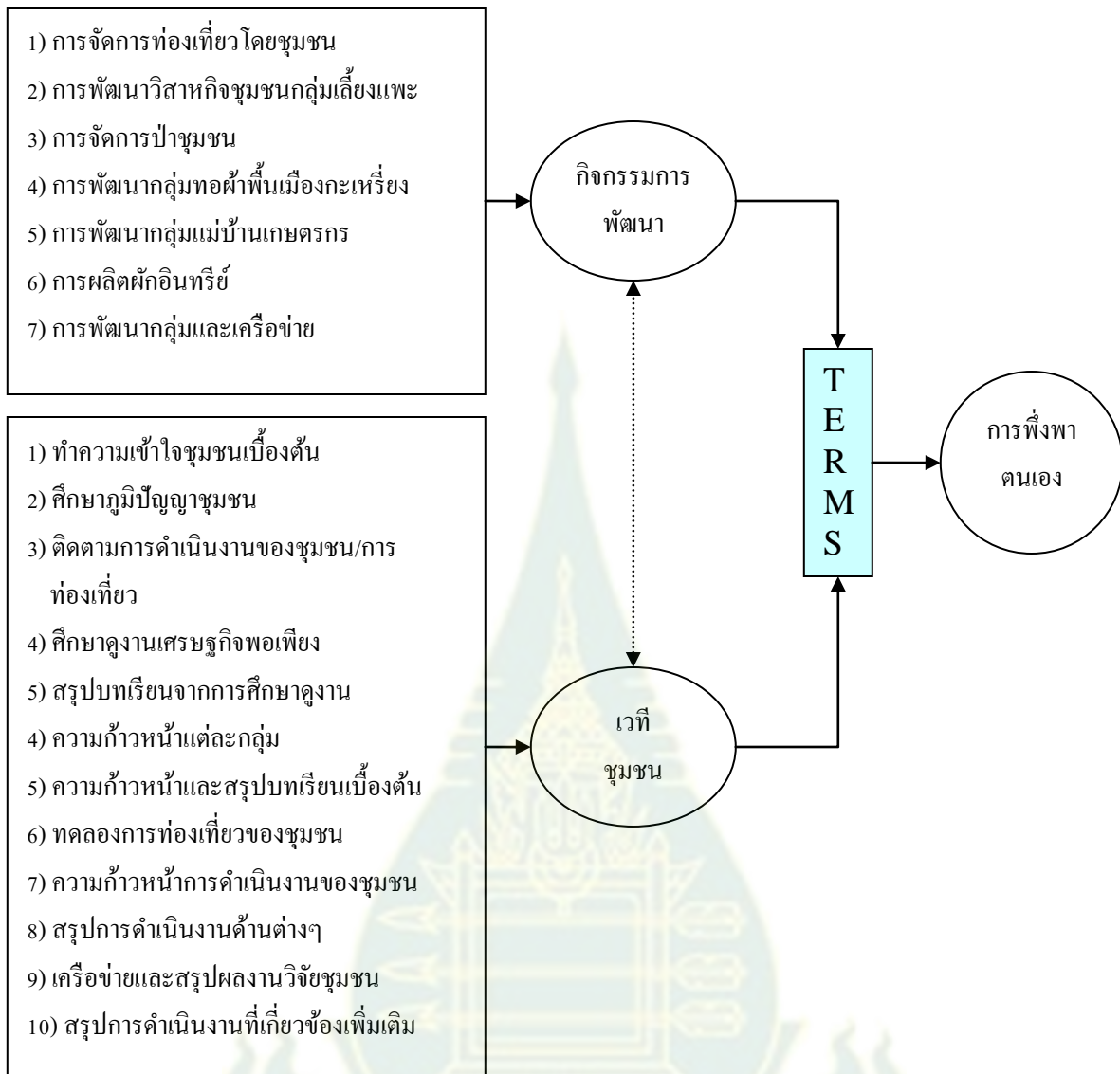
ปัจจัยสำคัญ	ประเด็นหลัก	รายละเอียด
ด้านสังคม	การมีประเพณีวัฒนธรรมอันดีงาม ได้แก่ ประเพณีที่ดีของชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> - ประเพณีลอยกระทง เป็นงานระดับอำเภอ เป็นงานประเพณีใหญ่ของชุมชน - ทำบุญค้ำต้นไม้มงคลเดือนเมษายนหลังสงกรานต์ เป็นความเชื่อในการสืบชะตา ต่อชะตา - ทำบุญข้าวใหม่ บูชาแม่โพสพ กลางเดือนสาม(กุมภาพันธ์) - ผูกข้อมือเป็นการรับขวัญ สู่ขวัญ
	ความเชื่อของชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> - พิธีทิ้งกระจาด ในกรณีคนตายมาก ทำพิธีปีครึ่งควาญ แต่ไม่ได้ทำทุกปี - การค้ำต้นไม้มงคลมีความเชื่อจากคนที่ถูกทำนายว่าจะเสียชีวิต ทำการค้ำต้นไม้อายุจะยืนยาว
	ค่านิยมของชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> - ความมีน้ำใจต่อกัน การชวนกินข้าวใหม่ การหยอดข้าว ประมาณเดือนมิถุนายน - ความพอเพียงการอยู่อย่างพอเพียง - รู้จักรักรรมาชาติ มีการอนุรักษ์ป่าไม้ สิ่งแวดล้อม การใช้ประโยชน์แบบมีหลักการ - ความมีศีลธรรม การเข้าวัด ยึดหลักศาสนาพุทธ 99 %
	การอนุรักษ์ประเพณีค่านิยม	<ul style="list-style-type: none"> - มีการสืบต่อเยาวชน โดยนำเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน และมีการอบรมสั่งสอน - มีการจัดงานประเพณี
	การสื่อสารและการมีส่วนร่วมของชุมชน	<ul style="list-style-type: none"> - มีหอกระจายข่าว โดยผู้ใหญ่ใจดี - มีศูนย์ถ่ายทอด - มีการประชุมตามสถานการณ์ - การถ่ายทอดระหว่างบุคคล และเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร - การมีส่วนร่วมของชุมชนในการทำแผนชุมชน และการตระหนักถึงการมีส่วนร่วม

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ปัจจัยสำคัญ	ประเด็นหลัก	รายละเอียด
ด้านสังคม	ข่าวสารและนวัตกรรม	<ul style="list-style-type: none"> - การรับข่าวสารและการจัดการสื่อ โทรทัศน์โดยใช้จานดาวเทียม วิทยุ แต่ยังไม่มีการจัดการอย่างเป็นระบบ - การติดต่อกับภายนอกชุมชน เจ้าหน้าที่ชวนไปศึกษาดูงานระหว่างชุมชน ชุมชนอื่นมาศึกษาดูงาน - การคมนาคมสะดวก - การยอมรับนวัตกรรม ชาวบ้านคิดเอง ประชุมตัดสินใจร่วมกัน และเจ้าหน้าที่เกษตร
	ระบบสังคม	<ul style="list-style-type: none"> - องค์การบริหารส่วนตำบล - กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน - กรรมการกลุ่มต่างๆ - การเสริมหนุนจากส่วนราชการอื่นๆ

3.2 แนวทางการพัฒนาการพัฒนาการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน

การดำเนินการ โครงการวิจัยชุดโครงการและโครงการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนจากการศึกษาวิจัยบริบทของชุมชน และการประเมินชุมชนทั้งหมดและการพัฒนาตัวชี้วัดการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืนนั้นแนวทางในการพัฒนา กิจกรรมและเวที่ดำเนินงานต่างๆ ของชุมชนตลอดระยะเวลาการดำเนินงานแต่ละชุมชนมีแนวทางการพัฒนาที่แตกต่างกัน แนวทางการพัฒนาการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน โดยการดำเนินกิจกรรม 7 ด้าน พร้อมกับเวที ชุมชน โดยมุ่งเพื่อการพัฒนา TERMS ของคนในชุมชน ได้แก่

ภาพที่ 19 แนวทางการพัฒนาการพึ่งพาตนเองของชุมชนตำบลวังยาว จังหวัดสุพรรณบุรี

จากแผนภาพกิจกรรมการพัฒนาและ เวทีชุมชนเป็นกิจกรรมที่ดำเนินการไปพร้อมกัน เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนปฏิบัติการ โดยมุ่งเพื่อการพัฒนา TERMS ของคนในชุมชน เพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนต่อไป

แนวทางการพัฒนาการพึ่งพาตนเองของชุมชนเน้นกิจกรรมการพัฒนาของชุมชนทั้ง 7 ด้าน ได้แก่ การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเลี้ยงแพะ การจัดการป่าชุมชน การพัฒนากลุ่มทอผ้าพื้นเมืองกะเหรี่ยง การพัฒนากลุ่มแม่บ้านเกษตรกร การผลิตผักอินทรีย์ และการพัฒนากลุ่มและเครือข่าย โดยอาศัยเวทีการดำเนินงานร่วมกันของชุมชนอย่างต่อเนื่องเพื่อการพัฒนา TERMS ของชุมชน ผลการศึกษาแต่ละด้าน ดังนี้

ด้านเทคโนโลยี เทคโนโลยีที่ชุมชนใช้เป็นการผสมผสานเทคโนโลยีพื้นฐานและเทคโนโลยีพัฒนาเพื่อการดำเนินชีวิต ซึ่งแต่เดิมนั้นค่อนข้างเน้นเทคโนโลยีพัฒนามากกว่า ปัจจุบันได้ปรับลดลง เน้นใช้ทรัพยากรในชุมชนมากขึ้น เช่น การนำเทคโนโลยีการเลี้ยงแพะทั้งแพะเนื้อและแพะนม การทอผ้า และการปลูกผักปลอดภัย นอกจากนี้ยังมีการเรียนรู้และถ่ายทอดร่วมกัน

ด้านเศรษฐกิจ เศรษฐกิจในชุมชนจากการประกอบอาชีพหลายอย่างที่สำคัญได้แก่พืชไร่ นอกจากนี้มีการเลี้ยงสัตว์ และ ทำนา และปลูกผัก และยังเป็นชุมชนที่อยู่ใกล้กับป่าชุมชน รายได้ของชุมชนมีทั้งที่เป็นตัวเงินและไม่เป็นตัวเงิน รายได้เฉลี่ยของชุมชนสูงกว่าค่าใช้จ่ายเฉลี่ยมาก และเมื่อเปรียบเทียบรายได้และค่าใช้จ่ายเฉลี่ยหลังดำเนินการมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นเล็กน้อย รายได้เฉลี่ยยังสูงกว่าค่าใช้จ่ายเฉลี่ย และส่วนมากมีการออมเงินกับกลุ่มออมทรัพย์เช่นกัน นอกจากนี้กิจกรรมการท่องเที่ยว การผลิตผักอินทรีย์ การพัฒนากลุ่มต่างๆของชุมชนเพื่อการเพิ่มรายได้และประหยัดค่าใช้จ่ายของคนชุมชนและใช้ทรัพยากรของชุมชนเพื่อเป็นแนวทางในการพึ่งพาตนเองต่อไป

ด้านทรัพยากร ทรัพยากรของชุมชนไม่ว่าจะเป็นดิน น้ำ ป่า อากาศ สิ่งแวดล้อมอื่นๆ และ ทรัพยากรอื่นของชุมชนค่อนข้างจะอยู่ในสภาพที่ดีอยู่ ยังสามารถใช้ประโยชน์เพื่อเอื้อประโยชน์ของชุมชน และอาจจะมีปัญหาเรื่องน้ำบ้างสำหรับการปลูกพืชผักที่ต้องการน้ำสูง มีป่าชุมชนที่ใช้ประโยชน์ได้และมีระบบการจัดการป่าชุมชน

ด้านจิตใจ การประเมินด้านจิตใจของชุมชนซึ่งเป็นค่านิยมที่ดีของชุมชนซึ่งเน้นการพึ่งพาตนเองของชุมชนตามตัวชี้วัดทั้งหมดแม้ว่าก่อนและหลังการประเมินจะมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นไม่มากนัก

ประเด็นที่ชุมชนมีมากที่สุดได้แก่

- ความรู้สึกที่ตนเองเป็นเจ้าของชุมชนและภูมิใจที่เป็นคนในชุมชนนี้ และ
- ในการทำงานร่วมกันของสมาชิกในชุมชน ยึดหลักความ โปร่งใสตรงไปตรงมา ตรวจสอบได้

ซึ่งเป็นจุดเด่นหนึ่ง ที่จะทำให้ชุมชนจะสามารถพัฒนาต่อไปอย่างยั่งยืน

นอกจากนั้นประเด็นส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง มีน้อยใกล้เคียงปานกลางอยู่ 3 ประเด็น

ได้แก่

- การมีความคิดริเริ่มเรื่องใหม่ๆที่เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว/ชุมชน

- มีการให้คำปรึกษากับเพื่อนบ้าน และ

- การกล้าแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างจากกลุ่มหรือสมาชิกในชุมชน

ซึ่งจะเป็นลักษณะทั่วไปของคนในชุมชน

ด้านสังคม ชุมชนมีวัฒนธรรมที่ดีงาม ไม่ว่าจะเป็นพิธีลอยกระทง การทำบุญค้ำต้นไม้ม การทำบุญข้าวใหม่ ผูกข้อมือ มีความเชื่อของชุมชนที่มีร่วมกัน มีค่านิยมความมีน้ำใจ มีการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีค่านิยมอันดีงาม มีการติดต่อสื่อสารและทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง การเรียนรู้ร่วมกันทั้งในชุมชนและนอกชุมชน และมีระบบสังคมที่เอื้อต่อการดำเนินชีวิต

4. ปัญหา เจื่อนใจและการแก้ไขปัญหาในการพัฒนาการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน

จากการศึกษาชุมชนชุมชนปฏิบัติการทั้ง 4 บ้าน ซึ่งแต่ละบ้านมีบริบทของชุมชน สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจที่แตกต่างกันการวิเคราะห์ปัญหา เจื่อนใจและการแก้ไขปัญหาในการพัฒนาการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนของชุมชนแต่ละชุมชนจึงนำเสนอเป็นแต่ละชุมชน ดังนี้

บ้านป่าผาก บ้านห้วยหินดำ และบ้านห้วยขุ่น ตำบลวังยาว อำเภอเด่นช้าง จังหวัดสุพรรณบุรี เป็นชุมชนที่อยู่ตามที่ราบเชิงเขา เป็นชุมชนชมไกลเมือง ในเขตป่าอุทยานแห่งชาติพุเตย ยังมีสภาพของป่าชุมชน และเป็นชุมชนหลายเชื้อชาติ มีอาชีพหลากหลายและมีความแตกต่างทางวัฒนธรรม อาชีพหลักเป็นการทำพืชไร่ และมีการปลูกข้าวบ้าง สภาพทั่วไปยังต้องอาศัยน้ำฝนธรรมชาติอย่างมากแม้ว่าจะมีแหล่งน้ำแต่จะต้องสูบน้ำขึ้นมาใช้ นอกจากนี้ยังมีการแปรรูปสินค้าเกษตร หัตถกรรมทอผ้า และเลี้ยงสัตว์บ้าง

ด้านเทคโนโลยีที่ชุมชนใช้มีการผสมผสานทั้งเทคโนโลยีพื้นบ้านและการพัฒนา และแต่ละกิจกรรมที่กลุ่มดำเนินงาน รายได้ส่วนใหญ่ของคนในชุมชน ได้จากพืชไร่ มีปลูกผัก เลี้ยงสัตว์บ้าง รายจ่ายส่วนใหญ่เกี่ยวกับการปลูกพืชไร่ และรายจ่ายสำคัญของชุมชนได้แก่การบริโภค การจ่ายดอกเบี้ยเงินกู้ และค่าเล่าเรียนลูก คนในชุมชนส่วนใหญ่มีหนี้สินมากกว่าคนไม่มีหนี้ และหนี้สินส่วนมากใช้เพื่อทำการเกษตรและใช้จ่ายในครอบครัว และส่วนหนึ่งมีการออมเงินเช่นกัน

ด้านทรัพยากรของชุมชน ดิน ป่า อากาศ ยังอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ดีมีทรัพยากรจากป่าที่สามารถใช้ประโยชน์ได้ตามสมควร แต่มีปัญหาเรื่องแหล่งน้ำ

ด้านจิตใจของคนในชุมชนเป็นชุมชนที่อาศัยอยู่ร่วมกันอย่างค้ำมือใจต่อกัน โดยรวมแล้วด้านจิตใจค่อนข้างปานกลางแต่มีบางประเด็นค่อนข้างมาก เช่น ความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของชุมชน และภูมิใจที่เป็นคนในชุมชนนี้ ในการทำงานร่วมกันของสมาชิกในชุมชน ยึดหลักความโปร่งใส ตรงไปตรงมา ตรวจสอบได้ ในประเด็นที่ค่อนข้างน้อยได้แก่ การมีความคิดริเริ่ม เรื่องใหม่ๆที่เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว/ชุมชน มีการให้คำปรึกษากับเพื่อนบ้าน

ด้านสังคม ชุมชนมีประเพณีที่ดีงามของชุมชนหลายประเพณี มีการอนุรักษ์ มีการสื่อสารในชุมชน และมีการถ่ายทอดประเพณีวัฒนธรรมที่ดีต่อชุมชนและคนรุ่นต่อๆมาด้วย

กิจกรรมที่ชุมชนได้ดำเนินการ ได้แก่ การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเลี้ยงแพะ การจัดการป่าชุมชน การพัฒนากลุ่มทอผ้าพื้นเมืองกะเหรี่ยง การพัฒนากลุ่มแม่บ้านเกษตรกร การผลิตผักอินทรีย์ การพัฒนากลุ่มและเครือข่าย

ประเด็นปัญหา เจื่อนใจ และการแก้ไขในการพัฒนาการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนมีประเด็นที่ควรพิจารณาดังนี้

1) การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน การจัดการท่องเที่ยวของชุมชนแม้ว่าจะเป็นกิจกรรมหนึ่งที่จะทำให้ชุมชนเกิดการรวมตัวกันและสร้างรายได้ และพัฒนากิจกรรมต่อเนื่องเพิ่มเติม โดยใช้ทรัพยากรในชุมชนได้เพิ่มขึ้น แต่เนื่องจากการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้นเป็นกิจกรรมที่ดำเนินการค่อนข้างยากชุมชนเองอาจจะไม่สามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง และคือพอที่จะทำให้สามารถดำเนินการได้อย่างยั่งยืน นอกจากการจัดการการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติที่ไม่กระทบต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของคนในชุมชน และต้องมีการบริหารจัดการที่ดีจึงจะสามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง

2) การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเลี้ยงแพะ การเลี้ยงแพะมีทั้งการเลี้ยงแพะเนื้อ และการเลี้ยงแพะนม การเลี้ยงแพะเนื้อสามารถดำเนินการได้โดยวิธีการธรรมชาติ แต่การเลี้ยงแพะนมจะต้องใช้เทคโนโลยีมาพัฒนาาร่วมกันด้วย ตั้งแต่การคัดเลือกพันธุ์ การเลี้ยงดูเอาใจใส่ การรีดน้ำนม และการทำการตลาดน้ำนมแพะซึ่งต้องอาศัยผู้มีความรู้ที่ดี การรวมกลุ่มจึงมีความจำเป็นซึ่งจะต้องกำหนดวัตถุประสงค์และกิจกรรมการดำเนินงานที่ชัดเจน พัฒนาการรวมกลุ่มเพื่อให้เกิดพลังการดำเนินงานที่ต่อเนื่องต่อไป

3) การจัดการป่าชุมชน การจัดการป่าชุมชนที่เป็นอยู่ค่อนข้างจะคืออยู่และมีการเรียนรู้ร่วมกันอยู่เสมอ และมีการดึงเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมด้วย แต่ควรพิจารณาการดำเนินการในระยะยาวอย่างต่อเนื่องด้วย กำหนดกฎเกณฑ์การจัดการให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้นตลอดจนมีการทบทวนทำความเข้าใจของชุมชนอยู่เสมอเพื่อเป็นการกระตุ้นให้ตระหนักร่วมกัน

4) การพัฒนากลุ่มทอผ้าพื้นเมืองกะเหรี่ยง กลุ่มทอผ้าค่อนข้างไม่มีปัญหาเช่นเดียวกัน มีหลักคิดในการทำเมื่ออยากทำหรือว่างจากงานประจำมิได้ทำเพื่อการค้าขายเป็นหลักและจะไม่กระทบต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของคนในชุมชน แต่ควรจะมีการพัฒนาเพิ่มมากยิ่งขึ้นและอาจจะมีกลุ่มดำเนินงานโดยเฉพาะเพื่อนำการดำเนินงานเพื่อเป็นอาชีพเสริมด้วยก็จะดียิ่งขึ้น การค้นหาสายผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ที่แท้จริงของชุมชน และสร้างความแตกต่างเพื่อเป็นจุดสนใจหรือจุดขายที่แตกต่างกับกลุ่มอื่นๆทั่วไป

5) การพัฒนาคุณแม่บ้านเกษตรกร กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรมีกิจกรรมหลายอย่างซึ่งเน้นการแปรรูปผลิตภัณฑ์ของชุมชนซึ่งมีแกนนำเพียงไม่กี่คน แม้ว่าหลายคนจะสามารถดำเนินการได้ แต่เนื่องจากยังไม่มีการที่ชัดเจน และสมาชิกกลุ่มเองมีกิจกรรมอื่นที่ต้องดำเนินการอยู่เป็นประจำอยู่แล้ว เติมเน้นเพื่อเพิ่มรายได้ควรจะเน้นทำกิจกรรมอื่นเพื่อลดค่าใช้จ่ายของครัวเรือนด้วย เช่น ทำผลิตภัณฑ์เพื่อใช้เองในครัวเรือน เป็นต้น

6) การผลิตผักอินทรีย์ มีการดำเนินการอยู่เป็นประจำอย่างต่อเนื่องแต่บางครั้งมีปัญหาเรื่องแหล่งน้ำไม่เพียงพออาจจะต้องหยุดดำเนินการในบางช่วงหรือบางช่วงฝนตกมากเกินไปไม่สามารถปลูกผักได้ ซึ่งเป็นเรื่องที่ควบคุมไม่ได้ ทำให้การผลิตไม่ต่อเนื่อง และกระทบต่อความต้องการของตลาดด้วย ควรมีการวางแผนการผลิตและการตลาดอย่างต่อเนื่อง

7) การพัฒนากลุ่มและเครือข่าย เนื่องจากกลุ่มมีกิจกรรมหลายอย่างบางครั้งสมาชิกกลุ่มมีความซ้ำซ้อนกัน การดำเนินกิจกรรมของกลุ่มยังไม่ชัดเจนมากนัก และยังมีผู้นำที่ไม่ต่อเนื่อง

แนวทางการแก้ไขการพัฒนาการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน ทุกกิจกรรมการพัฒนานั้นมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันชุมชนต้องอาศัยการคิดวิเคราะห์ปัญหาพร้อมกันและกำหนดแนวทางการดำเนินการร่วมกันและจะต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการพัฒนากลุ่มและเครือข่ายให้เป็นแกนนำในการพัฒนากิจกรรมต่างๆของชุมชนต่อไป และชุมชนควรจะต้องมีการพัฒนาผู้นำที่เข้มแข็งเป็นแกนหลักด้วยและเสริมหนุนด้วยบุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้อง ประเด็นสำคัญควรจะต้องมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง มีการสรุปการดำเนินกิจกรรมปัญหาอุปสรรคและการพัฒนาต่อไปของคนในชุมชนร่วมกัน

เรื่องที่ 5.3

ผลการศึกษาวิจัย ตำบลท่างาม อำเภอเมือง จังหวัด ปราจินบุรี

ตำบลท่างามอยู่ห่างจากอำเภอเมืองปราจินบุรี เพียง 5 กิโลเมตรเท่านั้น ห่างจากตัวจังหวัดเพียง 14 กิโลเมตร การประกอบอาชีพทั่วไปเป็นเกษตรกรรม ทำไร่ ทำนา ทำสวนผลไม้ ปลูกพืชผัก รับจ้างในพื้นที่ค้าขาย ปศุสัตว์ ได้แก่ ไก่ โค กระบือ และสุกร พื้นที่ส่วนใหญ่ที่ใช้ประกอบอาชีพ เป็นที่เช่า และเคยประสบปัญหาน้ำท่วมติดต่อกัน มีการรวมกลุ่มอาชีพเกษตรกรพัฒนาแห่งแม่น้ำปราจินบุรี

1. การประเมินสถานภาพของชุมชน

การประเมินสถานภาพของชุมชนในปัจจุบัน โดยประเมินเป็นแต่ละชุมชนซึ่งประเมินด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากร จิตใจ และสังคม ในปัจจุบันของชุมชน โดยประเมินสภาพของชุมชนจากการเก็บรวบรวมข้อมูลของชุมชน โดยใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และประเด็นการสนทนากลุ่ม และจัดเวทีชุมชน ชุมชนปฏิบัติการ ทั้งก่อนเริ่มดำเนินโครงการและหลังดำเนินโครงการ ส่วนชุมชนควบคุมมีการเก็บรวบรวมข้อมูลตามแบบสอบถามทั้งก่อนและหลังดำเนินงาน โครงการ ซึ่งผลการดำเนินงานเป็นและดังนี้

1.1 ข้อมูลพื้นฐานชุมชน

สำหรับบ้านชุมชนปฏิบัติการได้แก่ ตำบลท่างาม อำเภอเมือง จังหวัดปราจินบุรี จำนวน 25 ราย ส่วนชุมชนควบคุมได้แก่ ตำบลคงพระราม อำเภอเมือง จังหวัดปราจินบุรี จำนวน 35 ราย รายละเอียดในผนวก 3 ตารางที่ 17 พบว่า ชาวบ้านที่ศึกษาส่วนมากเป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง อายุอยู่ระหว่าง 41- 50 ปี ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 ส่วนใหญ่สมรสแล้ว และส่วนใหญ่อยู่ในบ้านที่อยู่อาศัยมากกว่า 30 ปี จำนวนสมาชิกในครอบครัวชุมชนปฏิบัติการส่วนมากกว่า มีสมาชิกในครอบครัว 4-6 คน รองลงมา 1-3 คน ส่วนชุมชนควบคุมมีสมาชิกส่วนมาก 4-6 คน เช่นเดียวกันส่วนผู้มีรายได้ส่วนมาก มี 1-3 คนทั้งสองบ้าน

อาชีพที่ทำรายได้หลักคือการทำไม้ผลและผัก รวมทั้งการรับจ้างด้วย ส่วนชุมชนควบคุมอาชีพหลักทำนา อาชีพเสริม ชุมชนปฏิบัติการจะเป็นการรับจ้าง ส่วนชุมชนควบคุมเป็นการรับจ้างเช่นกัน พื้นที่ถือครองของชุมชนปฏิบัติการส่วนมากไม่มีพื้นที่ครองที่มี ส่วนมากมี 1-5 ไร่ ส่วนชุมชนควบคุมมีพื้นที่ถือครอง 1-5 ไร่ เป็นส่วนมาก และเป็นพื้นที่ทำการเกษตร 1-5 ไร่ เช่นกัน ในขณะที่ชุมชนปฏิบัติการส่วนมากมีพื้นที่ถือครองทำการเกษตร ส่วนที่อยู่อาศัยพื้นที่ประกอบอาชีพชุมชนปฏิบัติการส่วนมากเป็นที่เช่ามากกว่า

ที่ดินของตนเอง และเช่าทำการเกษตรมากกว่า 30 ไร่ ส่วนชุมชนควบคุมมีพื้นที่ทำการเกษตร 1-5 ไร่ ส่วนมากไม่มีการเช่าที่ดิน

การเป็นสมาชิกองค์กรส่วนมากเป็นสมาชิกองค์กรต่างๆ ที่มากที่สุดได้แก่ลูกค้า ธ.ก.ส. กลุ่มเกษตรกร กลุ่มแม่บ้าน และสหกรณ์การเกษตร และมีจำนวนหนึ่งเป็นผู้นำกลุ่มชุมชน

1.2 ข้อมูลด้านด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากร จิตใจและสังคม

ชุมชนบ้านท่างาม อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี มีข้อมูลทางด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากร จิตใจและสังคมของชุมชน จากการประเมินโดยตัวชุมชนเองและจากการเข้าร่วมทำวิจัยตลอดระยะเวลาทั้งหมดผลการศึกษามีสาระดังนี้

1.2.1 ด้านเทคโนโลยี (Technology)

เทคโนโลยีการไถกลบตอซังข้าว เพื่อลดการเผาตอซังข้าวในนา เป็นปรับปรุงสภาพพื้นที่ทำนาโดยการไถกลบตอซังเพื่อการลายวัชพืชในดิน และเป็นปุ๋ยพืชสดด้วย

เทคโนโลยีการปลูกพืชปลอดสารพิษ เป็นการถ่ายทอดเทคโนโลยีภายในกลุ่ม ในการทำสารชีวภาพไว้ใช้เองในกลุ่ม

เทคโนโลยีการเก็บและคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ข้าวของชุมชน ซึ่งในการทำแปลงเมล็ดพันธุ์ข้าวจะต้องมีความพิถีพิถันในการดูแล การคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ จากที่เก็บเกี่ยวมาเพื่อให้ได้เมล็ดพันธุ์ที่ดี การดูแลตัดพันธุ์ปน เป็นระยะ และการดูแลรักษาการเก็บเกี่ยวที่มีให้มีการปน และการเก็บรักษา

เทคโนโลยีการทำก๊าซชีวภาพจากมูลสัตว์ ได้มีการเรียนรู้และทดลองที่จะทำบ่อก๊าซชีวภาพไว้ใช้ในครัวเรือนจากมูลโค

ในขณะที่ชุมชนควบคุมมีการทำการเกษตรหลายอย่างทั้งปลูกข้าว ผัก พริก ข้าวโพดอ่อน เห็ด และไผ่ตง รายละเอียดในตารางที่ 18

1.2.2 ด้านเศรษฐกิจ (Economics)

ชาวบ้านตำบลท่างาม อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี มีอาชีพหลักในการทำการเกษตร การทำนา การเลี้ยงปลา การปลูกผักปลอดสารพิษ แต่ชุมชนประสบปัญหาดินเปรี้ยว ทำให้การเพาะปลูกไม่ดีเท่าที่ควร ต้องอาศัยการใช้สารเคมีควบคุม จึงทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้น จึงทำให้สภาพเศรษฐกิจโดยทั่วไปของชุมชนไม่ดีขึ้นเลยประสบปัญหาน้ำท่วมติดต่อกัน 2 ปี ทำให้เกษตรกรมีหนี้สินทับถม

จากการศึกษารายละเอียดในตารางที่ 19, 20 และ 21 พบว่าทั้งสองบ้านมีรายได้ที่เป็นตัวเงินรวมต่ำกว่าค่าใช้จ่ายรวม แต่เมื่อคิดไปค่าเฉลี่ยกับสูงกว่าค่าใช้จ่ายเฉลี่ยเนื่องจากจำนวนผู้ตอบข้อมูลน้อย โดยที่ชุมชนปฏิบัติการมีรายได้และค่าใช้จ่ายเฉลี่ยสูงกว่าชุมชนควบคุม ในขณะที่ชุมชนปฏิบัติการมีรายได้ที่ไม่เป็นตัวเงินเล็กน้อย

ค่าใช้จ่ายอื่นที่สำคัญของชุมชนปฏิบัติการได้แก่ค่าใช้จ่ายจากการบริโภค ค่าเล่าเรียน ลูก และค่าใช้จ่ายอุปโภค ส่วนชุมชนควบคุมค่าใช้จ่ายอื่นที่สำคัญได้แก่ ค่าใช้จ่ายบริโภค ดอกเบี้ยเงินกู้ ค่าไฟฟ้า ค่าเล่าเรียนของลูก และอุปโภค ตามลำดับ

สำหรับสินทรัพย์ของครอบครัวชุมชนปฏิบัติการส่วนมากจะเป็นที่ดิน ไม้ผล และบ้าน ส่วนชุมชนควบคุมจะเป็นที่ดินพืชไร่และบ้าน

ส่วนหนี้สิน ส่วนใหญ่มีหนี้สินทั้งสองบ้าน ชุมชนปฏิบัติการมีหนี้สินน้อยกว่า ส่วนมากเป็นหนี้กองทุนหมู่บ้าน และ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร หนี้สินส่วนมาจ้เพื่อใช้จ่ายในการเกษตรและใช้ในครัวเรือน ส่วนเงินออมนั้นชุมชนปฏิบัติการมีเงินออมน้อยกว่าชุมชนควบคุม

ทั้งนี้เมื่อประเมินข้อมูลด้านเศรษฐกิจของชุมชน ในช่วงหลังส่วนใหญ่มีการเปลี่ยนแปลงเล็กน้อยเนื่องจากช่วยเวลาการเก็บรวบรวมข้อมูลก่อนและหลังห่างกันไม่มาก

และจากการเปรียบเทียบรายได้และค่าใช้จ่ายชุมชนปฏิบัติการ ก่อนและหลัง รายได้รวมและค่าใช้จ่ายหลังปฏิบัติการสูงกว่า ในขณะที่ชุมชนควบคุมไม่มีการเปลี่ยนแปลง

1.2.3 ด้านทรัพยากร (Resources)

ดิน สภาพดินเป็นดินเปรี้ยว ต้องใช้สารเคมีในการปรับปรุงดิน มีการใช้ปุ๋ยเคมีจำนวนมาก ทำให้เกิดสารตกค้างในดิน และกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่และสุขภาพของคนในชุมชน ชาวบ้านบางรายมีการจำหน่ายหน้าดินโดยการขุดขายหน้าดินเพื่อใช้ในการถมที่ดิน ทำให้สภาพดินเปลี่ยนไปอย่างมาก

น้ำ มีแม่น้ำปราจีนบุรีเป็นแม่น้ำสายหลัก มีคลองตาเต็งผ่านเข้ามาในชุมชน สภาพของน้ำเป็นน้ำเปรี้ยว เมื่อใช้อาบแล้วทำให้เหนียวตัว ส่วนใหญ่จึงใช้ในการซักล้าง สำหรับการอุปโภคบริโภค ชาวบ้านในชุมชนใช้น้ำประปา น้ำบ่อ และน้ำฝน ปัญหาน้ำที่สำคัญคือ การใช้น้ำคลองเลี้ยงปลาในกระชังกันมาก มีปริมาณปลามาก ทำให้เกิดน้ำคาวใช้ประโยชน์ได้ไม่มากนัก และยังมีปัญหาโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ต้นน้ำปล่อยน้ำเสียลงในน้ำและไหลผ่านมายังชุมชนแห่งนี้

ป่า ชุมชนตำบลท่างาม อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี ไม่มีป่าในพื้นที่ แต่มีการปลูกไม้ไผ่ตามหัวไร่ปลายนา และมีการใช้ประโยชน์ไม้ในพื้นที่ดินกรรมสิทธิ์ของตนเอง

อากาศ สภาพโดยทั่วไปยังไม่มีปัญหาที่รุนแรงนัก ส่วนใหญ่มลภาวะมักเกิดจากการเผาตอซังในพื้นที่เพื่อเตรียมการทำการเกษตร

สิ่งแวดล้อม ปัญหาสิ่งแวดล้อมทั่วไป คือปัญหาการตกค้างของสารเคมี ซึ่งเป็นปัญหาต่อสุขภาพของคนในชุมชน ปัญหาน้ำเสียจากโรงงานทำให้คุณภาพของน้ำต่ำลงส่งผลต่อชุมชน

ปัจจัยทรัพยากรอื่นๆ เป็นปัญหาในการเลี้ยงปลาในกระชัง ซึ่งยังไม่มีการควบคุมดูแล

1.2.4 ด้านจิตใจ (Mind or Merit)

ชุมชนตำบลท่างาม อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี เป็นชุมชนที่ชาวบ้านเชื่อในผู้นำชุมชนอย่างมาก มีจิตใจที่ชอบการทำบุญ เข้าวัดตักบาตรถวายพระภิกษุสงฆ์ โดยเฉพาะวัดสว่างาม ที่ตั้งอยู่ใกล้ชุมชน มีคณะศรัทธาในหลวงปู่ผิว ซึ่งเป็นพระภิกษุที่เก่งทางด้านการศึกษากระดูก ซึ่งท่านได้มรณภาพแล้วประมาณ 25 ปี แต่ปัจจุบันชาวบ้านทั้งในชุมชนและนอกชุมชนยังมีความศรัทธาเข้าวัดกราบไหว้เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง รวมทั้งการอธิษฐานขอพรในด้านต่างๆ นอกจากนี้ชุมชนยังมีความเชื่อในเจ้าแม่ตะเคียนเงิน ตะเคียนทอง และตะเคียนนาค ในวัดสว่างามแห่งนี้ และภายในวัดมีพระภิกษุจำพรรษาอยู่ประมาณ 20 รูปซึ่งนับว่าเป็นวัดที่มีพระภิกษุจำพรรษามากแห่งหนึ่ง

การประเมินด้านจิตใจของคนในชุมชนรายละเอียดในตารางที่ 22,23 และ 24 พบว่าด้านจิตใจของชุมชนมีค่าเฉลี่ยระดับมากถึง 4 ประเด็นได้แก่

-ในการทำงานร่วมกันของสมาชิกในชุมชน ยึดหลักความโปร่งใสตรงไปตรงมาตรวจสอบได้

- ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนมีการยึดกฎ/กติกา/ระเบียบของ ชุมชน

- การได้รับการยกย่องชมเชยในความรู้ ความสามารถเป็นสิ่งจำเป็นที่ทำให้มีกำลังใจในการทำงานและดำเนินชีวิต

- การรู้ว่าตนเองและทุกคนในชุมชนมีหน้าที่ที่จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้

ที่รองลงได้แก่ มีการต่อรองก่อนที่จะยอมรับหรือปฏิเสธถ้ามีสิ่งใหม่ที่มีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของตัวเองหรือชุมชน และ มีการประกอบอาชีพที่มีส่วนต่อความเข้มแข็งหรืออ่อนแอของชุมชน

ส่วนประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดและต่ำมากได้แก่ การมีความคิดริเริ่มเรื่องใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว/ชุมชน และการยึดหลัก “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” (ไม่พึ่งพาปัจจัยภายนอก / ไม่เป็นภาระของใคร/ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มี)

แต่โดยรวมทางด้านจิตใจของคนในชุมชนมีทั้งสูงมากและต่ำมากค่าเฉลี่ยโดยรวมค่อนข้างมาก

สำหรับชุมชนควบคุม ประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนมีการยึดกฎ/กติกา/ระเบียบของ ชุมชน การได้รับการยกย่องชมเชยในความรู้ ความสามารถ เป็นสิ่งจำเป็นที่ทำให้มีกำลังใจในการทำงานและดำเนินชีวิต ความรู้สึกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชน และภูมิใจที่เป็นคนในชุมชนนี้

ส่วนประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยต่ำได้แก่การมีความคิดริเริ่มเรื่องใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว/ชุมชน และ มีการต่อรองก่อนที่จะยอมรับหรือปฏิเสธถ้ามีสิ่งใหม่ที่มีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของตัวเองหรือชุมชน ค่าเฉลี่ยโดยรวมแล้วค่อนข้างมากเช่นเดียวกับชุมชนปฏิบัติการ

ทั้งนี้เมื่อเปรียบเทียบการประเมินทางด้านจิตใจนั้นในช่วงหลังการประเมินทั้งสองบ้านไม่มีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นหรือลดลง ทั้งนี้ของกลุ่มสมาชิกตัวอย่างที่เก็บรวบรวมข้อมูลสำหรับบ้านนี้ทั้งสองบ้านมีการเปลี่ยนแปลงสมาชิกชาวบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้งมีน้อยมากที่จะเป็นคนคนเดียวคนที่เข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เริ่มดำเนินการ โครงการ

1.2.5 ด้านสังคม (Social)

ประเพณีที่ดีของชุมชน ชุมชนตำบลท่างาม อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี มีประเพณีที่สำคัญ ดังนี้

ประเพณีสงกรานต์ รดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ การสรงน้ำพระ

ประเพณีการเข้าพรรษา และประเพณีออกพรรษา

การเรียกขวัญข้าวในนา เป็นการทำพิธีก่อนการทำนาโดยใช้มัน อ้อย ฝรั่ง ส้ม กล้วย ในการทำพิธีเรียกขวัญข้าวในนา

ประเพณีสารทไทย และ จีน ชุมชนตำบลท่างาม อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี มีหลายครอบครัวสืบเชื้อสายเป็นคนไทยเชื้อสายจีน จึงมีการทำพิธีไหว้เจ้าตามงานสารทของชาวจีนทั่วไป

ประเพณีถือธง ช่วยหว่านข้าวในนา เป็นประเพณีที่ชุมชนตำบลท่างาม อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี ยังปฏิบัติกันอยู่ถึงแม้ปัจจุบันมีไม่มากนัก

การอนุรักษ์ประเพณีและค่านิยม ชุมชนมีการถ่ายทอดประเพณีที่ดีงามโดยการปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่าง การเดินทางไปทำบุญที่วัดเป็นประจำ แต่จะมีอุปสรรคในการที่เยาวชนรุ่นใหม่ยังไม่ทราบในคุณค่าที่แท้จริงของชุมชน

การสื่อสารในชุมชน การสื่อสารในชุมชนมักเริ่มจากผู้นำชุมชน จากวิทยุชุมชนที่ตั้งอยู่ที่วัดมีคณะกรรมการเป็นผู้ดูแล ส่วนใหญ่กระจายเสียงเพื่อความบันเทิง ซึ่งชาวบ้านชุมชนนี้ยังไม่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการแต่อย่างไร การสื่อสารผ่านหอกระจายข่าว ผ่านทางการบอกกล่าว เป็นต้น

การมีส่วนร่วมในชุมชน ชาวบ้านท่างาม อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเอง แต่ยังไม่มีส่วนร่วมในการวางแผนที่ชัดเจนของชุมชนมากนัก

การรับข่าวสารและนวัตกรรม ชาวบ้านท่างาม ตำบลท่างาม อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี มีการรับทราบข่าวสารหลักจากการดูรายการโทรทัศน์ การฟังจากวิทยุกระจายเสียง

ในด้านการยอมรับนวัตกรรม ชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่ยอมรับนวัตกรรมต่างๆ ได้ง่าย เพราะส่วนใหญ่คุ้นเคยกับนวัตกรรมที่เสนอมาเป็นนวัตกรรมที่มีตัวอย่างเดิมอยู่แล้ว นอกจากนี้ยังมีการทดลองก่อนการยอมรับ รวมถึงการช่วยกันคิดประชุมหารือ เพื่อตัดสินใจรับนวัตกรรมใหม่หรือไม่

การติดต่อกับชุมชนภายนอก ส่วนมากเป็นการประชุมที่อำเภอ รวมถึงการมีเจ้าหน้าที่เกษตรเข้ามาติดต่อในชุมชนด้วย

การมีศูนย์เรียนรู้ของชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นผู้นำทางด้านการทำการเกษตรผสมผสาน และเป็นผู้นำชุมชนที่เป็นแบบอย่างที่ดี ทั้งตัวชาวบ้าน ผู้สูงอายุ และเยาวชนด้วย ได้แก่ บ้านอาจารย์ ดร.เพิ่มศักดิ์ มกราภิรมย์

2. แนวทางการพัฒนาการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน

การดำเนินการ โครงการวิจัยชุดโครงการและโครงการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนนั้นเมื่อประเมินสถานภาพด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากร จิตใจและสังคมของชุมชนทั้งก่อนและหลังการดำเนินโครงการแล้วตลอดจนการพัฒนาตัวชี้วัดการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืนนั้น แนวทางการพัฒนาการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนของแต่ละชุมชน ได้ดำเนินกิจกรรม และเวทีชุมชนเพื่อการพัฒนาเพื่อนำมาสู่การพัฒนาองค์ประกอบ TERMS เพื่อการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน ดังต่อไปนี้

ตำบลท่างาม อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี เป็นชุมชนใกล้เมืองในเขตภาคกลาง มีการทำนาเป็นอาชีพหลัก และเลี้ยงสัตว์บ้าง แนวทางการพัฒนา กิจกรรมและเวทีชุมชน มีดังนี้

2.1 แนวทางการพัฒนา

กลุ่มชุมชนตำบลท่างามได้กำหนดแนวทางการพัฒนาชุมชนไว้ 6 ด้าน ได้แก่

- 1) การผลิตข้าว
- 2) การจัดการด้านการตลาด
- 3) การจัดการที่ดิน
- 4) เกษตรอินทรีย์
- 5) การพัฒนาเยาวชน
- 6) การพัฒนากลุ่มและเครือข่าย

2.2 กิจกรรมและเวทีชุมชน

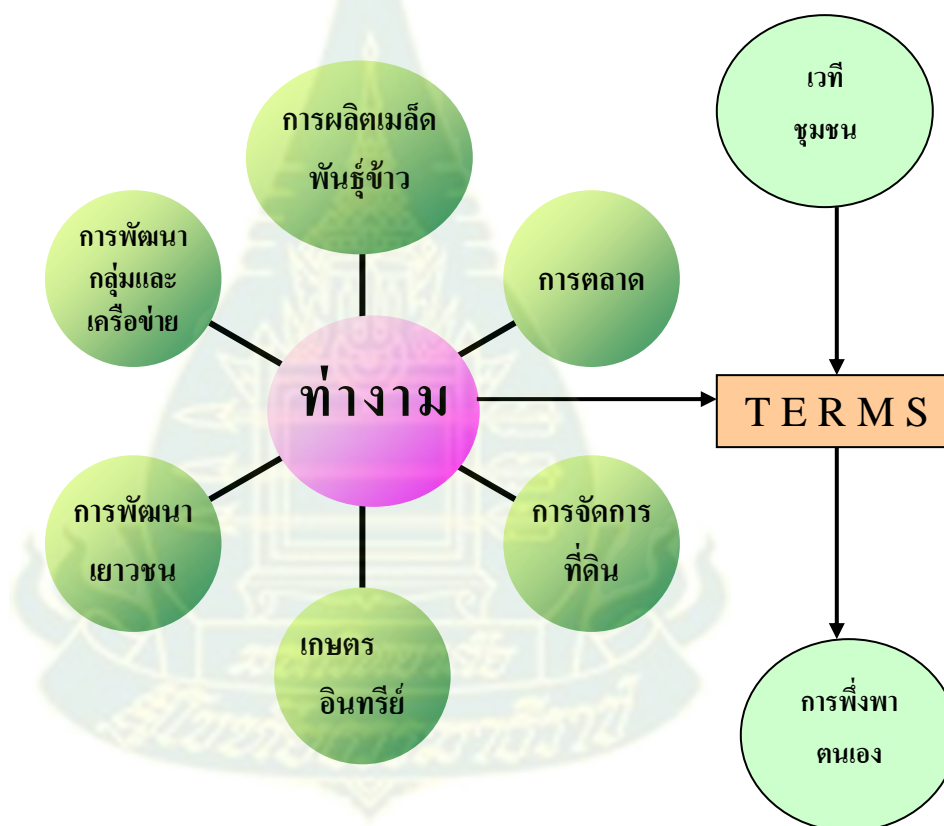
โดยกิจกรรมและเวทีชุมชนที่มีการดำเนินการ ดังนี้

ที่	วันที่/เดือน/ปี	กิจกรรมหรือเวที
1	12 ก.พ. 50	เก็บข้อมูลชุมชน
2	11 พ.ค. 50	เก็บข้อมูลชุมชน ภูมิปัญญาชาวบ้าน
3	26 มิ.ย. 50	ดูงานบ้านลุงทองเหมาะ แจ่มแจ้ง จังหวัดสุพรรณบุรี
4	13 ก.ค. 50	สนทนากับแกนนำชุมชนและชาวบ้านเรื่อง <ul style="list-style-type: none"> ● ข้อมูลทั่วไปของชุมชน ● กลุ่มอาชีพต่างๆ ในชุมชน ● แนวความคิดในการแก้ไขสถานการณ์ที่เกิดภายในชุมชน
5	28 ส.ค. 50	เวทีติดตามความก้าวหน้าการดำเนินงานของชุมชน
6	6 ต.ค. 50	เวทีติดตามความก้าวหน้า เรื่อง <ul style="list-style-type: none"> ● การผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน
7	19 ต.ค. 50	เวทีติดตามความก้าวหน้าเรื่อง <ul style="list-style-type: none"> ● การผลิตพันธุ์ข้าวชุมชน <ul style="list-style-type: none"> ○ ชนิดพันธุ์ ○ ข้อดีข้อด้อยของแต่ละพันธุ์ ● การทำปุ๋ยชีวภาพเพื่อลดต้นทุนการผลิต
8	19 พ.ย. 50	เวทีติดตามผลเรื่อง <ul style="list-style-type: none"> ● การปรับปรุงพันธุ์ข้าว เก็บเกี่ยวและคัดพันธุ์ ● การปรับปรุงบำรุงดิน ● กิจกรรมอื่นๆ <ul style="list-style-type: none"> ○ การทำน้ำส้มควันไม้จากการดูงานที่บ้านดงพระราม ○ การทำเห็ดก้อน ○ การปลูกผักปลอดสารพิษ ○ การเพาะถั่วงอกเพื่อลดรายจ่าย
9	19 ธ.ค. 51	จัดกิจกรรมทอดผ้าป่าการศึกษาแก่เยาวชนและชุมชนร่วมระหว่างหน่วยงาน บูรณาการทำงานร่วมกัน
10	4 ก.พ. 51	เวทีติดตามความก้าวหน้าการดำเนินการของชุมชน
11	27 ก.พ. 51	เวทีเครือข่ายและสรุปผลงานวิจัยของชุมชนที่ มสธ.

ที่	วันที่/เดือน/ปี	กิจกรรมหรือเวที
12	31 มี.ค. 51	เตรียมการทดสอบพลังงานทดแทน ไบโอดีเซล และประชุมร่วมกับที่ปรึกษารัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในการวางแผนสนับสนุนชุมชน
13	8 เม.ย. 51	วิเคราะห์และเตรียมการเรื่องการสร้างลานตากข้าวชุมชนและการเตรียมไปดูงานเรื่องลานตากข้าวในชุมชน

2.3 สรุปกิจกรรมพัฒนา

ในส่วนของกิจกรรมการพัฒนาของตำบลท่างาม สรุปได้ดังภาพ

ภาพที่ 20 กิจกรรมการพัฒนา ตำบลท่างาม อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี

จากภาพการดำเนินงานวิจัยพัฒนากิจกรรมของชุมชนไปพร้อมกับการจัดเวทีชุมชนในชุมชนปฏิบัติการเพื่อการขับเคลื่อนให้ชุมชนมีการพัฒนาทั้ง 5 องค์ประกอบของ TERMS เพื่อนำไปสู่การเป็นชุมชนที่พึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนต่อไป ซึ่งแต่ละกิจกรรมจะผสมผสานการพัฒนาทั้งทางด้านเทคโนโลยี ด้าน

เศรษฐกิจ ด้านทรัพยากร ด้านจิตใจ และด้านสังคมของชุมชน แนวทางการพัฒนาแต่ละด้านของชุมชนโดยสรุปดังนี้

ด้านเทคโนโลยี เทคโนโลยีที่ชุมชนใช้ส่วนมากเป็นเทคโนโลยีพัฒนามีการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชจำนวนมาก ปัจจุบันมีการกลับมาให้ความสนใจกับการนำเทคโนโลยีพื้นบ้านมาปรับใช้เป็นการผสมผสานมากขึ้น โดยให้ความสำคัญการการไกลบดต่อซังข้าว การปลูกพืชปลอดภัย การเก็บเกี่ยวและคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ข้าวของชุมชน และการทำก๊าซชีวภาพจากมูลสัตว์ เพื่อเป็นการลดต้นทุนการผลิตและใช้ทรัพยากรในชุมชน

ด้านเศรษฐกิจ รายได้ของชุมชนส่วนมากจากการทำนาข้าว มีอาชีพรองน้อยมาก ได้แก่ การค้าขาย และรับจ้าง รายได้เฉลี่ยสูงกว่าค่าใช้จ่ายเฉลี่ย แต่ในระยะหลังรายได้เฉลี่ยพอกๆกับค่าใช้จ่ายเฉลี่ย ค่าใช้จ่ายที่สูงได้แก่ค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภค และการศึกษาเล่าเรียนของลูก ส่วนมากมีหนี้สินแต่ก็มีเงินออมบ้าง เศรษฐกิจพึ่งพาพืชเพียงไม่กี่ประเภท ดังนั้นในบางปีที่ประสบปัญหาน้ำท่วมจึงทำให้ชาวบ้านมีหนี้สินติดต่อกัน ที่ดินส่วนมากจึงต้องเช่ากับเจ้าของเพื่อประกอบอาชีพ การตลาดยังต้องพึ่งพาคนกลางอยู่มาก

แนวทางเพื่อพัฒนาด้านเศรษฐกิจจากกิจกรรมต่างได้แก่ การผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของชุมชน การดูแลเรื่องตลาด การจัดการที่ดิน การทำเกษตรอินทรีย์เพิ่มมากขึ้น และมีการดึงเยาวชนและพัฒนาการรวมกลุ่มและเครือข่ายมากขึ้น

ด้านทรัพยากร ทรัพยากรของชุมชนดิน น้ำ ก่อนข้างจะมีปัญหาการใช้เพื่อการเกษตรและกรรมสิทธิ์เป็นของผู้ให้เช่ามากกว่า ป่าไม้ของชุมชนก็ไม่มี ทรัพยากรอื่นมีน้อย แนวทางที่พัฒนาร่วมกันในอนาคตจะจัดทำโครงการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

ด้านจิตใจ การประเมินด้านจิตใจของคนในชุมชนซึ่งเป็นค่านิยมที่ดีของชุมชนซึ่งเน้นการพึ่งพาตนเองของชุมชนโดยรวมแล้วค่าเฉลี่ยค่อนข้างมากและมากถึง 4 ได้แก่ ในการทำงานร่วมกันของสมาชิกในชุมชนยึดหลักความโปร่งใสตรงไปตรงมา ตรวจสอบได้ ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆของชุมชนมีการยึดกฎ/กติกา/ระเบียบของชุมชน การได้รับการยกย่องชมเชยในความรู้ ความสามารถเป็นสิ่งจำเป็นที่ทำให้มีกำลังใจในการทำงานและดำเนินชีวิต และ การรู้ว่าตนเองและทุกคนในชุมชนมีหน้าที่ที่จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ และในขณะที่เดียวกันก็น้อยมากถึง 2 ด้าน ได้แก่ การมีความคิดริเริ่มเรื่องใหม่ๆที่เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว/ชุมชน และการยึดหลัก “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน”(ไม่พึ่งพาปัจจัยภายนอกไม่เป็นภาระของใคร/ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มี) การประเมินก่อนและหลังไม่มีการเปลี่ยนแปลง

ด้านสังคม ในชุมชนมีประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อที่ดั้งเดิม ค่านิยมที่กระทำร่วมกันเช่นกัน นอกจากนั้นยังมีการสื่อสารและการมีส่วนร่วม การรับข่าวสารและนวัตกรรม และมีระบบสังคมที่เอื้อต่อการดำเนินชีวิตตามสมควรแต่ประเด็นการรวมกลุ่มเครือข่ายอย่างต่อเนื่องยังมีน้อย การตระหนักร่วมถึงการพึ่งพาตนเองได้ในชุมชนยังมีไม่มาก สังคมเป็นสังคมใกล้เมืองมากขึ้น บุตรหลานมักไปทำงานนอกหมู่บ้าน

มากกว่า เนื่องจากมีโรงงานที่ให้คนไปทำงานได้มาก สังคมลดการทำกรเกษตรน้อยลงเพราะความไม่แน่นอนของรายได้

3. สรุปผลการศึกษาวิจัย

ผลการศึกษาประกอบด้วย การประเมินสภาพทั่วไปของชุมชน แต่ละชุมชน ตัวชี้วัดการพึ่งพาตนเองของชุมชน แนวทางการพัฒนาการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน และปัญหาเงื่อนไขและการแก้ไขปัญหาในการพัฒนาการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน ดังนี้

3.1 การประเมินสภาพทั่วไปของชุมชน

ตำบลท่างาม อำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี เป็นพื้นที่ในภาคกลาง อยู่ห่างจากตัวเมืองเพียง 5 กิโลเมตร การประกอบอาชีพทั่วไปเป็นเกษตรกรรม ทำไร่ ทำนา ทำสวนผลไม้ ปลูกพืชผัก รับจ้าง และเลี้ยงสัตว์

กลุ่มที่ศึกษาประกอบด้วยชุมชนปฏิบัติการได้แก่ ตำบลท่างาม อำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี จำนวน 25 ราย และบ้านควมคุมได้แก่ ตำบลคงพระราม อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี จำนวน 35 ราย จากข้อมูลการศึกษา เป็นเพศชาย ร้อยละ 68 อายุส่วนมากอย่างระหว่าง 41-50 ปี นอกนั้นอายุตั้งแต่ 51 ปีขึ้นไปในจำนวนที่ใกล้เคียงกัน ส่วนมากไม่ได้ศึกษาถึงร้อยละ 60 ที่จบการศึกษาส่วนมากจบการศึกษาประถมศึกษาปีที่ 4 และสมรสแล้ว ส่วนใหญ่อยู่ในชุมชนนี้มากกว่า 30 ปี สมาชิกในครอบครัว 4-6 คน จำนวนผู้มีรายได้ 1-3 คนเป็นส่วนมาก รายได้ของครอบครัวจากการปลูกไม้ผล และผักเสริมมีบ้างแต่ที่มากที่สุดได้แก่รับจ้าง และ ปลูกไม้ผล พื้นที่ถือครองมีจำนวน 1-5 ไร่ เป็นจำนวนที่มากที่สุด รองลงมามี 6-10 ไร่ และใช้เป็นที่ทำการเกษตร และประกอบอาชีพด้วย ส่วนหนึ่งไม่เป็นที่ดินของตนเองจำนวนร้อยละ 32.0 และไม่มีพื้นที่ทำการเกษตร ร้อยละ 40.0 และส่วนมากเป็นพื้นที่เช่า และส่วนใหญ่เป็นสมาชิกองค์กรต่างๆในชุมชน ที่มากที่สุดได้แก่ ลูกค้านาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร กลุ่มเกษตรกร และ กลุ่มแม่บ้าน มีจำนวนหนึ่งเป็นผู้นำชุมชน

ส่วนบ้านควมคุมจากข้อมูลการศึกษา เป็นเพศหญิง ร้อยละ 76.0 อายุส่วนใหญ่อย่างระหว่าง 41-50 ปี ส่วนมากไม่ได้ศึกษา ที่ศึกษาส่วนมากจบการศึกษาประถมศึกษาปีที่ 4 และสมรสแล้ว ส่วนใหญ่อยู่ในชุมชนนี้มากกว่า 30 ปี สมาชิกในครอบครัว 4-6 คน จำนวนผู้มีรายได้ 1-3 คนเป็นส่วนมาก รายได้ของครอบครัวจากการปลูกข้าว อาชีพเสริมมีบ้างแต่ที่มากที่สุดได้แก่ รับจ้าง ปลูกผัก และ ค้าขาย พื้นที่ถือครองอยู่ระหว่าง 1-5 ไร่ เป็นจำนวนที่มากที่สุด และใช้ทำการเกษตร และประกอบอาชีพด้วย ส่วนมากไม่เป็นที่ดินของตนเองมีการเช่ามาก และส่วนใหญ่เป็นสมาชิกองค์กรต่างๆในชุมชน ที่มากที่สุดได้แก่เป็นลูกค้านาคารเพื่อเกษตรและสหกรณ์การเกษตร กลุ่มเกษตรกร และกลุ่มแม่บ้าน มีจำนวนหนึ่งเป็นผู้นำชุมชน

สำหรับการประเมินทางด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากร จิตใจ และสังคม ของชุมชนชุมชน
ปฏิบัติการ ดังนี้

**ตารางที่ 3 การประเมินทางด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากร จิตใจ และสังคม ของชุมชน
บ้านท่างาม ตำบลท่างาม อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี**

ปัจจัยสำคัญ	ประเด็นหลัก	รายละเอียด	
ด้านเทคโนโลยี	การไกลบตอซังข้าว	เพื่อลดการเผาตอซัง เป็นการปรับปรุงสภาพพื้นที่ทำนา เพื่อ ทำลายวัชพืชและเป็นปุ๋ยพืชสดด้วย	
	การปลูกพืชปลอดสารพิษ	การถ่ายทอดการทำสารชีวภาพในกลุ่ม	
	การเก็บเกี่ยวและคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ข้าว	เริ่มทำแปลงข้าวพันธุ์โดยการคัดเลือกเมล็ดจากแปลงที่ สมบูรณ์เพื่อเป็นเมล็ดพันธุ์ของชุมชนเพื่อการขยายต่อไป	
	การทำก๊าซชีวภาพจากมูลสัตว์	เรียนรู้ที่จะทำก๊าซชีวภาพจากมูลสัตว์เพื่อใช้เป็นพลังงานใน ชุมชน จากนักวิชาการและทดลองดำเนินการ	
ด้านเศรษฐกิจ	รายได้จากอาชีพหลัก	- การปลูกข้าว เฉลี่ยปีละ 122,300 บาท - เฉลี่ยรวมปีละ 123,300 บาท	
	รายได้จากอาชีพรอง	- รับจ้าง เฉลี่ยรวม ปีละ 120,000 บาท	
	รายได้อื่นๆ	- จากการค้าขายและปลูกผักไว้กินเอง - เฉลี่ยรวม ปีละ 158,300 บาท	
	รายได้รวมทั้งหมด	เฉลี่ยรวมปีละ 401,600 บาท	
ด้านเศรษฐกิจ	ค่าใช้จ่ายจากอาชีพหลัก	- จากการปลูกข้าวเฉลี่ยปีละ 58,100 บาท - เฉลี่ยรวมปีละ 58,100 บาท	
	ค่าใช้จ่ายจากอาชีพรอง	- เฉลี่ยรวม 39,200 บาท	
	ค่าใช้จ่ายอื่นๆ	- จากการบริโภค ค่าเล่าเรียนลูก และค่าอุปโภค - เฉลี่ยรวม 181,850 บาท	
	ค่าใช้จ่ายรวมทั้งหมด	เฉลี่ย 279,150 บาท	
	สินทรัพย์และหนี้สิน	- สินทรัพย์ส่วนมากเป็นที่ดินและบ้าน และอุปกรณ์ประกอบ อาชีพ - มีหนี้สินร้อยละ 88.0 เป็นหนี้สินที่ใช้ในการเกษตร มาก ที่สุด รองลงมาเป็นใช้จ่ายในครัวเรือน	
	การออม	- มีเงินออมร้อยละ 64.0 ฝากกับกลุ่มออมทรัพย์	
	ดิน		- สภาพดินเปรี้ยว ต้องใช้สารเคมีมาก และใช้ปุ๋ยเคมีมาก
			- มีสารตกค้างในดิน
- มีการขุดหน้าดิน ไปขาย			

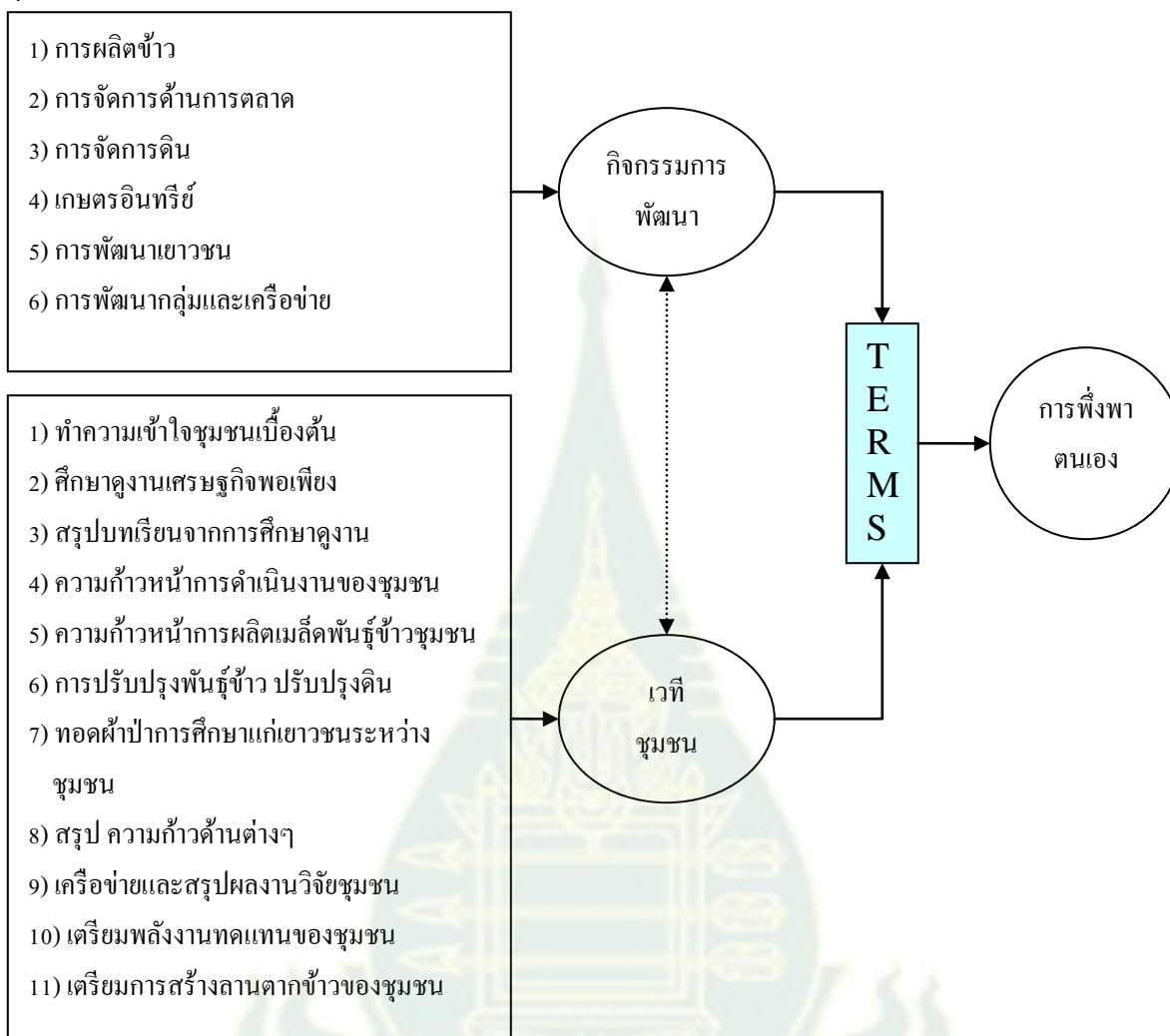
ปัจจัยสำคัญ	ประเด็นหลัก	รายละเอียด
ด้านทรัพยากร	น้ำ	- มีแม่น้ำปราจีนเป็นหลัก มีคลองตาเต็งผ่านเข้าในชุมชน - สภาพน้ำเป็นน้ำเปรี้ยว - มีการเลี้ยงปลามาก และอุตสาหกรรมปล่อยน้ำเสีย ทำให้น้ำเสีย - บ้างปีน้ำท่วมรุนแรง
	ป่า	- ไม่มีพื้นที่ป่า ส่วนมากมีต้นไม้ตามหัวไร่ปลายนา
	อากาศ	- อากาศยังมีปัญหาไม่รุนแรง มักเกิดจากการเผาตอซังข้าว
	สภาพแวดล้อมอื่นๆ	- ปัญหาด้านสารตกค้างในดิน และน้ำเสียจากโรงงาน
	ทรัพยากรอื่นๆ	- มีการเลี้ยงปลาในกระชังยังไม่มีการควบคุม
ด้านจิตใจ	การประเมินโดยชุมชนในประเด็นค่านิยมที่ดีของชุมชน โดยเน้นการพึ่งพาตนเองของชุมชน	- โดยเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์ปานกลางข้างไปทางมาก(เฉลี่ย 2.362) - ที่มากที่สุดถึง 4 ด้าน ได้แก่ ในการทำงานร่วมกันของสมาชิกในชุมชนยึดหลักความโปร่งใสตรงไปตรงมา ตรวจสอบได้ ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆของชุมชนมีการยึดกฎ/กติกา/ระเบียบของชุมชน การได้รับการยกย่องชมเชย ในความรู้ ความสามารถ เป็นสิ่งจำเป็นที่ทำให้มีกำลังใจในการทำงานและดำเนินชีวิต และ การรู้ว่าตนเองและทุกคนในชุมชนมีหน้าที่ที่จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ - ที่น้อยที่สุดและน้อยมาก ได้แก่ การยึดหลัก “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” (ไม่ พึ่งพาปัจจัยภายนอก/ไม่เป็นภาระของใคร/ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มี) และการมีความคิดริเริ่มเรื่องใหม่ๆที่เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว/ชุมชน
	การเปรียบเทียบ	- ก่อนและหลังการปฏิบัติการไม่มีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้น ค่าเฉลี่ยสูง(ค่าเฉลี่ย 2.362) ส่วนบ้านควบคุมค่าเฉลี่ย 2.208
ด้านสังคม	การมีประเพณีวัฒนธรรมอันดีงาม ได้แก่ ประเพณีที่ดีของชุมชน	- สงกรานต์ รดน้ำดำหัวพ่อแม่ สรงน้ำพระ - การเข้าพรรษา และออกพรรษา - การเรียกขวัญข้าวในนา - สารทไทย(กวนกระยาสารทใส่บาตร) - สารทจีน - การถือแรงช่วยหว่านข้าว
	ความเชื่อของชุมชน	- หลวงปู่ผิว(รักษากระดูก มรณภาพมา 24-25 ปี) ไหว้เพื่อเป็นสิริมงคล อธิษฐาน - เจ้าแม่ตะเคียนเงิน ทอง นาค วัดสง่า

ปัจจัยสำคัญ	ประเด็นหลัก	รายละเอียด
	ค่านิยมของชุมชน	- เชื้อผู้นำท้องถิ่น - กองทุน SML ทำให้เกิดหนี้สิน
	การอนุรักษ์ประเพณีค่านิยม	- ปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่าง - บางคนยังไม่รู้ซึ่งเชิงวัฒนธรรม - กลุ่มเกษตรกรมีการช่วยกันลงแขกแต่ยังไม่ประจำ - ไปวัดทำบุญ - มีการตั้งเยาวชนมาร่วมกิจกรรมเช่นดนตรี และทอดผ้าป่า การศึกษาในโรงเรียนประจำหมู่บ้าน
	การสื่อสารและการมีส่วนร่วมของชุมชน	- ผู้นำ - วิทยุชุมชน - หอกระจายข่าว - ผ่านทางบุคคล การบอกกล่าว - มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนแต่ยังไม่มีส่วนร่วมในการวางแผนชุมชน
ด้านสังคม	ข่าวสารและนวัตกรรม	- การรับข่าวสารและการจัดการด้านข่าวสาร โทรทัศน์ วิทยุ และหอกระจายข่าว - การยอมรับนวัตกรรมของชุมชนส่วนใหญ่รับง่ายเพราะมีตัวอย่าง มีการทดลองก่อนที่จะยอมรับ ช่วยกันคิดก่อนที่จะยอมรับ และมีการปรึกษาหารือและเลียนแบบ - การติดต่อภายนอก การประชุมที่อำเภอ และมีเจ้าหน้าที่เกษตรกรเข้ามาในพื้นที่ประจำ
	ระบบสังคม	- องค์กรบริหารส่วนตำบล - กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน - กรรมการกลุ่มต่างๆ - การเสริมหนุนจากส่วนราชการอื่นๆ - มีศูนย์เรียนรู้ของชุมชนที่บ้านอาจารย์ ดร.เพิ่มศักดิ์ มกราทิรมย์

3.2 แนวทางการพัฒนาการพัฒนาการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน

การดำเนินการ โครงการวิจัยชุดโครงการและโครงการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนจากการศึกษาวิจัยบริบทของชุมชน และการประเมินชุมชนทั้งหมดและการพัฒนาตัวชี้วัดการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืนนั้นแนวทางในการพัฒนา กิจกรรมและเวที่ดำเนินงานต่างๆ ของชุมชนตลอดระยะเวลาการดำเนินงานแต่ละชุมชนมีแนวทางการพัฒนาที่แตกต่างกัน แนวทางการพัฒนาการพึ่งพาตนเองของชุมชน

อย่างยั่งยืน โดยการดำเนินกิจกรรม 6 ด้าน พร้อมกับเวที ชุมชน โดยมุ่งเพื่อการพัฒนา TERMS ของคนในชุมชน ได้แก่

ภาพที่ 21 แนวทางการพัฒนาการพึ่งพาตนเองของชุมชนบ้านท่างาม ตำบลท่างาม จังหวัดปราจีนบุรี

จากแผนภาพกิจกรรมการพัฒนาและ เวทีชุมชนเป็นกิจกรรมที่ดำเนินการไปพร้อมกัน เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนปฏิบัติการ โดยมุ่งเพื่อการพัฒนา TERMS ของคนในชุมชน เพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนต่อไป

แนวทางการพัฒนาการพึ่งพาตนเองของชุมชนเน้นกิจกรรมการพัฒนาของชุมชนทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ การผลิตข้าว การจัดการด้านตลาด การจัดการดิน เกษตรอินทรีย์ การพัฒนาเยาวชน การพัฒนากลุ่มและเครือข่าย โดยอาศัยเวทีการดำเนินงานร่วมกันของชุมชนอย่างต่อเนื่องเพื่อการพัฒนา TERMS ของชุมชน ผลการศึกษาแต่ละด้าน ดังนี้

ด้านเทคโนโลยี เทคโนโลยีที่ชุมชนใช้ส่วนมากเป็นเทคโนโลยีพัฒนาที่มีการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชจำนวนมาก ปัจจุบันมีการกลับมาให้ความสนใจกับการนำเทคโนโลยีพื้นบ้านมาปรับใช้เป็นการผสมผสานมากขึ้น โดยให้ความสำคัญกับการไถกลบตอซังข้าว การปลูกพืชปลอดภัย การเก็บเกี่ยวและคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ข้าวของชุมชน และการทำก๊าซชีวภาพจากมูลสัตว์ เพื่อเป็นการลดต้นทุนการผลิตและใช้ทรัพยากรในชุมชน

ด้านเศรษฐกิจ รายได้ของชุมชนส่วนมากจากการทำนาข้าว มีอาชีพรองน้อยมาก ได้แก่ การค้าขาย และรับจ้าง รายได้เฉลี่ยสูงกว่าค่าใช้จ่ายเฉลี่ย แต่ในระยะหลังรายได้เฉลี่ยพอกับค่าใช้จ่ายเฉลี่ย ค่าใช้จ่ายที่สูงได้แก่ค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภค และการศึกษาเล่าเรียนของลูก ส่วนมากมีหนี้สินแต่ก็มีเงินออมบ้าง เศรษฐกิจพึ่งพาพืชเพียงไม่กี่ประเภท ดังนั้นในบางปีที่ประสบปัญหาน้ำท่วมจึงทำให้ชาวบ้านมีหนี้สินติดต่อกัน ที่ดินส่วนมากจึงต้องเช่ากับเจ้าของเพื่อประกอบอาชีพ การตลาดยังคงพึ่งพาคนกลางอยู่มาก

แนวทางเพื่อพัฒนาด้านเศรษฐกิจจากกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ การผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวของชุมชน การดูแลเรื่องตลาด การจัดการที่ดิน การทำเกษตรอินทรีย์เพิ่มมากขึ้น และมีการดึงเยาวชนและพัฒนาการรวมกลุ่มและเครือข่ายมากขึ้น

ด้านทรัพยากร ทรัพยากรของชุมชนดิน น้ำ ก่อนข้างจะมีปัญหาการใช้เพื่อการเกษตรและกรรมสิทธิ์เป็นของผู้ให้เช่ามากกว่า ป่าไม้ของชุมชนก็ไม่มี ทรัพยากรอื่นมีน้อย แนวทางที่พัฒนาร่วมกันในอนาคตจะจัดทำโครงการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม

ด้านจิตใจ การประเมินด้านจิตใจของคนในชุมชนซึ่งเป็นค่านิยมที่ดีของชุมชนซึ่งเน้นการพึ่งพาตนเองของชุมชน โดยรวมแล้วค่าเฉลี่ยค่อนข้างมากและมากถึง 4 ได้แก่

- ในการทำงานร่วมกันของสมาชิกในชุมชนยึดหลักความ โปร่งใสตรงไปตรงมา ตรวจสอบได้
- ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆของชุมชนมีการยึดกฎ/กติกา/ระเบียบของชุมชน
- การได้รับการยกย่องชมเชยในความรู้ ความสามารถเป็นสิ่งจำเป็นที่ทำให้มีกำลังใจในการทำงานและดำเนินชีวิต และ
- การรู้ว่าตนเองและทุกคนในชุมชนมีหน้าที่ที่จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ และในขณะเดียวกันก็น้อยมากถึง 2 ด้าน ได้แก่
- การมีความคิดริเริ่มเรื่องใหม่ๆที่เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว/ชุมชน และ
- การยึดหลัก “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน”(ไม่พึ่งพาปัจจัยภายนอกไม่เป็นภาระของใคร/ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มี) การประเมินก่อนและหลังไม่มีการเปลี่ยนแปลง

ด้านสังคม ในชุมชนมีประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อที่ดีงาม ค่านิยมที่กระทำร่วมกันเช่นกัน นอกจากนั้นยังมีการสื่อสารและการมีส่วนร่วม การรับข่าวสารและนวัตกรรม และมีระบบสังคมที่เอื้อต่อการดำเนินชีวิตตามสมควรแต่ประเด็นการรวมกลุ่มเครือข่ายอย่างต่อเนื่องยังมีน้อย การตระหนักร่วมถึงการพึ่งพา

ตนเองได้ในชุมชนยังมีไม่มาก สังคมเป็นสังคมใกล้เมืองมากขึ้น บุตรหลานมักไปทำงานนอกหมู่บ้านมากกว่า เนื่องจากมีโรงงานที่ให้คนไปทำงานได้มาก สังคมลดการทำการเกษตรน้อยลงเพราะความไม่แน่นอนของรายได้

4. ปัญหา เงื่อนไขและการแก้ไขปัญหาในการพัฒนาการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน

จากการศึกษาชุมชนชุมชนปฏิบัติการทั้ง 4 บ้าน ซึ่งแต่ละบ้านมีบริบทของชุมชน สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจที่แตกต่างกันการวิเคราะห์ปัญหา เงื่อนไขและการแก้ไขปัญหาในการพัฒนาการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนของชุมชนแต่ละชุมชนจึงนำเสนอเป็นแต่ละชุมชน ดังนี้

ตำบลท่างาม อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี เป็นชุมชนใกล้เมืองในเขตภาคกลาง มีการทำนาเป็นอาชีพหลัก และเลี้ยงสัตว์บ้าง ด้านเทคโนโลยีมีการใช้เทคโนโลยีเพื่อการผลิตในสมัยใหม่มากกว่า ด้านเศรษฐกิจรายได้หลักมาจากการปลูกข้าว และมีการค้าขายบ้าง ค่าใช้จ่ายหลักของชุมชนส่วนใหญ่เพื่อการผลิต ส่วนค่าใช้จ่ายอื่นๆ ได้แก่ การใช้จ่ายเพื่อการบริโภค และค่าเล่าเรียนลูก นอกจากนี้ยังมีการจ่ายเพื่อการกุศล/ทำบุญ และจ่ายช่วยเหลือเพื่อนบ้านและญาติ

ในด้านหนี้สินส่วนใหญ่มีหนี้สิน และหนี้สินส่วนใหญ่ใช้เพื่อการเกษตรและการใช้จ่ายในครัวเรือน แต่อย่างไรก็ตามมีการออมเงินบาง

ด้านทรัพยากรของชุมชนดินเป็นดินเปรี้ยว น้ำเป็นน้ำเปรี้ยว อากาศยังไม่มีปัญญามากนักสิ่งแวดล้อมทั่วไป ปัญหาการตกค้างของสารเคมีและน้ำเสียในชุมชน ด้านจิตใจของชุมชนโดยเฉลี่ยมีค่าค่อนข้างมาก บางประเด็นมีค่ามาก เช่น ในการทำงานร่วมกันของสมาชิกในชุมชนยึดหลักความโปร่งใสตรงไปตรงมา ตรวจสอบได้ ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆของชุมชนมีการยึดกฎ กติกา ระเบียบของชุมชน การได้รับการยกย่องชมเชยในความรู้ ความสามารถ เป็นสิ่งจำเป็นทำให้มีกำลังใจในการทำงานและดำเนินชีวิต และการรู้ว่าตนเองและทุกคนในชุมชนมีหน้าที่ที่จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ แต่ก็มีประเด็นที่ค่าเฉลี่ยต่ำมาก ได้แก่ การยึดหลัก “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” (ไม่พึ่งพาปัจจัยภายนอก/ไม่เป็นภาระของใคร/ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มี) และ การมีความคิดริเริ่มเรื่องใหม่ๆที่เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว/ชุมชน

ในด้านสังคมมีประเพณีที่ดีงามเช่นกันแต่เนื่องจากเป็นชุมชนใกล้เมืองความผูกพันของชุมชนมีไม่มากนัก คนรุ่นใหม่ชอบการทำงานนอกภาคการเกษตรมากกว่าเพราะมีรายได้แน่นอน

กิจกรรมที่ชุมชนดำเนินการได้แก่ การผลิตข้าว การจัดการด้านการตลาด การจัดการที่ดิน เกษตรอินทรีย์ การพัฒนาเยาวชน และการพัฒนากลุ่มและเครือข่าย

ประเด็นปัญหา เงื่อนไข และการแก้ไขในการพัฒนาการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนมีประเด็นที่ควรพิจารณาดังนี้

1) การผลิตข้าว ปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐานของชุมชนยังไม่เอื้อต่อการทำการเกษตร ระบบเกษตรยังต้องอาศัยน้ำฝนจากธรรมชาติ แม้ว่ามีการส่งน้ำแต่ระบบการจัดการน้ำยังไม่ดี ซึ่งเกี่ยวข้องกับสภาพที่ดินเป็นดินเปรี้ยวซึ่งต้องการการระบายน้ำที่ดีจึงจะสามารถทำการเกษตรได้ดี ทำให้การผลิตข้าวของชุมชนไม่ดี และบางปีน้ำท่วมพืชผลเสียหาย นอกจากนั้นที่ดินส่วนใหญ่ยังเป็นที่เช่า ปัจจัยการผลิตต้องอาศัยจากภายนอกชุมชนมาก ไม่ว่าจะเป็นเมล็ดพันธุ์ข้าว ปุ๋ย สารปราบศัตรูพืช เป็นต้น ซึ่งยังส่งผลต่อสิ่งแวดล้อมของชุมชนอีกด้วย

2) การจัดการด้านการตลาด ปัญหาเรื่องต้นทุนการผลิตค่อนข้างสูงต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอกชุมชนเป็นส่วนใหญ่ และปัญหาค่าราคาพืชผลไม่แน่นอน ยังถูกเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลางด้วย

3) การจัดการที่ดินปัญหาเรื่องทรัพยากรของชุมชน เรื่องที่ดินทำกินของชุมชน ส่วนใหญ่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง ต้องเช่าที่ดินทำกินเป็นส่วนใหญ่ เรื่องของน้ำเปรี้ยว ใช้ทำการเกษตรไม่ดีพอ และบางปีพบปัญหาน้ำท่วมติดต่อกัน ทำให้เกิดหนี้สิน

4) เกษตรอินทรีย์ ชุมชนเริ่มพัฒนาการนำเกษตรอินทรีย์เข้ามาใช้ในชุมชน และพัฒนาที่จะทำก๊าซชีวภาพจากมูลสัตว์เพื่อใช้ในชุมชน แต่เป็นระยะเริ่มแรกยังไม่มีเงินทุนที่เพียงพอและยังต้องทดลองใช้จริงจึงจะขยายผลต่อไป

5) การพัฒนาเยาวชน ปัญหาด้านสังคมของชุมชนเนื่องจากคนรุ่นหลังต้องการไปทำงานตามโรงงานมากกว่า ทำการเกษตรไม่เป็นและเมื่อโรงงานเลิกจ้างจึงนำมาสู่ปัญหาทางสังคมอีกทอดหนึ่ง การรวมกลุ่มทางสังคมของกลุ่มมีน้อยมาก แต่ครั้งที่มีการกิจกรรมกลุ่มจะมีกลุ่มคนที่เข้าร่วมที่ค่อนข้างจะแตกต่างกัน ดังนั้นความต่อเนื่องของกิจกรรมจึงมีน้อย

6) การพัฒนากลุ่มและเครือข่าย การดำเนินกิจกรรมกลุ่มค่อนข้างจะมีน้อยและขาดความต่อเนื่องพิจารณาได้จากการร่วมกิจกรรมจะมีการเปลี่ยนแปลงผู้เข้าร่วมกิจกรรมที่ค่อนข้างแตกต่างกันในแต่ละช่วง จำเป็นต้องพัฒนากิจกรรมกลุ่มและพัฒนาผู้นำอย่างจริงจัง และต้องนำเยาวชนรุ่นใหม่มาร่วมกิจกรรมด้วย

สำหรับแนวทางการแก้ไขการพัฒนาการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนควรจะเน้นการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งได้มีการจัดตั้งกลุ่มเกษตรชีวภาพ การผลิตแปลงผักปลอดสารเคมี และรวมกันขาย การจัดการกลุ่มอาชีพเกษตรพัฒนาแม่น้ำปราจีนบุรี เพื่อทำการเกษตรปลอดสารพิษ ทำหัตถกรรมในครัวเรือนแปรรูปผลิตผลทางการเกษตร ส่งเสริมชุมชนให้มีความเข้มแข็งและสามัคคี จัดหาเงินเพื่อการทำนาและการเกษตรอย่างต่อเนื่อง และประสานความร่วมมือสนับสนุนจากภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชน

ในส่วนของการทำพันธุ์ข้าวของชุมชนต้องพัฒนาการดำเนินงานอย่างจริงจังซึ่งกลุ่มพึ่งจะเริ่มดำเนินการในเรื่องของการตลาดข้าวก็เช่นกันสมาชิกในกลุ่มเริ่มให้ความสนใจต่อการตรวจสอบการรับซื้อ

ของโรงสีข้าวที่ยุติธรรมและมีการกระจายข้อมูลให้ทราบโดยทั่วกันสำหรับโรงสีที่ดีและปฏิเสธโรงสีที่เอาเปรียบ

นอกจากนี้ต้องสร้างการรวมกลุ่มกัน สร้างกลุ่มให้เข้มแข็งเพื่อจะได้เป็นกลุ่มที่นำไปสู่การจัดเวทีร่วมกันหาแนวทางการดำเนินชีวิตที่พึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป ตลอดจนการสร้างผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งเชื่อมโยงกับคนในชุมชนและองค์กรภายนอกได้อย่างต่อเนื่อง

เรื่องที่ 5.4

ผลการศึกษาวิจัย บ้านเทพนา ตำบลบ้านไร่ อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ

บ้านเทพนา ตำบลบ้านไร่ อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ เป็นหมู่บ้านที่อยู่บนที่ราบบนเขาสูงในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นชุมชนที่อยู่ติดกับพื้นที่ป่าไม้ ปัจจุบันมีการคมนาคมที่สะดวกรวดเร็ว ซึ่ง ชาวชุมชนส่วนใหญ่เป็นผู้ที่อพยพย้ายถิ่นฐานมาจากจังหวัดต่าง ๆ อาชีพสำคัญ ได้แก่ การทำไร่ ทำสวน และเลี้ยงสัตว์ ซึ่งจะประกอบอาชีพไปพร้อมกับการเป็นแรงงานรับจ้าง

ชาวบ้านตำบลบ้านไร่นิยมปลูกข้าวไร่ ทั้งข้าวเจ้าและข้าวเหนียว พืชที่สำคัญได้แก่ มันสำปะหลัง ข้าวโพด พริก ข้าวโพดหวาน แตงกวา และมีการเลี้ยงสัตว์ ปัจจุบันได้มีการพัฒนาจัดทำบ้านดินซึ่งสอดคล้องกับบริบทของสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของอำเภอเทพสถิต เช่นอุทยานป่าหินงาม น้ำตกเทพนา น้ำตกเทพประทาน เป็นต้น

1. การประเมินสถานภาพของชุมชน

การประเมินสถานภาพของชุมชนในปัจจุบันโดยประเมินเป็นแต่ละชุมชนซึ่งประเมินด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากร จิตใจ และสังคม ในปัจจุบันของชุมชน โดยประเมินสภาพของชุมชนจากการเก็บรวบรวมข้อมูลของชุมชนโดยใช้แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และประเด็นการสนทนากลุ่ม และจัดเวทีชุมชน ชุมชนปฏิบัติการ ทั้งก่อนเริ่มดำเนินโครงการและหลังดำเนินโครงการ ส่วนชุมชนควบคุมมีการเก็บรวบรวมข้อมูลตามแบบสอบถามทั้งก่อนและหลังดำเนินงานโครงการ ซึ่งผลการดำเนินงานเป็นและดังนี้

1.1 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

ข้อมูลพื้นฐาน บ้านเทพนา ตำบลบ้านไร่ อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งเป็นชุมชนปฏิบัติการ จำนวน 29 ราย และบ้านโคกกระเบื้องไห ตำบลบ้านไร่ อำเภอเทพสถิต เป็นชุมชนควบคุมจำนวน 52 ราย รายละเอียดในผนวก 4 ตารางที่ 25

พบว่า ชาวบ้านที่ศึกษาส่วนมากเป็นเพศหญิงมากกว่าเพศชาย อายุอยู่ระหว่าง 51-60 ปี และ 30-40 ปี และมากกว่า 60 ปีขึ้นไปในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน ส่วนชุมชนควบคุมอายุอยู่ระหว่าง 41-50 ปี เป็นส่วนมาก ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่ 4 ส่วนใหญ่สมรสแล้ว การอยู่ในบ้านที่อยู่อาศัยในบ้านกระจายไปหลายส่วน ส่วนมากอยู่ระหว่าง 21- 30 ปี ส่วนชุมชนควบคุมส่วนมากจะอยู่มาเกิน 30 ปี จำนวนสมาชิกในครอบครัวชุมชนปฏิบัติการส่วนมากกว่า มีสมาชิกในครอบครัว 4-6 คน รองลงมา 1-3 คน ส่วนชุมชนควบคุมมีสมาชิกส่วนมาก 1-3 คน ส่วนผู้มีรายได้ส่วนมาก มี 1-3 คนทั้งสองบ้าน

อาชีพที่ทำรายได้หลักคือปลูกพืชไร่ทั้งสองบ้าน อาชีพเสริม ชุมชนปฏิบัติการจะเป็นการรับจ้าง ทั้งสองบ้านเช่นกัน พื้นที่ถือครองกระจายไปค่อนข้างมากส่วนมากมีมากกว่า 30 ไร่ ส่วนชุมชนควบคุมมีพื้นที่จะน้อยกว่า และเป็นพื้นที่ทำการเกษตรชุมชนปฏิบัติการจะมากกว่า 30 ไร่ ในขณะที่ชุมชนควบคุมมีพื้นที่น้อยกว่า ส่วนที่อยู่อาศัยจำนวน 1 ไร่เป็นส่วนมาก ซึ่งก็เป็นเช่นเดียวกับพื้นที่ประกอบอาชีพ ส่วนมากไม่มีการเช่าที่ดิน

การเป็นสมาชิกองค์กรส่วนมากไม่เป็นสมาชิกองค์กรต่างๆ แต่ชุมชนควบคุมส่วนมากเป็นสมาชิกองค์กรที่มากที่สุดได้แก่ลูกค้า ธ.ก.ส. กลุ่มเกษตรกร และสหกรณ์การเกษตร

1.2 ข้อมูลด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากร จิตใจ และสังคม

ชุมชนบ้านเทพนา ตำบลบ้านไร่ อำเภอสทิต จังหวัดชัยภูมิ มีข้อมูลทางด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากร จิตใจและสังคมของชุมชน จากการประเมินโดยตัวชุมชนเองและจากการเข้าร่วมทำวิจัยตลอดระยะเวลาทั้งหมดผลการศึกษาวิเคราะห์ ดังนี้

1.2.1 ด้านเทคโนโลยี (Technology)

ภูมิปัญญาชาวบ้าน ชาวบ้านเทพนา ตำบลบ้านไร่ อำเภอสทิต จังหวัดชัยภูมิ มีภูมิปัญญาประจำท้องถิ่น โดยมี *พ่อไหล* ซึ่งอยู่ในชุมชนมานานเป็นภูมิปัญญาที่สำคัญของหมู่บ้าน และภูมิปัญญาสมุนไพร

เทคโนโลยีการทำบ้านดิน ชุมชนบ้านเทพนา ตำบลบ้านไร่ อำเภอสทิต จังหวัดชัยภูมิ มีการจัดตั้งกลุ่มเกษตรกร และกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เพื่อการจัดทำบ้านดิน โดยมีวัตถุประสงค์ในด้านบริการการท่องเที่ยว เทคโนโลยีการทำบ้านดิน ได้รับการถ่ายทอดต่อกันภายในชุมชน

เทคโนโลยีการทำปุ๋ยหมักชีวภาพ มีการรับการถ่ายทอดจากเจ้าหน้าที่และนำมาปฏิบัติใช้ในชุมชน

นอกจากนั้นยังมีการปลูก ซึ่งใช้เทคโนโลยีพื้นบ้านทั้งหมด และยังมีการเลี้ยงไก่ วัว และแพะก็ยังคงใช้เทคโนโลยีพื้นบ้านเช่นกัน รายละเอียดในตารางที่ 26

1.2.2 ด้านเศรษฐกิจ (Economics)

ภาวะเศรษฐกิจของชาวบ้านเทพพนา ตำบลบ้านไร่ อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ อยู่ในระดับไม่ดี ส่วนใหญ่มีฐานะยากจน อาชีพส่วนใหญ่เป็นอาชีพเกษตรกรรม ปลูกพืชไร่ และรับจ้าง ซึ่งรายได้ยังไม่คงที่

จากการเปรียบเทียบ รายละเอียดในตารางที่ 27,28,29 และ30 พบว่าทั้งสองบ้านมีรายได้เฉลี่ยสูงกว่าค่าใช้จ่ายเฉลี่ยโดยที่ชุมชนควบคุมรายได้เฉลี่ยสูงกว่า ทั้งสองบ้านไม่มีรายได้อื่นที่ไม่เป็นตัวเงิน ค่าใช้จ่ายอื่นที่สำคัญของชุมชนปฏิบัติการ ได้แก่ ค่าใช้จ่ายจากการบริโภค ค่าใช้จ่ายอุปโภค และค่าเล่าเรียนลูก ส่วนชุมชนควบคุมค่าใช้จ่ายอื่นที่สำคัญได้แก่ ค่าใช้จ่ายบริโภคและอุปโภค ดอกเบี้ยจ่ายเงินกู้ตามลำดับ นอกจากนี้ยังมีค่าซ่อมแซมบ้านและอุปกรณ์ค่อนข้างสูง

สำหรับสินทรัพย์ของครอบครัวทั้งสองบ้านส่วนมากจะเป็นที่ดินและบ้าน เครื่องใช้ในบ้านและอุปกรณ์ทำการเกษตร ส่วนชุมชนควบคุมมีทรัพย์สินที่เป็นพืชไร่ด้วย

ส่วนหนี้สิน มีหนี้สินทั้งสองบ้าน ชุมชนปฏิบัติการมีหนี้สินมากกว่า ส่วนมากเป็นหนี้กองทุนหมู่บ้าน และ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ส่วนชุมชนควบคุมมีหนี้สินธนาคารเพื่อการเกษตร และสหกรณ์การเกษตรมากกว่า หนี้สินส่วนมากใช้เพื่อใช้จ่ายในการเกษตรและใช้ในครัวเรือน ส่วนเงินออมนั้นชุมชนปฏิบัติการมีเงินออมมากกว่าชุมชนควบคุม

ทั้งนี้เมื่อประเมินข้อมูลด้านเศรษฐกิจของชุมชนในช่วงหลังส่วนใหญ่มีการเปลี่ยนแปลงเล็กน้อยเนื่องจากช่วงเวลาการเก็บรวบรวมข้อมูลก่อนและหลังห่างกันไม่มาก

จากข้อมูลด้านรายได้และค่าใช้จ่ายของชุมชนปฏิบัติการและชุมชนควบคุม ก่อนและหลังมีการเปลี่ยนแปลงน้อยมาก

1.2.3 ด้านทรัพยากร (Resources)

ดิน สภาพดินของชุมชนเป็นดินร่วนปนทราย มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ประกอบด้วยขาดดิน ไม้ใหญ่และพืชที่ปกคลุมดิน จึงทำให้ดินถูกการชะล้าง กัดเซาะและแผดเผา จากแสงแดด กระแสลมแรง และน้ำฝน

น้ำ ชุมชนบ้านเทพพนา มีลำห้วยผ่านหมู่บ้าน มีการใช้น้ำจากน้ำบ่อ โดยคนในชุมชนสามารถสูบน้ำขึ้นมาใช้ได้โดยอิสระตลอดปี นอกจากนี้ยังมีการใช้น้ำจากฝาย และน้ำซับในพื้นที่ดิน

ป่า ชุมชนบ้านเทพพนา เป็นชุมชนที่อยู่ใกล้พื้นที่ป่าไม้และอุทยานแห่งชาติ มีการใช้ประโยชน์จากป่า และการหาของป่าในพื้นที่แห่งนี้ ในชุมชนมีการปลูกป่าเพื่อรักษาต้นน้ำลำธาร มีการกำหนดห้ามการเผาป่า และมีกฎระเบียบชุมชนในการดูแลรักษาป่าไม้

อากาศ จุดเด่นที่สุดของบ้านเทพพนาคือมีภูมิอากาศที่เย็นสบายตลอดปี มีอากาศที่สดชื่น เป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวและผู้มาเยือนอย่างมาก อย่างไรก็ตามปัจจุบันปัญหาสภาพอากาศของชุมชน

เริ่มมีปัญหาจากการเผาพื้นที่เพื่อเตรียมแปลงเกษตร การเผาป่าเพื่อให้หญ้าอ่อนแตกขึ้นสำหรับการเลี้ยงสัตว์ ทำให้อากาศในปัจจุบันเริ่มร้อนขึ้น และมีภาวะอากาศที่แปรปรวนมากขึ้น

สิ่งแวดล้อม ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในชุมชนบ้านเทพนา คือการเผาป่าเพื่อการเลี้ยงสัตว์ และการเผาเพื่อเตรียมพื้นที่สำหรับการเพาะปลูก เนื่องจากเมื่อจุดไฟเผาแล้วจะมีลมแรงจึงทำให้การเผาผลาญขยายพื้นที่อย่างมากไม่สามารถควบคุมได้โดยง่าย อย่างไรก็ตามชุมชนได้มีการใช้กฎระเบียบของหมู่บ้านเพื่อห้ามการเผาป่าในลักษณะนี้

1.2.4 ด้านจิตใจ (Mind or Merit)

ชาวบ้านชุมชนบ้านเทพนา ตำบลบ้านไร่ อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ มีค่านิยมที่ดีในการรู้จักพึ่งพาตนเอง ช่วยเหลือตนเองก่อนพึ่งพาผู้อื่น มีความรักในหมู่คณะ มีความสามัคคีเป็นที่เป็นที่น้อมกัน ไม่ทะเลาะกัน

ประเด็นการประเมินทางด้านจิตใจของชุมชนปฏิบัติการรายละเอียดในตารางที่ 31 และ 32 ประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดได้แก่ ความรู้สึกที่ตนเองเป็นเจ้าของชุมชน และภูมิใจที่เป็นคนในชุมชนนี้การยึดหลัก “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” (ไม่พึ่งพาปัจจัยภายนอก / ไม่เป็นภาระของใคร/ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มี) การรู้ว่าตนเองและทุกคนในชุมชนมีหน้าที่ที่จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนมีการยึดกฎ/กติกา/ระเบียบของ ชุมชนการมีความคิดริเริ่มเรื่องใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว/ชุมชน

ส่วนประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดได้แก่การมีความคิดริเริ่มเรื่องใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว/ชุมชน มีการให้คำปรึกษากับเพื่อนบ้าน การให้ช่วยเหลือเพื่อนบ้านที่ประสบปัญหา

สำหรับชุมชนควบคุมประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดได้แก่ ความรู้สึกที่ตนเองเป็นเจ้าของชุมชน และภูมิใจที่เป็นคนในชุมชนนี้ ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนมีการยึดกฎ/กติกา/ระเบียบของ ชุมชน ในการทำงานร่วมกันของสมาชิกในชุมชน ยึดหลักความโปร่งใส ตรงไปตรงมา ตรวจสอบได้ การรู้ว่าตนเองและทุกคนในชุมชนมีหน้าที่ที่จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้

ส่วนประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดได้แก่การมีความคิดริเริ่มเรื่องใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อครอบครัว/ชุมชน การยึดหลัก “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” (ไม่พึ่งพาปัจจัยภายนอก / ไม่เป็นภาระของใคร/ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มี) มีการต่อรองก่อนที่จะยอมรับหรือปฏิเสธถ้ามีสิ่งใหม่ที่มีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของตัวเองหรือชุมชน

การเปรียบด้านจิตใจหลังการดำเนินการตามโครงการ

ทั้งนี้เมื่อหลังการปฏิบัติการได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลเปรียบเทียบด้านจิตใจของคนในชุมชนที่ชุมชนปฏิบัติการและชุมชนควบคุมผลการดำเนินงานสรุปได้ดังนี้

จากการประเมินด้านจิตใจหลังการปฏิบัติการในชุมชนปฏิบัติการมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้นเล็กน้อยได้แก่ มีการประกอบอาชีพที่มีส่วนต่อความเข้มแข็งหรืออ่อนแอของชุมชน ในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนมีการยึดกฎ/กติกา/ระเบียบของชุมชน การได้รับการยกย่องชมเชยในความรู้ ความสามารถ เป็นสิ่งจำเป็นที่ทำให้มีกำลังใจในการทำงานและดำเนินชีวิตสมาชิก ในชุมชนมีการถ่ายทอด/แลกเปลี่ยนข่าวสาร ความรู้ การรู้ตัวตนเองและทุกคนในชุมชนมีหน้าที่ที่จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ความรู้สึกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชน และภูมิใจที่เป็นคนในชุมชนนี้

ส่วนชุมชนควบคุมมีการเปลี่ยนแปลงเล็กน้อย

1.2.5 ด้านสังคม (Social)

บ้านเทพนา ตำบลบ้านไร่ อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ มีประเพณีที่สำคัญ ดังนี้

ประเพณีงานบุญ งานบวช ประเพณีเข้าพรรษา ออกพรรษา ประเพณีลอยกระทง ประเพณีแรกนาขวัญ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีการสร้างบ้านดิน วันกลับคืนถิ่นแผ่นดินแม่ เป็นประเพณีที่รำลึกถึงวันที่ชาวชุมชน ได้กลับคืนสู่ที่ดินดั้งเดิมของตนเอง โดยจัดในวันที่ 2 กรกฎาคม ของทุกปี นอกจากนี้ ชาวชุมชนบ้านเทพนา ตำบลบ้านไร่ อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ ยังมีความเชื่อที่เกิดขึ้นในชุมชน คือ

ศาลดาบู้บ้าน เป็นเจ้าที่ของหมู่บ้าน มีการบูชากราบไหว้ มีทำพิธีปีละ 1 ครั้ง และมีร่างทรงเป็นผู้สื่อสารสำหรับการทำพิธี

เจ้าพ่อขุนคำ โดยมีการขอพร กราบไหว้ บูชาบอกกล่าวอธิษฐาน ศาลพระภูมิเจ้าที่ ประจำบ้าน ความเชื่อในเรื่องโชคชะตา และดวงชะตา

การอนุรักษ์ประเพณีและค่านิยม ชุมชนมีการถ่ายทอดประเพณีที่ดั้งเดิม โดยการปฏิบัติให้ดูเป็นตัวอย่าง

การสื่อสารในชุมชน การสื่อสารในชุมชนมักเริ่มจากผู้นำชุมชน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ผ่านทางหอกระจายข่าว ผ่านทางการบอกกล่าว การประชุมชาวบ้านที่ศาลากลางบ้านที่เป็นที่รวมข้อมูลข่าวสารของหมู่บ้าน

การมีส่วนร่วมในชุมชน ชาวชุมชนบ้านเทพนา ตำบลบ้านไร่ อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเอง มีส่วนร่วมในการสร้างบ้านดินของชุมชน

การรับข่าวสารและนวัตกรรม ชาวบ้านเทพนา ตำบลบ้านไร่ อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ มีการรับทราบข่าวสารหลักจากการดูรายการโทรทัศน์ การฟังจากวิทยุกระจายเสียง และผ่านทางผู้นำชุมชน

ในด้านการยอมรับนวัตกรรม ชาวบ้านในชุมชนส่วนใหญ่ยอมรับนวัตกรรมต่างๆ ได้ง่าย มีการช่วยกันคิดประชุมหารือ เพื่อตัดสินใจรับนวัตกรรมใหม่หรือไม่ โดยประสานรวมเข้ากับภูมิปัญญาดั้งเดิม การติดต่อกับชุมชนภายนอก มีเจ้าหน้าที่เกษตรจังหวัดเข้ามาติดต่อในชุมชนเพื่อการถ่ายทอด

ความรู้ นอกจากนี้ยังมีการดูงานในพื้นที่ต่างๆ เช่น การท่องเที่ยวโฮมสเตย์ (home stay) ศิลปอาชีพ และมีการแลกเปลี่ยนความรู้กับชุมชนอื่นด้วย

2. แนวทางการพัฒนาการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน

การดำเนินการ โครงการวิจัยชุดโครงการและโครงการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนนั้นเมื่อประเมินสถานภาพด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากร จิตใจและสังคมของชุมชนทั้งก่อนและหลังการดำเนินโครงการแล้วตลอดจนการพัฒนาตัวชี้วัดการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืนนั้น แนวทางในการพัฒนาการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนของแต่ละชุมชน ได้ดำเนินกิจกรรม และเวทีชุมชนเพื่อการพัฒนาเพื่อนำมาสู่การพัฒนาองค์ประกอบ TERMS เพื่อการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน ดังต่อไปนี้

บ้านเทพนา ตำบลบ้านไร่ เป็นชุมชนที่มีการประกอบอาชีพหลายอาชีพทั้งทำการเกษตรตามฤดูกาล การเลี้ยงสัตว์ การรับจ้างพร้อมกันไปด้วย และและการหาของป่า มีทรัพยากรป่าที่ค่อนข้างดี และยังมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศอีกด้วย แนวทางการพัฒนา กิจกรรมและเวทีชุมชนมีดังนี้

2.1 แนวทางการพัฒนา

บ้านเทพนาได้กำหนดแนวทางในการพัฒนาไว้ 7 ด้านดังนี้

- 1) การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 2) การจัดภูมิทัศน์
- 3) การสร้างและตกแต่งบ้านดิน
- 4) การทำเกษตรอินทรีย์
- 5) การจัดทำโครงสร้างพื้นฐานในชุมชน
- 6) การพัฒนาเยาวชน
- 7) การพัฒนากลุ่ม เครือข่าย

2.2 กิจกรรมและเวทีชุมชน

กิจกรรมการพัฒนาและเวทีชุมชนที่ดำเนินการ มีดังนี้

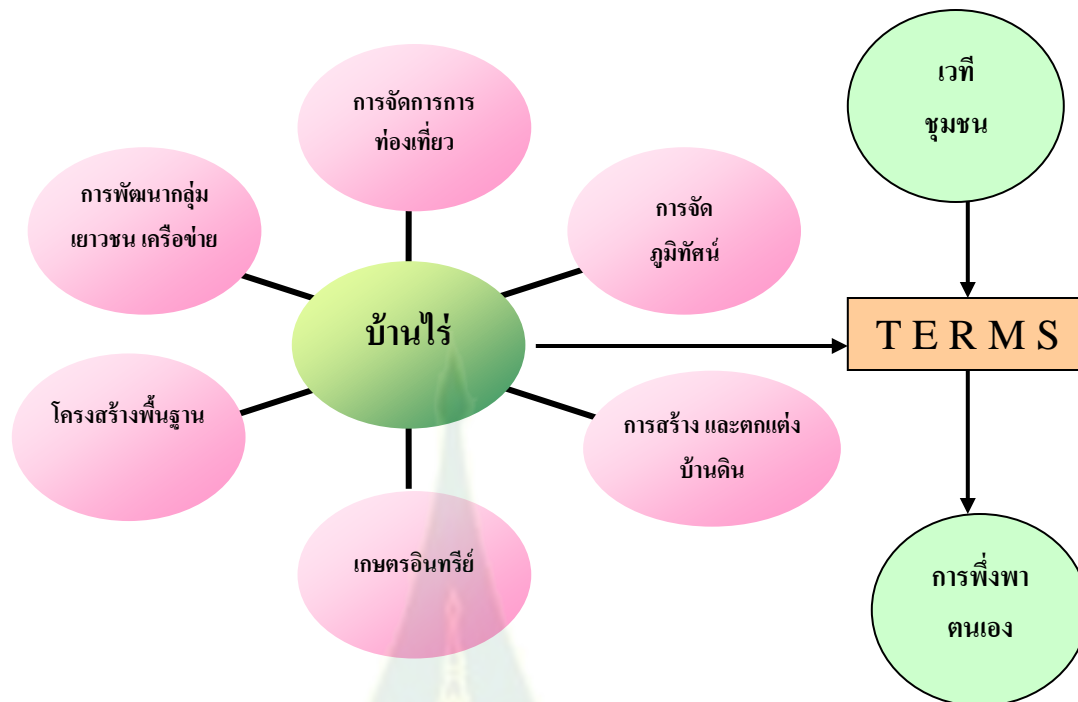
ที่	วันที่/เดือน/ปี		กิจกรรมและเวที
1	18 มิ.ย. 50	●	เก็บข้อมูลชุมชนและจัดทำแผนพัฒนา
2	2-3 มิ.ย. 50	●	วางแผนจัดกิจกรรมนักร้องพื้นบ้านไม่แก่เยาวชน ในชุมชน
3	26 มิ.ย. 50	●	ดูงานบ้านลู่ทองเหมาะ สุพรรณบุรี

ที่	วันที่/เดือน/ปี	กิจกรรมและเวที
4	7 ก.ค. 50	ศึกษาความเคลื่อนไหวของกลุ่มบ้านดิน ในด้านต่างๆ <ul style="list-style-type: none"> • การทำเกษตรอินทรีย์ • การจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชน • การจัดการบ้านดิน เพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว • การจัดทำสโมสรบ้านดิน • การศึกษาและกำหนดเส้นทางท่องเที่ยว • การจัดวางภูมิทัศน์บ้านดิน สรุปสิ่งที่ได้จากการดูงานบ้านลู่ทองเหมาะ แจ่มแจ้ง
5	6 ส.ค. 50	เวทีติดตามความก้าวหน้าเรื่อง <ul style="list-style-type: none"> • การสร้างบ้านดิน • ปรับปรุงภูมิทัศน์ • โครงการน้กสืบพันธุ์ไม้ • ให้ความรู้และเตรียมผลิตเห็ดโคนญี่ปุ่น ศึกษาข้อมูลภูมิปัญญาของหมู่บ้านในเรื่องต่างๆ <ul style="list-style-type: none"> • พันธุ์ข้าวพื้นบ้าน • การทำบ้านดิน • การทำไวน์ผลไม้
6	16 ส.ค. 50	เวทีติดตามความก้าวหน้า <ul style="list-style-type: none"> • วิทยากรให้ความรู้เรื่องการปรับปรุงบ้านดิน
7	11-12 ก.ย. 50	อบรมคุณธรรมจริยธรรมแก่สมาชิกบ้านดิน
8	8 ต.ค. 50	เวทีติดตามความก้าวหน้าการดำเนินงานของชุมชน
9	23 ต.ค. 50	วางแผนพัฒนาบ้านดิน ในด้านต่างๆ เพื่อเตรียมรับการท่องเที่ยวในฤดูต่อไป
10	23 พย. 50	เวทีติดตามความก้าวหน้าของชุมชน <ul style="list-style-type: none"> • ปรับปรุงโครงสร้างและตั้งคณะกรรมการบ้านดินใหม่ • ด้อนรับนักท่องเที่ยวจากหน่วยงานราชการ • ส่งเสริมการผลิตพันธุ์แก่นตะวัน • ดำเนินกิจกรรมต่างๆในบ้านดิน

ที่	วันที่/เดือน/ปี	กิจกรรมและเวที
		<ul style="list-style-type: none"> ○ บริการนวด และอบซาวน่า ○ การก่อสร้างหอดูดาว ○ ปรับปรุงตกแต่งภายในและออกแบบหลังคาบ้านดิน โดย วิทยากรช่วยออกแบบแนะนำ ○ ตกแต่งภูมิทัศน์ภายในบริเวณบ้านดิน <p>ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของหมู่บ้านชุมชนควบคู่</p>
11	17 ธค. 50	เวทีติดตามความก้าวหน้ากิจกรรมต่างๆ ของชุมชน
12	26 ธค. 50	<p>เวทีติดตามความก้าวหน้าเรื่อง</p> <ul style="list-style-type: none"> ● การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ ● การวางแผนฝึกอบรมระยะต่อไป ● พัฒนากิจกรรมอื่นๆ
13	4 มค. 51	ปรับปรุงหลังคาบ้านดิน ทดลอง ก่อสร้างและประเมินผล
14	6 กพ. 51	เวทีติดตามความก้าวหน้า กิจกรรมต่างๆ ของชุมชน
15	27 พ.ค. 51	เวทีเครือข่ายและเสนอผลการดำเนินงานของชุมชนที่ มสธ.
16	6 มิ.ค. 51	ประชุมวิเคราะห์ วางแผน พัฒนาบ้านดินและกิจกรรมระยะต่อไปร่วมกับ หน่วยงานต่างๆ

2.3 สรุปกิจกรรมพัฒนา

สำหรับกิจกรรมการพัฒนาของบ้านไร่สรุปกิจกรรมหลักๆ ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 22 กิจกรรมการพัฒนา บ้านเทพนา ตำบลบ้านไร่ อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ

จากภาพการดำเนินงานวิจัยพัฒนากิจกรรมของชุมชนไปพร้อมกับการจัดเวทีชุมชนในชุมชนปฏิบัติการเพื่อการขับเคลื่อนให้ชุมชนมีการพัฒนาทั้ง 5 องค์ประกอบของ TERMS เพื่อนำไปสู่การเป็นชุมชนที่พึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนต่อไป ซึ่งแต่ละกิจกรรมจะผสมผสานการพัฒนาทั้งทางด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ ด้านทรัพยากร ด้านจิตใจ และด้านสังคมของชุมชน แนวทางการพัฒนาแต่ละด้านของชุมชนโดยสรุปดังนี้

ด้านเทคโนโลยี เทคโนโลยีที่ชุมชนใช้มีทั้งเทคโนโลยีพื้นฐานและเทคโนโลยีพัฒนา เทคโนโลยีที่ใช้ได้แก่การทำบ้านดินโดยใช้ทรัพยากรของชุมชนเป็นการประหยัดค่าใช้จ่าย และมีการถ่ายทอดให้คนในชุมชนทำงานร่วมกันและยังเป็นสิ่งดึงดูดการท่องเที่ยวของชุมชน นอกจากนี้มีการทำปุ๋ยหมักชีวภาพ เพื่อพัฒนาการปลูกพืชหลากหลายชนิดมากยิ่งขึ้น และพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว และการแปรรูปผลิตภัณฑ์ของชุมชน โดยการเรียนรู้และใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน

ด้านเศรษฐกิจ รายได้หลักของชุมชนมาจากการปลูกพืชไร่ พร้อมกับการรับจ้างนอกจากนั้นมีการปลูกข้าวไร่ และเลี้ยงสัตว์บ้าง รายได้เฉลี่ยของชุมชนสูงกว่าค่าใช้จ่ายเฉลี่ยทั้งก่อนและหลังการปฏิบัติการ ค่าใช้จ่ายอื่นๆของชุมชนที่มากที่สุดเป็นค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภค และอุปโภค ส่วนมากมีหนี้สินแต่ก็มีการออมอยู่ด้วย มีการพัฒนากิจกรรมต่างๆเพื่อการเพิ่มรายได้และลดรายจ่ายของชุมชนได้แก่ การจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนเพราะมีแหล่งธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยวและอยู่ใกล้กับแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดด้วย

การสร้างและตกแต่งบ้านดิน การจัดภูมิทัศน์ การทำเกษตรอินทรีย์ การพัฒนากลุ่มและเครือข่ายเยาวชน และปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน

ด้านทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า อากาศและทรัพยากรอื่นของชุมชนยังค่อนข้างจะดีอยู่สามารถพัฒนาเพื่อการเพาะปลูกและใช้ในชุมชนได้อย่างเพียงพอ และมีการเรียนรู้ที่จะพัฒนาและการนำทรัพยากรมาใช้ อย่างยั่งยืนต่อไป และมีการนำเยาวชนมาร่วมเรียนรู้ด้วย

ด้านจิตใจ การประเมินด้านจิตใจของชุมชนซึ่งเป็นค่านิยมที่ดีของชุมชนซึ่งเน้นการพึ่งพาตนเองของชุมชนโดยรวมแล้วค่าเฉลี่ยปานกลางค่อนข้างมาก และเมื่อประเมินหลังปฏิบัติการเพิ่มขึ้นเล็กน้อย ประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงได้แก่ ความรู้สึกที่ตนเองเป็นเจ้าของชุมชนและภูมิใจที่เป็นคนในชุมชนนี้ และประเด็นที่น้อยได้แก่ การกล้าแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างจากกลุ่มหรือสมาชิกในชุมชน แต่ก็ไม่น้อยก่อนมาทางปานกลาง โดยรวมแล้วส่วนใหญ่มีค่าเฉลี่ยปานกลางถึงมาก ซึ่งแสดงว่าชุมชนค่อนข้างมีความพร้อมที่จะพัฒนาจิตใจในการพึ่งพาตนเองของชุมชนมากยิ่งขึ้น

ด้านสังคม ชุมชนแม้ว่าจะมีความหลากหลายซึ่งส่วนใหญ่ย้ายมาจากถิ่นฐานเดียวกันจากจังหวัด นครราชสีมา ชุมชนมีประเพณีวัฒนธรรมที่ดีงาม มีความเชื่อของชุมชน ค่านิยมของชุมชน การอนุรักษ์ ประเพณีค่านิยม และมีการสื่อสารและการมีส่วนร่วมของชุมชน และมีระบบสังคมที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชนมากยิ่งขึ้น แต่ประเด็นที่ยังไม่มีระบบการจัดการองค์กรชุมชนที่ชัดเจนในการดำเนินงานร่วมกันในเรื่องของการจัดการบ้านดินที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน การกำหนดกฎกติกาที่ชัดเจนร่วมกัน

3. สรุปผลการศึกษาวิจัย

ผลการศึกษาประกอบด้วย การประเมินสภาพทั่วไปของชุมชน แต่ละชุมชน ตัวชี้วัดการพึ่งพาตนเองของชุมชน แนวทางการพัฒนาการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน และปัญหาเงื่อนไขและการแก้ไขปัญหาในการพัฒนาการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน ดังนี้

3.1 การประเมินสภาพทั่วไปของชุมชน

บ้านเทพนา ตำบลบ้านไร่ อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ เป็นหมู่บ้านที่อยู่บนที่ราบบนเขาสูงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นชุมชนที่อยู่ติดกับพื้นที่ป่าไม้ ปัจจุบันการคมนาคมที่สะดวกรวดเร็ว ซึ่งชาวชุมชนส่วนใหญ่เป็นผู้ที่อพยพย้ายถิ่นฐานมาจากจังหวัดต่างๆ อาชีพ ได้แก่ การทำไร่ ทำสวน และเลี้ยงสัตว์ ซึ่งจะประกอบอาชีพไปพร้อมกับการเป็นแรงงานรับจ้าง

กลุ่มที่ศึกษาประกอบด้วยชุมชนปฏิบัติการได้แก่บ้านเทพนา ตำบลบ้านไร่ อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ จำนวน 29 ราย และบ้านควนคูมได้แก่ บ้านโคกกระเบื้องไห ตำบลบ้านไร่ อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ จำนวน 52 ราย กัน จากข้อมูลการศึกษา เป็นเพศหญิง ร้อยละ 55.17 อายุส่วนมากอยู่ระหว่าง

51-60 ปี มากที่สุด และอายุระหว่าง 30-40 ปี และอายุ มากกว่า 60 ปี จำนวนเท่ากัน ส่วนมากจบการศึกษา ประถมศึกษาปีที่ 4 ร้อยละ 58.62 และสมรสแล้ว ส่วนใหญ่อยู่ในชุมชนระหว่าง 21-30 ปี มากที่สุด และอยู่ ระหว่าง 11-20 ปี และ มากกว่า 30 ปี จำนวนเท่ากัน ส่วนมากมีสมาชิกในครอบครัว 4-6 คน จำนวนผู้มีรายได้ 1-3 คนเป็นส่วนมาก รายได้หลักของครอบครัวจากการปลูกพืชไร่ อาชีพเสริมมีบ้างแต่ที่มากที่สุดได้แก่ปลูก ข้าว และรับจ้าง พื้นที่ถือครองส่วนมาก มากกว่า 30 ไร่ เป็นจำนวนที่มากที่สุด และเป็นพื้นที่ทำการเกษตร และประกอบอาชีพด้วย ส่วนมากไม่ได้เช่าที่ดินร้อยละ 62.07 และส่วนใหญ่ไม่เป็นสมาชิกองค์กรต่างๆใน ชุมชน ที่เป็นที่ยอมรับมากที่สุดได้แก่ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร และ ลูกค้านาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร มีจำนวนหนึ่งเป็นผู้นำชุมชน

ส่วนบ้านควบคุมจากข้อมูลที่ศึกษา เป็นเพศหญิง ร้อยละ 55.77 อายุส่วนมากอยู่ระหว่าง 41-50 ปี มากที่สุด และที่รองลงอายุระหว่าง 30-40 ปี ส่วนมากจบการศึกษาประถมศึกษาปีที่ 4 ร้อยละ 42.31 และไม่ได้ศึกษาร้อยละ 25.0 และส่วนมากสมรสแล้ว อยู่ในชุมชนมากกว่า 30 ปี มากที่สุด ส่วนมากสมาชิก ในครอบครัว 4-6 คน จำนวนผู้มีรายได้ 1-3 คนเป็นส่วนมาก รายได้หลักของครอบครัวจากการปลูกพืชไร่ อาชีพเสริมมีบ้างแต่ที่มากที่สุดได้แก่ รับจ้าง รองลงไป ได้แก่ ค้าขายและปลูกพืชไร่ พื้นที่ถือครองส่วนมาก อยู่ ระหว่าง 1-5 ไร่ และ 21-25 ไร่ จำนวนที่เท่ากัน เป็นจำนวนที่มากที่สุด และพื้นที่ทำการเกษตรที่มีมากที่สุด 6-10 ไร่ รองลงมา มากกว่า 30 ไร่ และใช้ประกอบอาชีพด้วย ส่วนใหญ่เป็นสมาชิกองค์กรต่างๆในชุมชน ที่ มากที่สุดได้แก่ ลูกค้านาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร มีจำนวนหนึ่งเป็น ผู้นำชุมชน

สำหรับการประเมินทางด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากร จิตใจ และสังคม ของชนชุมชน ปฏิบัติการ ดังนี้

ตารางที่ 4 การประเมินทางด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ ทรัพยากร จิตใจ และสังคม ของชุมชน บ้านเทพพนา ตำบลบ้านไร่ อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ

ปัจจัยสำคัญ	ประเด็นหลัก	รายละเอียด
ด้านเทคโนโลยี	การทำบ้านดิน	การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและสมัยใหม่ในการทำบ้านดินเพื่อ เป็นจุดดึงดูดเพื่อการท่องเที่ยวและเพื่อการอยู่อาศัยของคนใน ชุมชน
	การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ	มีการรับการถ่ายทอดจากเจ้าหน้าที่และนำมาปฏิบัติในชุมชน
	รายได้จากอาชีพหลัก	- การปลูกพืชไร่ เฉลี่ยปีละ 91,750 บาท - เฉลี่ยรวมปีละ 261,016 บาท
	รายได้จากอาชีพรอง	- เลี้ยงสัตว์ เฉลี่ยรวม ปีละ 76,367 บาท
	รายได้อื่นๆ	- จากการรับบริการ

ปัจจัยสำคัญ	ประเด็นหลัก	รายละเอียด
ด้านเศรษฐกิจ		- เฉลี่ยรวม ปีละ 112,131 บาท
	รายได้รวมทั้งหมด	เฉลี่ยรวมปีละ 449,514 บาท
	ค่าใช้จ่ายจากอาชีพหลัก	- จากการปลูกพืชไร่ เฉลี่ยปีละ 27,200 บาท - เฉลี่ยรวมปีละ 154,500 บาท
ด้านทรัพยากร	ค่าใช้จ่ายจากอาชีพรอง	- จากการปลูกข้าว เฉลี่ยรวม 56,450 บาท
	ค่าใช้จ่ายอื่นๆ	- จากการบริโภค อุปโภค และค่าเล่าเรียนลูก - เฉลี่ยรวม 68,252 บาท
	ค่าใช้จ่ายรวมทั้งหมด	เฉลี่ย 272,202 บาท
	สินทรัพย์และหนี้สิน	- สินทรัพย์ส่วนมากเป็นที่ดินและบ้าน และอุปกรณ์ประกอบอาชีพ - มีหนี้สินร้อยละ 75.9 เป็นหนี้สินที่ใช้ในการเกษตร มากที่สุด รองลงมาเป็นใช้จ่ายในครัวเรือน
	การออม	- มีเงินออมน้อยละ 89.7 ผ่ากับกลุ่มออมทรัพย์
ด้านทรัพยากร	ดิน	- เป็นดินร่วนปนทราย มีความสมบูรณ์ต่ำ - ขาดต้นไม้และพืชปกคลุมดิน จึงทำให้การกัดเซาะที่ดินสูง
	น้ำ	- มีลำห้วยผ่านหมู่บ้าน - ใช้น้ำจากบ่อ ใช้น้ำซับ จากฝาย - การใช้สามารถสูบน้ำขึ้นมาใช้ได้โดยอิสระตลอดปี
	ป่า	- เป็นชุมชน ใกล้เคียงป่า - ใช้ประโยชน์จากป่าและการหาของป่า และพัฒนาเป็นการท่องเที่ยวของชุมชน - มีการปลูกป่าเพื่อรักษาต้นน้ำลำธาร - มีการกำหนดระเบียบของชุมชนในการดูแลรักษาป่าไม้ - มีการกำหนดห้ามเผาป่า
	อากาศ	- อากาศเย็นสบายตลอดทั้งปี มีอากาศสดชื่น - ปัจจุบันอากาศเริ่มแปรปรวน - มีมลภาวะบ้างจากการเผาป่าเพื่อการเลี้ยงสัตว์และการเผาเพื่อเตรียมพื้นที่สำหรับการเพาะปลูก
	สภาพแวดล้อมอื่นๆ	- มีการเผาป่าเพื่อการเลี้ยงสัตว์
ด้านจิตใจ	การประเมินโดยชุมชนในประเด็นค่านิยมที่ดีของชุมชน โดยเน้นการพึ่งพาตนเองของชุมชน	- โดยเฉลี่ยอยู่ในเกณฑ์ปานกลาง (เฉลี่ย 2.189) - ที่มากที่สุด ได้แก่ ความรู้สึกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชน และภูมิใจที่เป็นคนในชุมชน และการยึดหลัก “คนเป็นที่พึ่งแห่งคน” (ไม่ พึ่งพาปัจจัยภายนอก/ไม่เป็นการขอของ

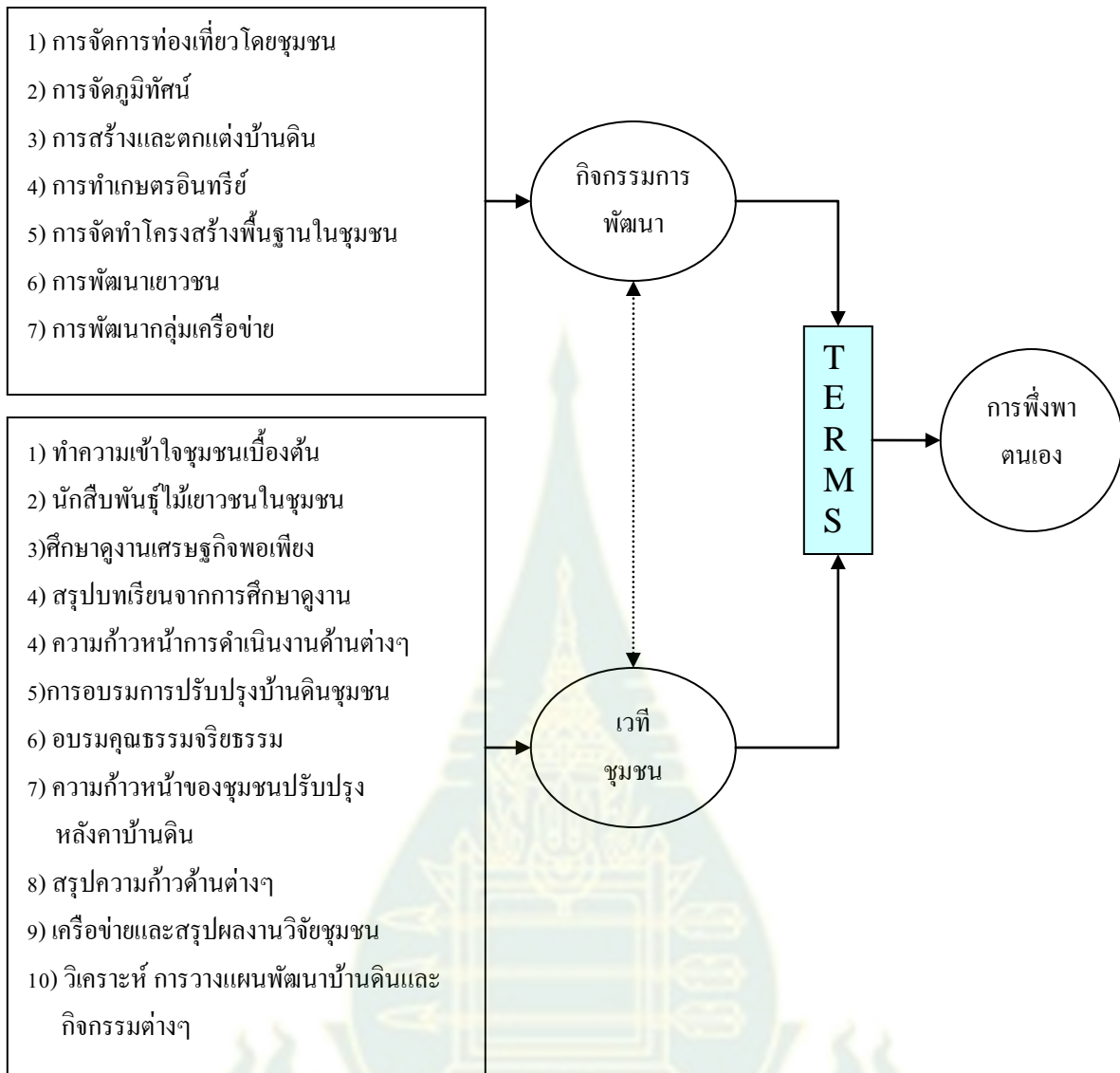
ปัจจัยสำคัญ	ประเด็นหลัก	รายละเอียด
		ใคร/ใช้ประโยชน์ จากทรัพยากรที่มี) - ที่น้อยที่สุด ได้แก่ การกล้าแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างจาก กลุ่มหรือสมาชิกในชุมชน มีการให้คำปรึกษากับเพื่อนบ้าน
	การเปรียบเทียบ	-ก่อนและหลังการปฏิบัติการมีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มขึ้น เล็กน้อย(ค่าเฉลี่ย 2.189 เป็น 2.204) สูงกว่าบ้านควบคุม
ด้านสังคม	การมีประเพณีวัฒนธรรมอันดี งาม ได้แก่ ประเพณีที่ดีของ ชุมชน	- งานบวช งานบุญ - การเข้าวัดทำบุญ - วันเข้าพรรษา ออกพรรษา - ลอยกระทง - ประเพณีแรกนาขวัญ - ประเพณีสงกรานต์ - ประเพณีการสร้างบ้านดิน - วันกลับคืนถิ่นแผ่นดินแม่
	ความเชื่อของชุมชน	- ศาลตาปู่บ้าน - เจ้าพ่อขุนดำ - ศาลพระภูมิประจำบ้าน - ความเชื่อในเรื่อง โขชะตาและดวงชะตา
	ค่านิยมของชุมชน	- ก่อนผู้อื่นช่วยเราเราต้องช่วยตนเอง
	การอนุรักษ์ประเพณีค่านิยม	-การทำตนเป็นตัวอย่าง
	การสื่อสารและการมีส่วนร่วม ของชุมชน	- การบอกกล่าว - ผ่านผู้นำชุมชน - หอกระจายข่าว - การประชุมหารือ - การประชุมศาลากลางบ้าน - การมีส่วนร่วมใช้กระบวนการบอกกล่าว การร่วมกันสร้าง บ้านดิน และ การร่วมกันพัฒนาพื้นที่ส่วนรวม
ด้านสังคม	ข่าวสารและนวัตกรรม	- การรับข่าวสารและการจัดการด้านสื่อสารผ่านผู้นำ/อบต. - การยอมรับนวัตกรรมของชุมชนคิดทบทวนก่อนการรับ เทคโนโลยี และการใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิม - การติดต่อกับชุมชนภายนอกศึกษาดูงานศิลปาชีพ พี่สาว โลก โสมสเคย์การท่องเที่ยว - การแลกเปลี่ยนกับชุมชนอื่น
	ระบบสังคม	-กลุ่มเยาวชน -กลุ่มแม่บ้าน

ปัจจัยสำคัญ	ประเด็นหลัก	รายละเอียด
		<ul style="list-style-type: none"> - กลุ่มออมทรัพย์ - กลุ่มวิสาหกิจชุมชน - องค์การบริหารส่วนตำบล - กลุ่มเกษตรกร - การมีความรักสามัคคี เป็นพี่น้อง ไม่ทะเลาะกัน - การเสริมหนุนจากส่วนราชการอื่นๆ

3.2 แนวทางการพัฒนาการพัฒนาการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน

การดำเนินการ โครงการวิจัยชุดโครงการและโครงการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนจากการศึกษาวิจัยบริบทของชุมชน และการประเมินชุมชนทั้งหมดและการพัฒนาตัวชี้วัดการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืนนั้นแนวทางในการพัฒนา กิจกรรมและเวที่ดำเนินงานต่างๆ ของชุมชนตลอดระยะเวลาการดำเนินงานแต่ละชุมชนมีแนวทางการพัฒนาที่แตกต่างกัน แนวทางการพัฒนาการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน โดยการดำเนินกิจกรรม 7 ด้าน พร้อมกับเวที ชุมชน โดยมุ่งเพื่อการพัฒนา TERMS ของคนในชุมชน ได้แก่

ภาพที่ 23 แนวทางการพัฒนาการพึ่งพาตนเองของชุมชนบ้านเทพนา ตำบลบ้านไร่ จังหวัดชัยภูมิ

จากแผนภาพกิจกรรมการพัฒนาและ เวทีชุมชนเป็นกิจกรรมที่ดำเนินการไปพร้อมกัน เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนปฏิบัติการ โดยมุ่งเพื่อการพัฒนา TERMS ของคนในชุมชน เพื่อการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนต่อไป

แนวทางการพัฒนาการพึ่งพาตนเองของชุมชนเน้นกิจกรรมการพัฒนาของชุมชนทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน การจัดภูมิทัศน์ การสร้างและตกแต่งบ้านดิน การทำเกษตรอินทรีย์ การจัดทำโครงสร้างพื้นฐานในชุมชน การพัฒนาเยาวชน และการพัฒนาเครือข่าย โดยอาศัยเวทีการดำเนินงานร่วมกันของชุมชนอย่างต่อเนื่องเพื่อการพัฒนา TERMS ของชุมชน ผลการศึกษาแต่ละด้าน ดังนี้

ด้านเทคโนโลยี เทคโนโลยีที่ชุมชนใช้มีทั้งเทคโนโลยีพื้นฐานและเทคโนโลยีพัฒนา เทคโนโลยีที่ใช้ได้แก่การทำบ้านดินโดยใช้ทรัพยากรของชุมชนเป็นการประหยัดค่าใช้จ่าย และมีการถ่ายทอดให้คนในชุมชนทำงานร่วมกันและยังเป็นสิ่งดึงดูดการท่องเที่ยวของชุมชน นอกจากนี้มีการทำปุ๋ยหมักชีวภาพ เพื่อพัฒนาการปลูกพืชหลากหลายชนิดมากยิ่งขึ้น และพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว และการแปรรูปผลิตภัณฑ์ของชุมชน โดยการเรียนรู้และใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน

ด้านเศรษฐกิจ รายได้หลักของชุมชนมาจากการปลูกพืชไร่ พร้อมกับการรับจ้าง นอกจากนี้มีการปลูกข้าวไร่ และเลี้ยงสัตว์บ้าง รายได้เฉลี่ยของชุมชนสูงกว่าค่าใช้จ่ายเฉลี่ยทั้งก่อนและหลังการปฏิบัติการ ค่าใช้จ่ายอื่นๆของชุมชนที่มากที่สุดเป็นค่าใช้จ่ายเพื่อการบริโภค และอุปโภค ส่วนมากมีหนี้สินแต่ก็มีการออมอยู่ด้วย

มีการพัฒนากิจกรรมต่างๆเพื่อการเพิ่มรายได้และลดรายจ่ายของชุมชนได้แก่ การจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนเพราะมีแหล่งธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยวและอยู่ใกล้กับแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดด้วยการสร้างและตกแต่งบ้านดิน การจัดภูมิทัศน์ การทำเกษตรอินทรีย์ การพัฒนากลุ่มและเครือข่ายเยาวชน และปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน

ด้านทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า อากาศและทรัพยากรอื่นของชุมชนยังค่อนข้างจะดีอยู่สามารถพัฒนาเพื่อการเพาะปลูกและใช้ในชุมชนได้อย่างเพียงพอ และมีการเรียนรู้ที่จะพัฒนาและการนำทรัพยากรมาใช้ อย่างยั่งยืนต่อไป และมีการนำเยาวชนมาร่วมเรียนรู้ด้วย

ด้านจิตใจ การประเมินด้านจิตใจของชุมชนซึ่งเป็นค่านิยมที่ดีของชุมชนซึ่งเน้นการพึ่งพาตนเองของชุมชนโดยรวมแล้วค่าเฉลี่ยปานกลางค่อนข้างมาก และเมื่อประเมินหลังปฏิบัติการเพิ่มขึ้นเล็กน้อย

ประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงได้แก่ ความรู้สึกว่าตนเองเป็นเจ้าของชุมชนและภูมิใจที่เป็นคนในชุมชนนี้ และ ประเด็นที่น้อยได้แก่ การกล้าแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างจากกลุ่มหรือสมาชิกในชุมชน แต่ก็ไม่น้อยก่อนมาทางปานกลาง โดยรวมแล้วส่วนใหญ่มีค่าเฉลี่ยปานกลางถึงมาก ซึ่งแสดงว่าชุมชนค่อนข้างมีความพร้อมที่จะพัฒนาจิตใจในการพึ่งพาตนเองของชุมชนมากยิ่งขึ้น

ด้านสังคม ชุมชนแม้ว่าจะมีความหลากหลายซึ่งส่วนใหญ่ย้ายมาจากถิ่นฐานเดียวกันจากจังหวัดนครราชสีมา ชุมชนมีประเพณีวัฒนธรรมที่ดีงาม มีความเชื่อของชุมชน ค่านิยมของชุมชน การอนุรักษ์ ประเพณีค่านิยม และมีการสื่อสารและการมีส่วนร่วมของชุมชน และมีระบบสังคมที่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชนมากยิ่งขึ้น แต่ประเด็นที่ยังมีระบบการจัดการองค์กรชุมชนที่ชัดเจนในการดำเนินงานร่วมกันในเรื่องของการจัดการบ้านดินที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน การกำหนดกฎกติกาที่ชัดเจนร่วมกัน

4. ปัญหา เจื่อนใจและการแก้ไขปัญหาในการพัฒนาการพึ่งพาตนเองของชุมชนอย่างยั่งยืน

จากการศึกษาชุมชนชุมชนปฏิบัติการทั้ง 4 บ้าน ซึ่งแต่ละบ้านมีบริบทของชุมชน สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจที่แตกต่างกันการวิเคราะห์ปัญหา เจื่อนใจและการแก้ไขปัญหาในการพัฒนาการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนของชุมชนแต่ละชุมชนจึงนำเสนอเป็นแต่ละชุมชน ดังนี้

บ้านเทพนา ตำบลบ้านไร่ อำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ เป็นชุมชนที่มีการประกอบอาชีพหลายอาชีพทั้งทำการเกษตรตามฤดูกาล การเลี้ยงสัตว์ การรับจ้างพร้อมกันไปด้วย และการหาของป่า มีทรัพยากรป่าที่ค่อนข้างดี และยังมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศอีกด้วย มีการสร้างบ้านดินเพื่อเป็นจุดสนใจในการท่องเที่ยวของชุมชน พื้นที่เป็นที่ราบสูงเชิงเขา อากาศค่อนข้างเย็นตลอดปี

ด้านเทคโนโลยีในการประกอบอาชีพ มีทั้งเทคโนโลยีพื้นบ้านและเทคโนโลยีพัฒนา ในด้านเศรษฐกิจรายได้ส่วนใหญ่จากการประกอบอาชีพปลูกพืชไร่ และรับจ้าง ตลอดจนการรับจ้างบริการต่างๆ ด้วย รายจ่ายส่วนใหญ่เป็นการใช้จ่ายจากการประกอบอาชีพหลัก รายจ่ายเพื่อการบริโภคและอุปโภค และรายจ่ายเป็นค่าเล่าเรียนลูก คนส่วนใหญ่ในชุมชนมีหนี้สิน ซึ่งเป็นหนี้สินเพื่อการเกษตร และค่าใช้จ่ายในครัวเรือน แต่ส่วนใหญ่มีเงินออมกับกลุ่มออมทรัพย์

ในด้านทรัพยากรชุมชน ดิน น้ำ ป่า อากาศและสภาพแวดล้อมค่อนข้างดี ส่วนในด้านจิตใจ ส่วนใหญ่ปานกลาง ที่ค่อนข้างมากได้แก่ ความรู้สึกที่ตนเองเป็นเจ้าของชุมชนและภูมิใจที่เป็นคนในชุมชนนี้ และการยึดหลัก “ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน” (ไม่พึ่งพาปัจจัยภายนอก/ไม่เป็นภาระของใคร/ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มี) ส่วนประเด็นที่ค่อนข้างน้อยได้แก่การกล้าแสดงความคิดเห็นที่แตกต่างจากกลุ่มหรือสมาชิกในชุมชน

ในด้านสังคมชุมชนมีประเพณีอันดีงามประเพณี และมีการร่วมแรงร่วมใจกันทำงานในชุมชนกิจกรรมที่ชุมชนดำเนินการเพื่อการพัฒนาได้แก่ การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน การจัดภูมิทัศน์บ้านดิน การสร้างและตกแต่งบ้านดิน การทำเกษตรอินทรีย์ การจัดทำโครงสร้างพื้นฐานในชุมชน การพัฒนาเยาวชน และการพัฒนากลุ่ม เครือข่าย

ประเด็นปัญหา เจื่อนใจ และการแก้ไขในการพัฒนาการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนมีประเด็นที่ควรพิจารณาดังนี้

1) การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ชุมชนมีจุดเด่นจากการที่มีองค์กรต่างๆ สนับสนุนในการสร้างบ้านดินที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะ และอยู่ใกล้สถานที่ท่องเที่ยว และในชุมชนเองก็มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติด้วย และชุมชนได้พัฒนากิจกรรมต่างๆ ที่สนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน แต่เนื่องจากการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ต้องอาศัยความรู้ ความสามารถที่เพียงพอในการจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมทั้งในเรื่องของสถานที่ และบุคคลในชุมชน ซึ่งชุมชนยังจัดการไม่ดีพอ

2) การจัดภูมิทัศน์บ้านดิน เป็นการจัดสภาพพื้นที่ทั่วไปของชุมชนที่เป็นส่วนประกอบของตัวบ้านดินแต่ละหลังและภูมิทัศน์ทั่วไปของชุมชนเพื่อให้มีภูมิทัศน์ที่สวยงาม การจัดภูมิทัศน์ในระยะแรกจะได้รับการสนับสนุนจากส่วนงานที่เกี่ยวข้องซึ่งในระยะยาวจะต้องมีระบบการจัดการและดูแลรักษาและพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เหมาะสมกับการเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเองชุมชนควรมีการวางแผนงานในอนาคตร่วมกันซึ่งในระยะยาวอาจจะมีปัญหาได้

3) การสร้างและตกแต่งบ้านดิน การสร้างบ้านดินซึ่งเป็นทั้งของส่วนกลางและของสมาชิกในชุมชนที่จะต้องเรียนรู้ร่วมกันและจัดระบบการบริหารจัดการและการดูแลรักษา ซึ่งชาวบ้านได้ร่วมกันสร้างมาแล้ว ระบบการบริหารจัดการ และการดูแลยังไม่ชัดเจน การควบคุมตรวจสอบการดำเนินงานและอื่นๆ ยังจะต้องปรับปรุงอีกมากซึ่งชุมชนจะต้องมีแกนนำมาร่วมวิเคราะห์และดำเนินการร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

4) การทำเกษตรอินทรีย์ ชุมชนเริ่มเรียนรู้ที่จะพัฒนาการทำเกษตรอินทรีย์มาใช้ในชุมชนมากยิ่งขึ้นแต่ยังต้องใช้เวลาในการพัฒนาการดำเนินการอย่างต่อเนื่องจึงจะเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนและนำมาใช้ได้อย่างเห็นผล

5) การจัดทำโครงสร้างพื้นฐานในชุมชน เป็นการจัดสภาพพื้นที่ทั่วไปของชุมชนที่ได้รับการร่วมมือจากประชาชนในชุมชนและส่วนราชการที่เกี่ยวข้องที่สนับสนุนงบประมาณมาช่วย เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวควบคู่กับอุทยานป่าหินงามและทุ่งดอกกระเจียวที่อยู่บริเวณใกล้เคียง ในระยะแรกจะได้รับการสนับสนุนจากส่วนงานที่เกี่ยวข้องซึ่งในระยะยาวจะต้องมีระบบการจัดการและดูแลรักษาและพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เหมาะสมกับการเป็นแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเองยังมิได้ให้ความสำคัญมากนัก ยังไม่มีการวางแผนงานในอนาคตร่วมกันซึ่งในระยะยาวอาจจะมีปัญหาได้

6) การพัฒนาเยาวชน ชุมชนได้พยายามให้เยาวชนมาร่วมกิจกรรมของชุมชนในประเด็นของนักสืบพันธุ์ไม้เพื่อเตรียมเป็นมัคคุเทศก์ในการนำท่องเที่ยวชุมชนในป่าชุมชน แต่เนื่องจากเยาวชนมีอยู่หลายกลุ่มทั้งที่กำลังศึกษาและที่จบการศึกษาแล้ว การดำเนินกิจกรรมของเยาวชนไม่ต่อเนื่อง ซึ่งยังต้องรับการพัฒนาเพิ่มเติมและมีแกนนำที่สามารถดำเนินการได้โดยคนในชุมชน และกระตุ้นการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

7) การพัฒนากลุ่ม เครือข่าย ความเป็นกลุ่มของชุมชนมีอยู่แต่การดำเนินงานยังมีได้มีกฎกติกาที่ชัดเจนการดำเนินงานเป็นไปตามแกนนำเพียงไม่กี่คน ประชาชนส่วนใหญ่ยังมิได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การกำหนดเกณฑ์ร่วมยังต้องการได้รับการพัฒนาและดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

แนวทางการแก้ไขการพัฒนาการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องบูรณาการทุกกิจกรรมเข้าด้วยกันและต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องโดยอาศัยผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งและบุคคลภายนอกช่วยกระตุ้นและติดตามการดำเนินงานและให้ข้อเสนอแนะร่วมกับประชาชนในชุมชน